

AFRICANIA

İNÖNÜ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRICAN STUDIES

Cilt/Volume:3 Sayı/Number:2

AFRICANIA

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AFRİKA ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İNÖNÜ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRICAN STUDIES

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 2, (Temmuz / July 2023)
(e-ISSN: 2757-8925)

Yayımcı | Publisher

**İnönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (İNÜAFAM)
adına**

On Behalf of İnönü University Center for African Studies

İsmail SÖYLEMEZ

Yazı İşleri Müdürü | Managing Editor

Süleyman EKİCİ

Mizanpaj – Tasarım | Layout – Design

Beyza Betül EKİCİ

Africana, uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tarandığımız İndeksler

ASOS
indeks

İletişim Adresi | Correspondence

İnönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İNÜAFAM)
Bulgurlu Mahallesi, İnönü Üniversitesi Merkez Kampüsü, 44210, Battalgazi /Malatya

Telefon: (0422) 377 49 01

E-Posta: africana@inonu.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/africana>

Çevrimiçi (Online) Yayın Tarih | Online Release Date

30 Temmuz/July 2023

EDİTÖR KURULU | EDITORIAL BOARD

Baş Editör | Editor in Chef

Osman KARACAN | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8250-1981

Editörler | Editors

Mehtap ANAZ | Laval University /Canada

ORCID ID: 0000-0002-2026-6071

Murat KAYACAN | İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2131-0692

Mustafa Yunus GÜMÜŞ | Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2432-2955

Süleyman EKİCİ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8477-000X

Ülkü ÇİÇEK | Uluslararası Rabat Üniversitesi /Fas

ORCID ID: 0000-0001-6233-8785

Editör Yardımcıları | Assistant Editors

Gufran DÜNDAR | Sakarya Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-0986-4473

Beyza Betül EKİCİ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7872-1583

Bülent YAŞAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8990-4991

Alan Editörleri | Section Editors

Zehra YILDIRIM | Rabat Mohammad V Üni./Fas

ORCID ID: 0000-0002-5303-3792

Esmâ KARADAĞ | Cape Town Üniversitesi /Güney Afrika

ORCID ID: 0000-0002-3516-7260

Necati FIRATLI | El Manar Üniversitesi /Tunus

ORCID ID: 0000-0002-2202-1385

Gözde SÖĞÜTLÜ | İstanbul Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-5263-0886

Zekeriya AKDAĞ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0866-603X

Ramazan MEŞE | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8524-7923

Burak YETİMOĞLU | Uluslararası Rabat Üniversitesi /Fas

ORCID ID: 0000-0001-5603-3643

Ülkü ÇİÇEK, Uluslararası Rabat Üniversitesi / Fas

ORCID ID: 0000-0001-6233-8785

Onur YAMANER | Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8715-2060

Fatma YILDIZ | Cape Town Üniversitesi /Güney Afrika

ORCID ID: 0000-0002-8392-5142

Dil Editörleri | Language Editors

İsmail SÖYLEMEZ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7000-3686

Ümit YAKAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-2317-5159

Zahide PARLAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-4616-9579

Osman ŞAHİN | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2959-241X

Selahattin YILDIRIM | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-3104-0251

Duygu TURAN TUNÇ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-5256-345X

Semra TAYDAŞ OSMAN | RWTH Aachen Üni./Almanya

ORCID ID: 0000-0002-5419-8249

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Dr. Abdurrahman ALİ	Samara University Ethiopia
Dr. Ahmet KAVAS	Dakar BE Türkiye Senegal
Dr. Askia Nasir KABARA	Kano University of Science and Tecnology Nigeria
Dr. Bellil ABDELKARİM	Chadli Bin Jadid University, Algeria
Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU	Yaşar Üniversitesi Türkiye
Dr. Enver ARPA	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkiye
Dr. Gökhan TUNCEL	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Harun BEKİROĞLU	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. İrfan NEZİROĞLU	Hartum BE/Türkiye Sudan
Dr. İsmail SÖYLEMEZ	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Jama Musa JAMA	Redsea Cultur Foundation Somaliland Somalia
Dr. Kasim SALİFU	Ghana
Dr. Mbaye LO	Duke University USA
Dr. Mehmet Emin ŞAHİN	Hakkâri Üniversitesi Türkiye
Dr. Mohamed El- Moctar El-SHINQITI	Hamad Bin Khalifa University Qatar
Dr. Mohamed Jama MADAR	Hargeisa University Somaliland Somalia
Dr. Mohamoud Yusuf MUSE	Hargeisa University Somaliland Somalia
Dr. Muddathir ABDEL-RAHİM	International University of Africa Sudan
Dr. Muhammed HARON	Bostwana University/Sellenbosch University South Africa
Dr. Muhammed OSMAN	International University of Africa Sudan
Dr. Murat KAYACAN	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Türkiye
Dr. Mustafa Yunus GÜMÜŞ	Türkiye
Dr. Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkiye
Dr. Neslihan DERİN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Onur YAMANER	Türkiye
Dr. Osman KARACAN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Recep KARABULUT	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Selim ARGUN	Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye
Dr. Semra TAYDAŞ OSMAN	RWTH Aachen Üniversitesi Almanya
Dr. Süleyman EKİCİ	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Usame EŞKAR	International University of Africa Sudan
Dr. Yahya BAŞKAN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Yunus TURHAN	Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türkiye
Dr. Zahide PARLAR	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Zekeriya AKDAĞ	İnönü Üniversitesi Türkiye

DANIşMA KURULU | BOARD OF ADVISORY

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yasin AKTAY	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet UYSAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ	Siirt Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KUBAT	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Suna AĞILDERE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret BİRDİŐLİ	İnönü Üniversitesi

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma Makaleleri | Research Articles

•

Timbuktu'ya İlmî Ve Kültürel Açıdan Bakmak

A Scientific And Cultural Perspective To Timbuktu

Emine GÜZEL

(1-29)

•

Terrorism in Mozambique: Analysis of the Factors that Challenged the Mozambican Government on Resolution of the Problem

Mozambik'te Terörizm: Mozambik Hükümetini Sorunun Çözümü Konusunda Zorlayan Faktörlerin Analizi

Evanilde Rofina ALFIADO

(30-53)

•

Patriarchal, Racial And Social Oppression On Adah And Her Emancipation Through Education And Writing In Buchi Emecheta's Second Class Citizen

Buchi Emecheta'nın İkinci Sınıf Vatandaş Adlı Romanında Adah'nın Üzerindeki Ataerkil, Irkçı, Sosyal Baskı Ve Adah'nın Eğitim Ve Yazı Yazma Sayesinde Özgürleşmesi

Tuğçe ÖZSOY

(54-80)

•

Cezayir Uluslaşma Sürecinin Sessiz Yığınları: Kadınlar

The Silent Masses Of Algeria International Process: "Women"

Saadet ÇELİK

(81-100)

•

Kitap İncelemesi | Book Review

•

Afrika Ülkelerinde Sömürgecilik Ve Eğitim Kitabı İncelemesi
Colonialism And Educational In African Countries: Book Review

Hediye AKBAL

(101-105)

•

TİMBUKTU'YA İLMİ VE KÜLTÜREL AÇIDAN BAKMAK

A SCIENTIFIC AND CULTURAL PERSPECTIVE TO TIMBUKTU

Yıl 3, Sayı 2, ss.01-29.

Year 3, Issue 2, pp.01-29.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 30.11.2022

Submitted: 30.11.2022

Kabul Tarihi: 26.04.2023

Accepted: 26.04.2023

<https://doi.org/10.58851/africana.1212196>

Atf Bilgisi / Reference Information

Güzel, E. (2023). Timbuktu'ya İlmî Ve Kültürel Açından Bakmak, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 01-29.

Emine GÜZEL

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, emine.guzel@inonu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3344-6271

Öz

İlk zikredildiğinde savaş, açlık, kıtlık, fakirlik, hastalık, çöl ve sömürgeleştirilmiş olması gibi hususlarla ilişkilendirilen Afrika ülkeleri, son zamanlarda zengin bir tarihe ve kültürel mirasa sahip olan Timbuktu'yla yeniden gündem olmaya başlamıştır. Sahip olduğu bu tarihi ve kültürel birikimin geçmişten günümüze dile getirilmediğinin ve herhangi bir tarihe sahip olmayan bir kıta olarak tanıtılan Afrika'nın aslında böyle olmadığını en önemli göstergesi Timbuktu olmuştur. Nitekim Batı Afrika'nın İslamlaşmasının ardından Timbuktu, bir ilim ve kültür merkezi hâline gelmiştir. Timbuktu, İslamî ilimlerin yanı sıra asrın diğer ilimlerinin de görüldüğü merkezi bir konuma sahip olmuştur. O dönemin sultanları tarafından İslam dünyasının önde gelen âlimlerinin buraya davet edilmesiyle bölgedeki ilmi otoritesi daha da artmıştır. Bu durum düşüncelerin Afrika'nın ortasındaki bir çöl kentinde pek çok kütüphane ve sayısız el yazmasının nasıl bir araya getirildiği, nasıl muhafaza edilip günümüze kadar aktarılabilirdiği, dahası Timbuktu'nun Afrika'nın ilim ve kültür merkezi haline dönüşmesinin sırrı üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmamızda Timbuktu şehrinin Afrika'nın ilim ve kültür merkezi haline dönüşümü ve bu dönüşümün asıl kahramanı olan genelde Afrika, özelde Timbuktu geçmişi aydınlatacak pek çok bilgiye ulaşabileceğimiz el yazması kitaplar üzerinde durulmuştur. Bölgenin ekonomi, ticaret ve sömürge haline gelişine de değindiğimiz bu çalışmamızda, ayrıca bölgede var olan tarihi yapıları da yer verilmiştir. Söz konusu el yazmaları ve tarihi yapılar üzerinde yapılan çalışmaların azlığı da göz önünde bulundurulduğunda bölge üzerinde yapılacak araştırmaların önemi artmaktadır. Amacımız bölgenin tarihi zenginliğine dikkat çekerek konuyla ilgili yapılacak çalışmalara bir kapı aralamaktır.

Anahtar kelimeler: Afrika, Mali, Timbuktu, yazma eser, Timbuktu el yazmaları.

Abstract

African countries, which were associated with issues such as war, hunger, famine, poverty, disease, desert and colonization when it was first mentioned, have recently started to be on the agenda again with Timbuktu, which hosts a rich historical and cultural heritage. Timbuktu is the most important indicator that Africa, which is introduced as a continent without any history and where this historical and cultural accumulation has not been expressed from the past to the present, is actually not like this. As a matter of fact, after the Islamization of West Africa, Timbuktu became a center of science and culture. Timbuktu had a central location where other sciences of the century were seen, as well as Islamic sciences. The scientific authority in the region increased even more with the invitation of the leading scholars of the Islamic world by the sultans of that period. This situation caused the thoughts to focus on how many libraries and countless manuscripts were brought together in a desert city in the middle of Africa, how they could be preserved and transferred to the present day, and moreover, the secret of Timbuktu's transformation into Africa's scientific and cultural center.

2 | Emine GÜZEL

In this study, the transformation of Timbuktu into Africa's scientific and cultural center and the main hero of this transformation, Africa in general, and Timbuktu in particular, have been focused on the manuscripts from which we can access a lot of information. In this study, where we also touch on the economy, trade and colonization of the region, the historical structures in the region are also mentioned. Considering the scarcity of studies on the mentioned manuscripts and historical buildings, the importance of research on the region increases. Our aim is to draw attention to the historical richness of the region and to open a door for the studies to be done on the subject.

Keywords: Africa, Mali, Timbuktu, manuscript, Timbuktu manuscripts

STRUCTURED ABSTRACT

The most prominent feature of Timbuktu lies in its being one of the important centers where valuable treasure of data on Islamic civilization is kept. However, this historical value of Timbuktu goes back to the late pre-Islamic dates. Because, in the light of archaeological researches in Azafad during the colonial period, the discovery of prehistoric human and animal remains and materials such as stones, harpoons and ceramics showed that the city had remains from the Late Stone Age period. As a result of the researches, urban clusters with the remains of different types and heterogeneous areas were also found in Timbuktu and Central Niger.

Another reason for attaching a special importance to Timbuktu in African history is that it is an important center of trade routes. Other mines, especially salt and gold, which were extracted in the city, significantly increased the trade in the region. In order to ensure security, the cities are surrounded by high walls. However, despite the gold, salt and other riches found in many cities in the region, a significant portion of the city's inhabitants were farmers.

Especially in XV. and XVI. in the centuries, Timbuktu has gained the position of a scientific center that has found fame with its wealth. So much so that during the Middle Ages, almost two-thirds of the world's gold needs were met by West Africa. The large amount of gold being transported north and sold in the Timbuktu market led to the spread of information that gold came from Timbuktu over time, which played an important role in shaping Timbuktu's image in Europe. In the end, European explorers in search of new markets, new trade routes and new resources dispersed all over the world to achieve their goals. In the eyes of explorers, Africa, besides being interesting, also contained important resources. Eager to be the first European to arrive in Timbuktu, few of these explorers succeeded in reaching their goals, demonstrating that Timbuktu was not only a city of gold but also a distant and inaccessible city. As it is understood, the increasing fame of Mali, the first Islamic empire of West Africa (Bilad-ı Sudan), directed the Europeans to this region and increased the exploration and subsequent colonial activities.

XVI. and in the second half of the 19th century, many scholars were educated in Timbuktu, which was the most important cultural center of Africa, and afterwards they went to Mecca, Medina, Cairo, Marrakech and Katsina and contributed to the intellectual accumulation of the Islamic world. In addition, many scholars from various parts of the Islamic world, especially Egypt, North Africa and Andalusia, came to Timbuktu. The fact that the region was fortified and not recognized by the outside world, and that it became the center of salt, gold, ivory and timber trade, caused Timbuktu's reputation to be heard in Europe in this period. This, in turn, made the region a center of the slave trade, but also led to the exploitation of the region by the Europeans. Timbuktu lost this golden age when, with the support of Queen Elizabeth I of England, Moroccan Sa'di Sultan Ahmed al-Mansur abolished the Songhai Kingdom in Gao in the Battle of Tondibi in 1591. At the end of the war, Timbuktu was destroyed with the support of the British, who equipped the Moroccan army with firearms and trainers, countless manuscripts turned to ashes and a city in ruins.

Most of the manuscripts found in Timbuktu are in Arabic texts. In Timbuktu, an important center of science in the Middle Ages, libraries housed tens of thousands of manuscripts on many subjects from

3 | Emine GÜZEL

religion to poetry, philosophy to history, astrology, alchemy, law, astronomy, medicine and interpretation of the Qur'an. These manuscripts are notable for their writing style as well as the illumination ornaments used in the works. Yellow, red, blue and green colors are generally preferred in illuminations in which simple and complex vegetal and geometric motifs are used. In some examples the colors are still vivid.

Timbuktu has become the symbol of a civilization with its historical buildings, unique architectural styles and city planning developed by climatic conditions. However, the most important aspect of the city was that the Islamic culture and civilization, which was formed and developed with the conquest of the Muslims, showed the cat on almost every forehead of the city. As a manifestation of the importance that Islam, and therefore Islamic thought, attaches to science and science, the public has focused on science and technology. As a result, this has led to the formation of unique libraries located in limited parts of the world. In fact, many manuscripts were found almost everywhere in West Africa. But those in Timbuktu were the most famous. Hundreds of thousands of manuscripts written in many fields such as religion, physics, astronomy, medicine, geography and philosophy, which are an indicator of Timbuktu's cultural accumulation, have been preserved in these libraries. However, these numerous manuscripts have not been fully studied until now. Examining the works in these libraries, which are a manifestation of the existence of a high civilization in Timbuktu, will provide new data in many political, social, economic and scientific fields. Making knowledge available to everyone is very important in terms of transferring science and culture to future generations. In this direction, ensuring the digitization of Timbuktu manuscripts will serve both to preserve the originals and to transfer the texts to future generations.

We hope that this study, in which we try to draw attention to the cultural heritage of Mali and Timbuktu, especially the manuscripts and architectural structures, will make a small contribution to the researchers concerned.

Giriş

Immanuel Kant'tan David Hume'a kadar Batılı filozoflar ve tarihçiler, Afrika'nın bir tarihe sahip olamayacak kadar geri kalmış bir bölge olduğunu ifade etmiş ve buna kanıt olarak da kıtada yazılı herhangi bir eserin bulunmayışını göstermişlerdir. Örneğin D. Hume, 1748'de beyaz tenli insanlardan başka hiç kimsenin bir medeniyet kurmadığını; Immanuel Kant, insanlığın beyaz ırkla ideal mükemmelliği elde ettiğini, siyahilerin ve özellikle de bazı Afrikalıların ilim ve kültür bakımından oldukça zayıf olduklarını; Hegel de benzer şekilde Afrika'nın 'karanlık kıta' olarak dünya tarihinde hiçbir yeri olmadığı ve insanlığın gelişimine herhangi bir katkı sağlamayacağını söylemiştir. (Biçer, 2019: 10). Bu düşünceye sahip olanlar, Afrika'nın sömürgeleştirilmesi ve medenileştirilmesi düşüncesinde olmuş; Afrika'yı sömürmenin ve kendilerine benzetmenin Avrupa'nın bir görevi olduğunu söylemişlerdir (Jeppie & Diagne, 2008: 23; Kalın, 2018: 272). Oysa insanların yaşamak için ihtiyaç duydukları yiyecek üretiminin en eski arkeolojik kalıntıları, Sahra Afrika'sında görülmüştür. Zira buğday, arpa, bezelye, fasulye ve üzüm gibi tarım ürünleri yaklaşık 10.000 yıl evvel Afrikalılar tarafından ıslah edilmiştir (Diamond, 2018: 463, 467). Çapa tarımını dünyaya ilk olarak tanıtan yine Afrika olmuştur (Goody, 2018: 4, 61). Kuzey Mali'de yer alan bir bölge olan Azafad'da 1950'de Fransızlar tarafından yapılan ilk arkeolojik araştırmalarda taş aletler, insan ve hayvan kalıntıları zıpkın ve seramik ile bazı insan ve hayvan kalıntılarında rastlanmıştır (Shuriye & İbrahim, 2013: 697). Araştırmalar, ayrıca Avrupalıların ancak XIX. yüzyılda keşfettikleri çeliğin de 2000 yıl kadar önce Afrikalılar tarafından keşfedildiğini göstermiştir (Diamond, 2018: 474-477). Bu araştırmalar Timbuktu ve daha büyük Orta Nijer'de daha sonraki tarih öncesi kültür ve medeniyetlerin daha iyi anlaşılmasıyla bağlantılı olarak Geç Taş Devri dönemi hakkında önemli bilgiler sağlamıştır (Shuriye & İbrahim, 2013: 15-16).

Doğu ve Batı Afrika'da tarıma elverişli toprakların olduğu yerlerde medenî yaşamın farklı pek çok yerel örneği görülmüştür (Mcneill, 2013: 439). Afrika'ya bu özellikleri kazandıran bazı önemli merkezler

4 | Emine GÜZEL

bulunmakla birlikte bunlar içerisinde en çok dikkat çeken Timbuktu olmuştur. Mali Cumhuriyeti'nde bulunan tarihî bir şehir konumundaki Timbuktu'nun öne çıkan en belirgin özelliği İslam medeniyetinin ehemmiyet arz eden verilerinin saklandığı önemli merkezlerden biri olmasıdır. Şu var ki Timbuktu'nun bu tarihî değeri, İslamiyet öncesi geç tarihlere kadar uzanır. Zira sömürge döneminde, Azafad'daki arkeolojik araştırmalar ışığında tarih öncesine ait insan ve hayvan kalıntıları ile taş, zıpkın ve seramik gibi malzemelerin bulunması, şehrin Geç Taş Çağı dönemindeki kalıntılara sahip olduğunu göstermiştir. Yine yapılan araştırmalar neticesinde Timbuktu ve Orta Nijer'de farklı türde ve heterojen alanların kalıntılarıyla kentsel kümeler de bulunmuştur (Park, 2010: 1-2).

Birçok uzman tarafından bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar, Timbuktu'daki yerleşimin M.Ö. 500-M.S. 1000 yıllarına dayandığını göstermiştir (Biçer, 2019: 15). Timbuktu, M.S. 500 yılından itibaren ticaret kervanlarının uğrak yerlerinden biri olmuştur. Rivayetlere göre Tuareglerin bölgeye yerleşmeleri ile birlikte yöre tuz, köle ve altın ticaretinde önemli bir merkez haline gelmiş, bölgenin İslamlaşmasıyla da ticaretteki konumu gittikçe artmıştır. Şu var ki İslam'la tanışmalarının ardından geniş bir ilmi birikimle karşılaşan Mali ya da Afrikalı Müslümanlar için altın ya da diğer madenlerden ziyade kitaplar ve ilim önem kazanmıştır. Bu da bölgeye çok sayıda kitap girişini sağlamıştır. Bu değerli kitapların kazandırılmasında Timbuktu bölgesinin önemli krallarından biri olan Mansa (Sultan) Musa'nın çok önemli bir rolü olmuştur. Zira kendisi, değerli kitapların Timbuktu bölgesine taşınması için tüccarlarla iş birliği yapmış, pek çok zorluğa rağmen bu değerli kitapların bölgeye taşınmasını sağlamıştır (Grolier, 1993: 304-306; Kavas, 2004: 146-147).

Afrika tarihinde Timbuktu'ya ayrı bir önem atfedilmesinin bir diğer nedeni ise şehrin ticaret yollarının önemli bir merkezi olmasından kaynaklanmıştır. Şehirde başta tuz ve altın olmak üzere çıkarılan diğer madenler bölge ticaretini önemli derecede arttırmıştır. Güvenliğin sağlanması için de şehirlerin etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiştir (Steward, 1997: 253). Gerek Timbuktu gerekse diğer şehirlerde yüksek duvarlarla güvenliğin temin edilmiş olması ve ekonomik faaliyetler, söz konusu kentlerin büyümesinde önemli bir rol üstlenmiş ve kentleşmeyi hızlandırmıştır (Bıçakçı, 2019: 3). Bununla birlikte, bölgedeki birçok kentte bulunan altın, tuz ve diğer zenginliklere rağmen kent sakinlerinin önemli bir kısmını çiftçiler oluşturuyordu (Silva, 2014: 7). İbn Battûta'nın Timbuktu olarak zikrettiği şehirde ticari ve kültürel faaliyetler, kentleşme faaliyetlerini hızlandırmakla kalmamış; aynı zamanda şehir halkının başta İslamiyet olmak üzere farklı dinlerle tanışmasına da olanak sağlamıştır (İbn Battûta, 1987: 700). Şu var ki Timbuktu; dinî, siyasi ve kültürel ününü daha ziyade İslam'ın bölgeye girmesiyle kazanmıştır. İslam'ın Afrika'ya girişi ise Kuzey Afrika ve Endülüs'te hüküm süren bir Berberî hanedanı ve devleti olan Murabitlar tarafından sağlanmıştır. Tüm bu özelliklerine binaen Timbuktu, İslam öncesi ve sonrası konumuyla önemini her zaman muhafaza etmiş; ekonomik, kültürel, tarihsel ve konjektürel yapısı yönüyle de kendisinden en çok söz ettiren bir Afrika şehri olmuştur (Biçer, 2019: 13-14).

1. Timbuktu

Mali Cumhuriyeti'nde bulunan tarihî bir şehir konumundaki "Timbuktu (Timbuktu/Tinbüktü)", bir şehir ismi olmakla birlikte günümüz Mali Devleti'nin kuzeybatısını içine alan, en büyük yüzölçümüne sahip ve çoğunluğunu Sahra Çölü'nün oluşturduğu 8 idari bölgeden birisinin adlandırılması için de kullanılmaktadır. Nijer Nehri yakınlarında kurulmuş olan şehrin tarihi XI. yüzyılın sonlarına dayanır. Rivayetlere göre şehir, adını Tevârikler'in yaz aylarında hayvanlarını otlatmak için geldikleri Nijer nehri kıyılarında kurdukları çadırlarda yaşayan Büktü adındaki yaşlı bir köle kadından almıştır. Çadırların bulunduğu yerde kurulan köy, ticarî bir kavşak noktasında olduğundan giderek büyümüş ve XIV. yüzyılda bölgenin önemli bir şehri konumuna yükselmiştir (English, 2018: 18; Kavas, 2012, 190; Demirer, 2022: 132). Büyük Sahrâ'nın güney ucundaki Timbuktu'dan ilk defa İbn Battûta söz eder. Timbuktu'ya 754 (1353) yılında geldiğini ifade eden İbn Battûta (İbn Battûta, 1987; 700) yörenin hâkimlerinin Berberî Sanhâce kabilesine mensup Messûfe Berberîleri olduğunu belirtir ve şehrin adını Tinbüktü (تنبوكتو)

5 | Emine GÜZEL

şeklinde yazar. Bazı Arapça kaynaklarda ise Timbüktü olarak geçen isim, Abraham Cresques'in 1376'da çizdiği Katalan Atlası'nda Tenbuch şeklinde yer almış (Fotoğraf 1), İngilizce'ye Timbaktu, Fransızca'ya ise Tombouctou olarak geçmiştir. Şehir Tadmeka, Gât, Fizan, Gao ve Kânim yoluyla Mısır, Hoggar (Haccâr) yoluyla Tunus, Sicilmâse yoluyla Fas, Mali yoluyla Batı Sudan'a bağlanmaktadır (Kavas, 2012: 190).

Batı Afrika'nın İslamlaşması hususunda en önemli gelişme Murabıtlar'ın bölgeye gelmesiyle olmuştur (Musa, 2020: 28). İslâm dininin Murabıtlar döneminde (1056-1147) Batı Sudan'da yayılmasıyla Timbuktu ve Cenne nehirleri önemli birer merkez haline dönüşmüş, Mali Sultanı Mense Mûsâ'nın Timbuktu'yu sultanlığının sınırlarına katmasıyla da (729/ 1329) burası İslâm medeniyetinin önemli bir merkezi haline gelerek bölgedeki büyük ve önemli bir ilim ve ticaret merkezi olmuştur. Sultan, 1324'teki hac dönüşünde Mekke'den beraberinde getirdiği Endülüs asıllı şair ve mimar Ebû İshâk İbrâhim es-Sâhilî el-Girnâtî'ye Timbuktu'da Arap mimarisi tarzında Cingareybîr (Djinger-ber) Camii'ni ve Madugu Sarayı'nı inşa ettirmiştir. Bu dönemde Timbuktu'ya tüccarların yanı sıra Fas ve Mısır gibi ilim merkezlerinden çok sayıda âlim de gelmiştir. Mense Süleyman zamanında ise (1341- 1360) Timbuktu'daki gelişim gittikçe artmış ve burası 1430 yılına kadar Mali Sultanlığı'nın hâkimiyetinde kalmıştır. Timbuktu'nun parlak dönemlerinden birinin yaşandığı bu devirde yaşlı bir hanım tarafından, Timbuktu Üniversitesi olarak da bilinen Sankore Camii¹ ile XIV. yüzyılın sonlarına doğru şeyh el-Muhtâr Hamâhullah tarafından Sîdî Yahyâ et-Tâdilîssî adına Sîdî Yahyâ (Muhammed Naddah) Camii yaptırılmıştır. Söz konusu bu eserler, İmam el-Hâc el-Akıb tarafından 1577-1578'de ya yeniden inşa ettirilmiş ya da bu yapılara önemli eklemeler yapılmıştır (es-Sa'dî, 1964: 8; Hunwick J. 1999: lvi; Kavas, 2012: 190).

Timbuktu 1430 yılında Tevârikler'in eline geçmiş ve 1468 yılına kadar Tevâriklerin elinde kalmıştır. Otuz sekiz yıllık Tevârik hâkimiyetinden sonra şehir, Sünnî Ali Ber tarafından Tevârikler'den alınmıştır. Sünnî Ali Ber'in yirmi dört yıl süren hükümdarlığı süresince (1468- 1492) şehirde büyük tahribatlar yapılmış, âlimler ve halk üzerinde yoğun baskılar uygulanmıştır. Bu da aralarında âlim ve tüccarların da olduğu pek çok kişinin Timbuktu'dan ayrılmasına sebep olmuştur (Biçer, 2019: 23). Ali Ber'in hâkimiyetinin aynı aileden Songay Sultanı Askiya Muhammed tarafından sona erdirilişinin ardından Timbuktu yeniden canlanmaya başlamıştır. Yasal ve dinî konularda danışman olarak birçok bilgini etrafında toplayan I. Muhammed Askiya, İslamî esaslara dayalı bir devlet düzeni kurmuştur. Bu durum daha önce şehirden ayrılanların şehre geri dönmesini, Mekke ve Medine gibi önemli merkezlerde yetişmiş bilginin ve farklı yerlerden pek çok öğrencinin eğitim için Timbuktu'ya gelmesini sağlamıştır. Bu vesileyle Askiya hanedanı döneminde (1493-1591) Timbuktu, ticari ve kültürel açıdan en parlak yıllarını yaşamış ve böylece yeniden Batı Afrika'nın en hareketli ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir (Meri, 2006:764; Ana Britannica, 1994: 52; Musa, 2020: 29). Bu da beraberinde ekonomik gelişmelerle halkın refah seviyesinin yükselmesine ve tarihî dokusuyla Timbuktu'nun bir asırdan fazla Songay Sultanlığı'nın idaresinde kalmasına olanak sağlamıştır. Sonraki yıllarda farklı ülkelerden şehre getirilen kitapların satışıyla ticarî hayatta en fazla gelir kitap satışından elde edilir olmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise Timbuktu, Afrika'nın en önemli kültür merkezi olmuş, burada yetişen âlimler Mekke, Kahire, Merakeş ve Katsina gibi önemli merkezlere giderek İslâm dünyasının fikri birikimine önemli katkılarda buldukları gibi; Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs başta olmak üzere İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinden çok sayıda âlim de Timbuktu'ya gelmiştir. Aynı dönemde müstahkem oluşu ve gizemliliği, altın, fildişi, tuz, kereste ve köle ticaretinin önemli merkezlerinden biri olan Timbuktu'nun üzü Avrupa'ya da ulaşmıştır. Kendine özgü tüm bu meziyetleriyle Timbuktu, Afrika'nın kuzey sahilleriyle Sahrâaltı bölgeleri arasındaki en önemli buluşma yeri olmuştur (Kavas, 2012: 190-191).

¹ Sankore Üniversitesi olarak bilinen bu cami, sadece Sudan'ın değil, diğer İslâm beldelerinin de entelektüel zihni olarak ifade edilmiştir. Çok sayıda el yazmanın bulunduğu bu üniversite farklı şehirlerden birçok âlime ev sahipliği yapmıştır. (es-Sa'dî, 1964: 23; Hunwick J. , 1999: lix.)

Kuzey Afrika ile Türklerin bağlantısı ise IX. ve X. yüzyıllarda Mısır'da kurulan ilk Türk hanedanı olan Tolunoğulları Devleti'ne (868-905) dayanır. Suriye'den ve Irak'tan İslam adına gelen Türk askerleri olan Osmanlılar, buralara hâkim olana dek Tolunoğulları, İhşidiler (935-969), Eyyübiler (1171-1462) ve Memlûkler (1260-1517) olmak üzere birbiri ardına dört bağımsız devlet kurmuşlardır. Kuzey Afrika sahillerinde Osmanlıların varlığı ise XVI. yüzyılın başlarında görülür. Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemlerde Kuzey Afrika bölgelerine yapılan fetih hareketleri, Avrupalıların sömürgeleştirme girişimlerini engellemek, buradaki Müslümanların güvenliğini sağlamak ve Akdeniz'de stratejik bir konum elde etmek amacıyla yapılmıştır (İbrahim, 2016: 12). Türk-İslam hâkimiyetinin Doğu Akdeniz'deki yayılışı ile Türk ve İslam varlığını temsil eden Osmanlıların Kuzey Afrika hareketindeki en büyük neden bu coğrafyalarda yaşayan Müslümanların İspanya ve Portekiz başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin sömürgeleri altına girmelerini önlemek olmuştur.

Ancak Osmanlı Devleti'nin durakladığı, gerilemeye başladığı ve nihayet çöktüğü dönem ve sonrasında askerî olarak bu dirayet ve başarıyı gösterecek bir güç kalmadığından sömürgeci Avrupa devletleri, Kuzey ve Batı Afrika başta olmak üzere bu bölgelerin çoğunu istila etmeye başlamış ve zamanla buraları sömürgeleştirmiştir (Çetin, 2013: 11). Askerî güçle çözümün her yerde temel referans halini aldığı bu dönemde Batı, en kısa yoldan “askeri” operasyonlarla sorun çözme mantığıyla hareket etmiştir.²

1750-1860'lı yıllarda farklı kesimlerin hâkimiyetine giren Timbuktu, 1894'te Fransa tarafından işgal edilerek Batı Afrika sömürgesine dâhil edilmiştir. Mali halkının İslam dünyasının diğer bölgelerindeki sömürgecilğe karşı gerçekleşen hareketlerden etkilenmemesi için hac yolculukları yasaklanmıştır. Bu durum Müslümanlar üzerinde derin izler bırakmış ve büyük yankılar uyandırmıştır. Fransızlar, kendilerine karşı savaşmaktan vazgeçen devletin ileri gelenlerinin çocuklarının dinî eğitimleri için Cenne (1908) ve Timbuktu'da (1910) iki medrese açmış böylece şehri İslâm dünyasından koparmak istemişlerdi. Fakat Timbuktu'lu âlimler bunun önüne geçmek için Cezayir ve Mısırlı âlimlerle irtibatlarını sürdürmüş ve Mali halkı, tüm baskılara rağmen çocuklarına geleneksel usulde din eğitimi vermeye devam etmiştir (Kavas, 2012: 191; Biçer, 2019: 58).

1894'te Fransız sömürgesine girmesinden sonra Timbuktu nüfusunda azalmalar olmuştur. Mali Cumhuriyeti'nin ortalarından kuzeydoğusuna doğru geniş bir alan üzerinde olan şehir, idarî olarak 1990'lı yıllarda Tevârik³ direnişi sebebiyle zor günler yaşamış ve bu durum altı yıl kadar devam etmiştir. 27 Mart 1996 tarihinde devletle direnişçiler arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu önemli günün anısı olarak da şehirde “La Flamme de la Paix” adında bir anıt yapılmıştır (Biçer, 2019: 31, 32).

1960 yılında Mali'nin bağımsızlığını kazanmasıyla Timbuktu, Mali'nin bir şehri olmuştur.

² “Afrika'ya ilk olarak bizi medenileştirmek, sanayileştirip kalkındırmak için geldiklerini söyleyen Alman sömürgeciler, ardından da İngiliz sömürge yönetimi, bağımsızlığımızı almaya kadar buraları yönettiler. Bize yardım etme maskesi arkasında kaynaklarımızı ve insanımızı diledikleri gibi kullandılar. 1960'lardan itibaren bağımsızlığımızı teker teker alıp milli devletlerimizi kurduğumuzda gördük ki; sanayi ve kalkınma olarak bize bıraktıkları şey, sadece kendi artıklarıydı. Biz o artıklardan bir şekilde kendi sanayimizi kendimiz oluşturmak zorunda kaldık ve her şeye sıfırdan başladık. Örneğin yıllar yılı benim mesleğim, Avrupalıların kullanıp attıkları tenek kutularını toplayıp onlardan içine yağ konularak yanan ve karanlık gecelerimizi aydınlatan kandiller yapıp satmak oldu. Onların bize getirdikleri, kendi sanayi artıkları şişeler, tenek kutular, plastik kutu ve kaplar, kartonlar vesaire bizim sanayi hammaddemizi oluşturdu. Zira buraya ihtiyaçları olabilecek, kullanmaya alışık oldukları her türlü eşya ve tüketim malzemelerini taşıyorlardı. Bugün hala kullandığımız, Afrika'nın bir ucundan diğer ucuna uzanan demiryolu hatları ve lokomotifler ise, başta altın, yakut gibi değerli yeraltı zenginliklerini kıta dışına taşıma hedefleri çerçevesinde yerli halkın iş gücüyle inşa edildi. Demiryolunun döşenmesi sırasında işkence ya da ağır iş koşulları altında ölen ve sakat kalanlar bizim insanlarımızdı. Bizim işimiz sadece patronlara itaat etmektir. Bağımsızlıktan sonra da kendi kaynaklarımızı değerlendirip, işleyecek güce bir türlü kavuşamadık. İşte sömürge rejiminin bize sunduğu gelecek bu idi.” Uvinzalı yaşlı köylünün anlattıkları, Afrika halkına sömürgeci geriyeye nelerin kaldığını ve onların yaşamları üzerinde nasıl izler bıraktığını kendi cephelerinden ortaya koymaktadır (Çetin, *Mali Özelinde Türkiye-Afrika İlişkileri*, 12).

³ XVI. yüzyıldan itibaren Akdeniz sahilinden Gadâmîs'e kadar uzanan kesimde bulunan Berberî Sanhâce kabilesinin küçük kollarından Targa (Terga, Tarcâ) kabilesine nisbetle Araplar tarafından bölgede yaşayanlara verilen isim. Günümüzde Sahrâ'nın güneyinde Fizan ile Mali Cumhuriyeti sınırları içinde kalan tarihi Timbüktü şehri arasında bulunurlar. Bunlara Batı dillerinde Touareg, Tuareg, Twareg, Tawariq gibi isimler verilmiştir (Kavas, 2011: 581).

Günümüzde Sahra üzerinde yapılan ticaret her ne kadar önemini yitirmişse de tuz yüklü kervanların uğrak yeri olmaya devam etmektedir. Şehirle diğer merkezler arasında havayolu bağlantısı olmasına rağmen ulaşım genellikle deveyle ve ırmak tekneleriyle sağlanmaktadır (Ana Britannica, 1994: 52). Şehir, eski kervan yolları üzerindeki ulaşım merkezi olma özelliğini kaybetmiş olsa da nehir ulaşımı (iskelesi olan Kabara şehri vasıtasıyla) açısından hala büyük bir öneme sahiptir (Kavas, 2012: 192).

Günümüzde Afrika'nın en fakir ülkelerinden biri durumunda olan Mali nüfusunun büyük bir kısmını Müslümanlar oluşturmaktadır. Fransızların Afrika'da sömürdüğü tüm diğer ülkelerde olduğu gibi, Mali'de de halkın büyük bir kısmı, devletin resmi dilinin Fransızca olmasından ötürü Fransızca öğrenmek durumunda kalmıştır. Resmi dil olarak Fransızca ilk sırada yer alırken, en yaygın yabancı dil ise Arapça olmuştur. İşgal öncesi bilhassa Kuzey Mali ve Timbuktu'da büyük ilgi gören Arapça, bugün için sınırlı sayıdaki din adamı dışında tamamen terk edilmiştir. Bu durum Fransızların sömürü politikalarında ne kadar etkili olduklarının bir göstergesidir. Oysa Mali'nin kültürel mirası olan Timbuktu medeniyeti ekseriyetle Arapça ile tarihe mal olmuştur (Biçer, 2019: 70-71). Aslında Arapça sadece kültür ve medeniyet dili değil, aynı zamanda din diliydi. Dolayısıyla yapılan bu uygulamalarla din dili de unutulmaya yüz tutmuş, bu da halkın İslamî kültürden uzaklaşmasına yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak da Timbuktu kütüphanelerinde bulunan hemen her alandaki yazma eserlere olan ilgi ve değer kaybolmuş, bu da nihai olarak halkın geçmiş medeniyet ve kültürel birikimiyle bağının kesilmesine neden olmuştur.

Son zamanlarda Türkiye ile daha önceleri farklı nedenlerle ilgisiz kalınan Batı Afrika devletleri arasında ilişkiler yeniden kurulmaya başlanmış, ikili ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik anlaşmaların imzalandığı pek çok Afrika ülkesinden cumhurbaşkanı, başbakan ve bakan düzeyinde Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Türkiye, 2014 yılında Mali'de bir büyükelçilik açmıştır.

Şayet Afrika, Amerika ve Avrupa ülkeleri tarafından sömürülmemiş olsaydı, günümüzde dünya üzerindeki üretimin %60'ına sahip olduğu altın, elmas ve uranyum gibi yeraltı kaynaklarını bizzat kendisi işletebilir, coğrafi ve tarihi zenginlikleriyle dünyayı yönlendirebilecek bölgelere sahip bir kıta olabilirdi (Bilgili, 1085: 20).

2. Mense Musa'nın Timbuktu Üzerindeki Etkisi

Timbuktu'nun yer aldığı Mali, XIV. yüzyılda Mense (Mansa) Musa (1312-1337) döneminde geniş sınırlarına ulaşmış ve gücünde zirveye çıkmıştır. Gerek İslam dünyası gerekse Avrupa'da dikkatlerin Timbuktu ve Batı Afrika'ya çevrilmesinin en önemli nedenlerinden biri de Mense Musa'nın büyük bir hazırlık yaptırarak çıktığı hac yolculuğunda yanına çok miktarda altın alması ve yol güzergâhında gittiği yerlerde dağıtmasıdır. Öyle ki kaynaklarda, gittiği bir Kahire ziyaretinde beraberinde götürdüğü bol miktardaki altının buradaki altın fiyatlarını düşürdüğü ifade edilir (Grolier, 1993: 304-306; es-Sa'dî, 1964: 12-16; Kâ'ti, 1964: 55-64; Oliver & Atmore, 2001: 64; Shuriye & Ibrahim, 2023: 702; Kavas, 2004: 146-147; Ana Britannica, 1994: 52; Benjaminsen & Berge, 2004: 34; Musa, 2020: 66).

Orta Çağ'ın sonuna kadar Afrika'yla ilgili çok az bilgisi olan Avrupalıların H.724/ M.1324 yılında Mense Musa'nın bu hac yolculuğundaki 500 kölesi ile her birinin bol miktarda altın taşıması ve Musa'nın Kahire'de kaldığı süre boyunca cömertliği hakkındaki haberler Avrupa'ya abartılı bir şekilde ulaşmıştır. Öyle ki, Avrupalılar Mense Musa'yı Batı Afrika'daki çölün bütün bölümlerinin kralı olarak tasavvur etmiş; daha da ileri giderek dünya haritasını çizirken Batı Afrika'nın harita kısmında çölün ortasına koydukları büyük bir altın tahtın üzerine altın kıyafetler giyen bir imparator fotoğrafını çizmiş ve altına (Mali İmparatorluğu'nun Kralı) yazmışlardır (Smith, 1985: 13; Musa, 2020:67). (Fotoğraf 1, 2). Zamanla altının bu yörede bitkiler üzerinde yetiştiği ve bir bitki misali yerden toplandığı, evlerinin altınla sıvanmış olduğu gibi söylentiler yayılmaya başlamıştır. Bölge ile ilgili bu söylentiler Kuzey Afrikalı tüccar ve gezginleri Sahra'nın güneyine çekmiş, Akdeniz kıyılarından ve Kahire'den tüccarlar Walata, Timbuktu, Gao, Cenne

gibi şehirleri sık sık ziyaret eder olmuşlardır. Dahası Avrupalıların gözünde de Afrika'nın zengin olduğu düşüncesini oluşturarak onlarda Afrika bölgesini inceleme ve keşfetme arzusunu uyandırmış, bu da keşif ve devamındaki sömürgecilik ile köleleştirme faaliyetlerini arttırmıştır (Conrad, 2009: 41; Demirer, 2022: 133).

Şu var ki İslam'la tanışmalarının ardından geniş bir ilmî birikimle de karşılaşan Mali ve Afrikalı Müslümanlar için artık altın ya da diğer madenlerden ziyade kitaplar ve ilim önem kazanmıştır. Bu değerli kitapların kazandırılmasında Timbuktu bölgesinin önemli krallarından biri olan Mense (Sultan) Musa'nın çok önemli bir rolü olmuştur. Zira kendisi değerli kitapların Timbuktu bölgesine taşınması için tüccarlarla iş birliği yapmış, pek çok zorluğa rağmen bu değerli kitapların bölgeye taşınmasını sağlamıştır (Biçer, 2019: 17-20).

3. Altının Timbuktu İçin Önemi ve Avrupalı Kâşiflerin Timbuktu Yolculuğu

Altın, Sahra Çölü'nden Mısır pazarlarına ve Akdeniz limanlarına, oradan Avrupa'ya taşınırken kaynağına dair efsane ve söylentiler de beraberinde gitmiştir. Bu söylentiler Avrupalıların zihinlerini o denli meşgul etmiş ki 1375 yılında Abraham Cresques tarafından Fransa kralı 5. Charles için hazırlanmış olan Mali bölgesini tasvir ettiği Katalan Atlası'nda Mansa Musa'yı başında Avrupalılara özgü bir taç ve elinde altın bir küreyle tahtına oturur bir halde resmetmiştir (Fotoğraf 1). Haritanın üstüne "Bu zenci kralın ismi Musa Mali'dir. Gine zencilerinin en zengin efendisi ve en asil kralıdır. Onun topraklarında altın bolca bulunur" notunu yazmıştır (Hunwick J. 1999; İvi, Demirer, 2022. 133).

Zamanla gün yüzüne çıkan bölgenin zenginliği komşu ülkelerin dikkatlerini celp etmiş, sonraki yüzyıllarda adeta masallar diyarı haline gelen Timbuktu, Batılılarca XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren bir yeryüzü cenneti olarak düşünölmeye başlanmış ve buradaki hazinelere ulaşmak için pek çok kâşifin gönderildiği bir yer olarak meşhur olmuştur (Smith, 1985: 13). Öyle ki Timbuktu'ya ulaşma serüveni Avrupa'da uluslararası bir rekabete dönüşmüş; Timbuktu'ya ulaşmak Fransız, İngiliz ve Alman kâşifler arasında bir saplantı halini almıştır (English, 2018, 68.69).

Yeni pazarlar, yeni ticaret yolları arayan Avrupa için Timbuktu'yu keşfeden ilk Avrupalı olma tutkusuyla gönderilen pek çok kâşifin yaptığı ilk keşif seferleri saldırılar, ağır iklim şartları, soygun ve sıtma ya da diğer tropikal hastalık gibi nedenlerle başarısızlıklarla sonuçlanmıştır (Benjaminsen & Berge, 2004: 31-32). Timbuktu, imajını oluşturan pek çok değere sahip olsa da daha ziyade ticari zenginliğiyle öne çıkmış; bunu öğrenme, ilmi ve kültürel hayatın canlılığı takip etmiştir. Timbuktu bu değerleri uzun süre korumuş olsa da burayı ziyaret eden ilk Avrupalı kâşifleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Avrupalıların Timbuktu'ya ulaşma serüveninde yaşanan başarısızlıklar şehre olan ilgiyi ve merakı daha da artırmış, nihaî olarak burası esrarengiz ve hayalî bir yer olarak düşünölmeye başlanmıştır. Bu da Afrika için zihinlerde "karanlık ve tehlikeli kıta" imajının oluşturmuş ve bu düşünce günümüze kadar devam etmiştir. Kıtanın keşfi sürecinde Avrupalıların zihninde kötü iklim şartlarına sahip yer olarak yer eden Afrika, sağlık açısından da zararlı bir bölge olarak düşünölmüştür (English, 2018: 38- 43; Herbert, 1980: 433).

Ancak bu başarısız sefer denemeleri sonunda meyvesini vermiş ve "keşif" sonunda gerçekleşmiş, Timbuktu'nun gerçekten de hazineleri olduğu anlaşılmıştır. Bu gerçeğin ortaya çıkmasıyla Timbuktu dâhil pek çok önemli şehir işgal edilmiş, başta zengin altın yatakları olmak üzere bölgedeki değerli kaynaklara sahip olmak amacıyla pek çok saldırı düzenlenmiş, şehirler tahrip edilmiş, çok sayıda insan öldürölmüştür. İşgaller sırasında bol miktarda altın ve binlerce köle ele geçirilerek bölge dışına çıkarılmıştır (Kavas, 2012: 191).

Bölge ile ilgili bu söylentiler Kuzey Afrikalı tüccar ve gezginleri Sahra'nın güneyine çekmiş, Akdeniz kıyılarından ve Kahire'den tüccarlar Walata, Timbuktu, Gao, Cenne gibi şehirleri sık sık ziyaret

eder olmuşlardır. Dahası Avrupalıların gözünde de Afrika'nın zengin olduğu düşüncesini oluşturarak onlarda Afrika bölgesini inceleme ve keşfetme arzusunu uyandırmış bu da keşif ve devamındaki sömürgecilik ile köleleştirme faaliyetlerini artırmıştır (Conrad, 2009: 41).

Özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda Timbuktu, zenginliği ile şöhret bulmuş bir ilim merkezi konumunu elde etmiştir. Öyle ki Orta Çağ boyunca dünya, altın ihtiyacının neredeyse üçte ikisini Batı Afrika tarafından karşılamıştır. Yüklü miktarda altının kuzeye doğru taşınıp Timbuktu piyasasında satılması, zamanla altının Timbuktu'dan geldiği bilgisinin yayılmasına neden olmuş; bu da Timbuktu'nun Avrupa'daki imajının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Nihayetinde yeni pazarlar, yeni ticaret rotaları ve yeni kaynakların arayışında olan Avrupalı kâşifler, hedeflerine ulaşmak için dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. Timbuktu'ya varan ilk Avrupalı olma hevesinde olan bu kâşiflerden çok azı hedeflerine ulaşabilmiş, bu da Timbuktu'nun altın şehri unvanının yanı sıra uzak ve ulaşılmaz bir şehir olduğunu da göstermiştir (Maverd, 2010). Her biri bir arayış içinde olan ve Timbuktu'ya ulaşan ilk kâşif olma hevesindeki kâşiflerden İskoç Doktor Mungo Park (d.1771- ö.1806), Timbuktu'nun Kabara nehir limanını geçmiş fakat akarsularda hayatını kaybetmiştir. 1826'da Alexander Gordon Laing (d.1793- ö.1826), Timbuktu'ya ulaşan ilk Avrupalı olmayı başarsa da 1828'de Avrupa'ya canlı dönmeyi başaran ilk kişi René Caillié (d.1799- ö.1838) olmuştur (Tor A. Benjaminsen-Gunnvor Berge, 2004: 39).

4. Timbuktu El Yazmaları

Bir toplumun ortak kültürel mirası olarak şehirler, çoğu zaman İslam medeniyetini yansıtan en önemli yerleşim alanları olmuştur. Bir şehir sanat ya da kültürel anlamda bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda, özellikle de ortak dini değerler çerçevesinde şekillenmiş şehirlerde toplumlar ortak pek çok duygu, düşünce ve davranışa sahip olurlar. Her şehrin kendine has bir dokusu, görülmez ama hissedilir bir ruhu vardır ki pek çok İslam şehrinin İslam'ın rengine, İslam medeniyetinin ruhuna büründüğünü görmek mümkündür.

Timbuktu'dan Kaşkar'a kadar uzanan bölgelerdeki pek çok şehirde de İslam medeniyetinin izlerini ve temel karakteristiklerini görmek mümkündür. Nitekim her medeniyet yerleşimlerini oluştururken kendi öncelikli değerlerine göre oluşturur ve düzenler. Bir şehri insanlar için anlamlı kılan şey o şehrin üzerinde kurulduğu değerlerdir (Demirci, 2003: 130). Bu değerler mimari, el sanatları, resim, müzik ve edebiyat gibi pek çok alanda ifadesini sembolik olarak bulur. Dahası söz konusu bu sembolik ifadelerle şehir halkının sahip olduğu köklü değerler ve estetik anlayışta bir ahenk söz konusudur.

Bu doğrultuda bir şehrin tarihi ile insanların anlamının en iyi yolu o şehrin sahip olduğu kültür ve medeniyeti iyi bilmektir. Timbuktu da sahip olduğu İslam medeniyetinin birer sembolü olan tarihi ve kültürel dokusuyla öne çıkan önemli şehirlerden biridir. Şu var ki şehir, İslam'dan önce de kadim bir kültüre sahipti. Ancak İslamiyet'le tanışmalarının akabinde bu kadim şehir, Müslümanların bilim, kültür ve medeniyet merkezi haline gelmiş ve İslam medeniyetinin birer sembolü haline gelen cami ve medreselerle gündem olmuştur.

İlme oldukça önem veren Batı Afrika ile ilgili tecrübelerini aktarırken İbn Battûta, siyâhîlerin ilmî hassasiyetlerinin oldukça yüksek olduğuna dikkat çekerek eğitilmiş olan kadın hizmetlilerin asla satılmadığını, satılsa bile onlara çok yüksek fiyatlar biçildiğini belirtmiştir. Kuran-ı Kerim'i çokça okuduklarını ve ezberlemeye çocuk yaşta başladıklarını ve günlük ezberini yapmayan çocukların ayaklarını zincirlediklerini gördüğünü aktarmıştır (Battûta, 1981: 790).

Batı Afrika'da bulunan Mali'nin kadim bir kenti olan Timbuktu, bir zamanlar İslam dünyasının bilinen aktif bir akademik faaliyetler merkezi olmuştur. Var olan köklü öğretim kurumlarıyla Afrika'da özellikle de Batı Afrika'da büyük oranda İslâmî ilimlerin yayılmasına öncülük etmiştir. XVI. yüzyılın

ortalarına kadar şehirde öğrencilere farklı çalışma alanları ile ilgili geniş bilgiler sunan iyi bir müfredat programına sahip yüz elliyi aşkın okul hizmet vermiştir. Bu okullarda tefsir, hadis, fıkıh, usul ve kelim gibi dini derslerin yanı sıra gramer, belagat ve mantık gibi dersler de okutulmuştur. Bunlar arasında yer alan ve XVI. yüzyılda kurulan Sankora Üniversitesi, Batı Afrika tarihinden günümüze kadar varlığını sürdüren en eski İslami eğitim kurumlarından biri olmuştur. İlk olarak 1327 yılında Mense Musa tarafından yaptırılan bir cami olup; Mense Musa'nın saltanatının sonlarına doğru İskenderiye Kütüphanesi'nden sonra Afrika'daki en büyük kitap koleksiyonuna sahip bir medrese halini almıştır. Bu üniversitedeki öğrenim seviyesi, dünyadaki diğer tüm İslâmî eğitim merkezlerinin üstünde yer almıştır (Biçer, 2019: 97,88).

Mali'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra Timbuktu, eskiden olduğu gibi İslâm ilim ve kültürünün merkezi haline gelmiş, burada ve ülkenin kuzey bölgesindeki bütün okullarda Arapça zorunlu dil olarak kabul edilmiş, el yazması eserlerin yer aldığı çok sayıda kütüphaneye ev sahipliği yapmıştır. Mali'de tarihî yazmaların bulunduğu en önemli kütüphane, Timbuktu'da 1970'te Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Teşkilâtı'nın girişimiyle "Centre de Documentation et de Recherche Ahmed Baba" (CEDRAB) adıyla kurulmuş ve Kuveyt'in maddî desteğiyle 1977'de faaliyete geçmiştir. Kütüphane daha sonra "Institut des Hautes Etudes et de Recherches Islamiques Ahmed Baba" (IHERIAB) adıyla yüksek eğitim enstitüsüne dönüştürülmüştür. İslâmî ilimler alanında yaklaşık on sekiz bin yazma eserin bulunduğu bu merkezde eserlerin neredeyse tamamı Arapça olup, çok az bir kısmı mahallî dillerden Songay, Fulfulde (Peul/ Pöl) ve Temaşek dillerinde yazılmıştır. En eskisi XIII. yüzyıla ait olan yazmalar için on üç katalog hazırlanmış ve bunların altı tanesi yayımlanmıştır (Kavas, 2012: 191).

Bugün için Timbuktu; tüm dünyada, sahip olduğu zengin yazma eser koleksiyonlarıyla tanınmaktadır. Birbirinden kıymetli bu eserlerin varlığı ilmi çevrelerce daima gündem olmasına rağmen Mali'yle ilmi irtibatın zayıf olması, yazmaların bir kısmının özel koleksiyonlarda yer alması ve çevrimiçi erişimin mümkün olmaması gibi nedenlerle bu tarihi mirasa ulaşılmak oldukça zor olmuştur. Ancak "Mali Magic/ Mali Sihri" projesiyle durum değişmiştir. Zira kadim Kur'an nüshalarından, hadis şerhlerine, astronomi ve matematikten kara büyüye XI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar tarihlenen çeşitli konularda dört yüz bin sayfadan oluşan kırk bini aşkın yazma eser Google Arts & Culture tarafından dijital ortama aktarılmıştır. (Fotoğraf 3-12) Böylece Orta Çağ'da bir ilim merkezi olmasıyla ünlü dinden şaire, hukuktan tarihe, farmakolojiden astronomiye kadar sayısız konuda on binlerce elyazmasıyla dolup taşan kentten kütüphanelerindeki eserler, Dr. Abdülkadir Haidara'nın başında bulunduğu kültür koruma organizasyonu SAVAMA-DCI ve Google Arts & Culture iş birliğiyle internet üzerinden tüm dünyadan araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (Kaçar, 2022; Google Arts & Culture).

Timbuktu ve civarında sayıları altmış ile seksen arasında olduğu ifade edilen özel yazma eser kütüphanelerinde yaklaşık üç yüz bin eserin olduğu tahmin edilmektedir. Zorlu bir çöl iklimine sahip olmasına rağmen böylesine önemli tarihî dokuya sahip olmasından ötürü "çöl incisi" olarak anılan Timbuktu, 2006 yılında merkezi Fas'ın Rabat şehrinde olan "İslâm Konferansı'na bağlı İslâm Eğitimi, Bilimi ve Kültürü Teşkilâtı" (Organisation Islamique Pour l' Education, les Sciences et la Culture [ISESCO]) tarafından Afrika kıtasındaki İslâm kültür başşehri ilân edilmiştir (Kavas, 2012: 192).

İslâm kültürünün bölgede yayılmasında Timbuktu'da yetişen âlimlerin önemli katkıları olmuştur. Songay İmparatorluğu döneminde büyük bir kadı olan ve mezarı günümüzde Timbuktu'daki önemli ziyaretgâhlardan biri olan "Mahmûd b. Ömer et-Timbuktî, Muhammed Bâgyu', Ahmed Bâbâ et-Timbuktî ve babası Ahmed b. Hâc Ahmed", başlangıçtan 1666 yılına kadar Bilâdüssûdan'ın içtimaî, dinî ve kültürel tarihini içeren "Târîhu'l-Fettâş" adlı eserin müellifi Mahmûd b. Mûtevekkil Kâ't (1468-1593), Bilâdüssûdan tarihinin ikinci önemli kaynağı olarak kabul edilen Târîhu's-Sûdân'ın müellifi Abdurrahman b. Abdullah es-Sa'dî (1889-1956) Timbuktu âlimlerin en meşhurlarıdır (Kavas, 2012: 192).

Bu dönemde Bilâdüssûdan ve İslâm dünyasının birçok bölgesiyle yakın ilişkiler kurulmuş ve bu

durum kendisini ilmi harekette de göstermiştir. Malililer tahsil amacıyla Mağrip ülkeleri ve Mısır'daki medreselere giderken, Arap ve Berberî asıllı âlimler de Timbuktu gibi ilim merkezlerinde dinî ilimleri okutmuştur. Ancak Timbuktu'da, paşalık döneminde ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Mağripli paşaların zulmü, Tevârik saldırıları ve bilhassa paşalığın son dönemlerinde paşalık için yapılan mücadeleler nedeniyle yaşanan iç savaşlarda şehirde ciddi tahribatlar meydana gelmiştir. Buna salgın hastalıklar da eklenince çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren Timbuktu eski önemini bir ölçüde kaybetse de bazı paşalar buradaki ilmi ve dini hayatı canlı tutmaya devam ettirmiştir. Öyle ki Merakeş'in idaresindeki Bilâdüssûdan'ın büyük kadısı burada oturmaya devam etmiştir. Târîhu'l-Fettâş ve Târîhu's-Sûdân gibi bölge tarihini anlatan iki önemli eserin müellifleri de bu dönemde hayat sürmüştür (Kavas, 2012: 191).

Batı Afrika'nın köklü bir tarihine sahip olan Mali'nin 2012 yılında yaşadığı darbenin ardından Timbuktu'daki kültür mirası el yazmaları, mezarlıklar, türbeler ve tarihi yapılar bilinçli bir şekilde yok edilmiştir. Bu ise kadim şehrin tarihinin yok edilmesi demektir. Bu da Afrika'nın kadim ülkesi Mali'nin uluslararası basın gündeminde sıkça yer almasına yol açmıştır. Bu durum, The Guardian gazetesinin eski uluslararası haberler müdürü Charlie English'in Timbuktu'daki el yazmaları üzerine kaleme aldığı ve Akın Emre Pilgir'in "Timbuktu'nun El Yazmaları: Efsanevi Bir Şehrin Geçmişini Kurtarma Mücadelesi" başlığıyla Türkçeye tercüme ettiği kitabında ele alınmış, kadim bir şehrin tarihinin nasıl yok edildiği ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Charlie English'in bu süreci ve el yazmalarının akıbetini aktardığı *Timbuktu El Yazmaları* kitabı aynı zamanda Avrupa sömürgeciliğinin de bir tarihi niteliği taşımaktadır (English, 2018: 18).

Timbuktu'nun önde gelen âlimlerinden biri olan Ahmed Bâbâ et-Timbuktî ile beraber birçok âlim Sa'dî başşehrine götürülmüştür. On dört yıl kadar Merakeş'te kalan ve orada Mâlikî fıkıh okutmaya devam eden Ahmed Bâbâ, 1017'de (1608) Timbuktu'ya dönmüş ve Sankore Medresesi'nin başına geçmiştir. Aynı zamanda Timbuktu'daki seksen özel kütüphanenin en büyüğüne sahip olan Ahmed Bâbâ'nın toplam bin altı yüz cilt kitabı bulunmaktaydı (Kavas, 2012: 191). (Fotoğraf 15, 16, 17). Zamanla seyyah, tüccar ve âlim gibi pek çok kesimin uğrak yerlerinden biri haline gelen Timbuktu ve Mali bölgesinde medreseler inşa edilerek Afrika'nın en önemli ilim şehrinin temelleri atılmış ve burası tamamen kitapların, âlimlerin ve tüccarların mekânı haline gelmiştir. Bu doğrultuda Kahire ve Fas medreseleriyle yakın bir ilişki içinde olan Sankore Camii'nin bünyesindeki medrese başta olmak üzere şehrin farklı bölgelerindeki çok sayıda medresede sayısız öğrenci eğitim görmüştür (Kavas, 2012: 190-191).

İlim ve kitaplara verilen değerin artmasıyla Timbuktu'da, tüccarlar zamanla kitap ticaretine ağırlık vermiş bu da tercüme faaliyetlerinin doğmasını sağlamıştır. Mantık, kelim, felsefe, astronomi, şiir ve edebiyatın yanı sıra İslami ilimlerin de yer aldığı çok geniş bir alana sahip olan bu kitaplar (Fotoğraf 11, 12) insanın bu ilimlerle meşgul olabilmesi ve ilmin daha çabuk yayılabilmesi adına tercüme faaliyetlerini gerektirmiştir. Alınan kitaplar incelendikten sonra yerel dillere çevirisi yapılmış, İslami ilimler alanında ise daha ziyade Arapça tercih edilmiştir. Kitapların yerel dillere çevrilmesi, halkın hem zihinsel hem de kültürel anlamda gelişmesine olanak sağlamıştır. Nitekim bilhassa felsefe, mantık ve astronomide karşılaşılan düşünce yapıları ve terimler, yerel halkın dil gelişimlerini hızlandırmış, seviyelerini yükseltmiş ve zenginleştirmiştir. Bu da nihayetinde Timbuktu'nun ilimlerin Afrika'ya açılan kapısı olmasını sağlamıştır. Timbuktu'da gelişen bu ilmi faaliyetler, öncesinde şifâhî geleneğin hâkim olduğu Batı Afrika ülkelerinde yazılı geleneğe geçişin önünü açmış, bu da Timbuktu'da kitap alım satımını zirveye taşımıştır. Öyle ki hacca gidenlerden kitaplar talep edilmiş, yol güzergâhlarındaki yerleşimlerden bu kitaplara ulaşılması istenmiş, dahası tüccarlara Endülüs'ten, Mağrib'den, Mısır'dan getirilmesi istenen kitapların listesi verilir olmuştur. Şu var ki Timbuktu'ya gelen bazı kitaplar bazen birbirinden uzak Batı Afrika şehirlerine gönderilmiş bu da kitapların kütüphanelerde değil şahıslarda toplanmasına ve sonuç olarak âlimlerin ilmi faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden olmuştur (Çiftçi, 2019).

Kitapların Timbuktu kütüphanelerine aktarılması isteği kitapların çoğaltılması ihtiyacını ortaya çıkarmış bu da yeni bir iş imkânı oluşturmuştur. Bu sayede yazmayı bilen birçok kişi Timbuktu'da

buluşarak mevcut kitapların çoğaltılıp bölge içinden ya da dışından isteyenlere ulaştırılmasını sağlamıştır. Kitapların kopyalanması işi âlimlerin istedikleri kitapları kısa sürede elde etmelerine olanak sağlamış bu da Timbuktu'daki kişisel kütüphanelerin sayısını ve önemini arttırmıştır. Şahsi kütüphanelerde muhafaza edilen geçmişin tanıkları bu değerli yazmaların çoğu, bu sayede sömürgeci devletlerce yağmalanmaktan ve çalınmaktan kurtarılmış; bu sayede kitaplıklara, sandıklara sığmayacak denli çok olduğu rivayet edilen bu değerli eserler günümüze kadar ulaşabilmiştir (Fotoğraf: 13)

Timbuktu'nun ticaret güzergâhında yer alması, İslamiyet'i kabul eden insanların ilme ve araştırmaya önem vermesi; kitap ticaretinin, kitap kopyalama ve çoğaltmalarının yapıldığı bir yer olması gibi hususlar şehrin bu denli zengin yazma eserlere sahip olmasına öncülük etmiştir. Dolayısıyla Timbuktu, bu özelliği ile Afrika'nın ilim ve düşünce hafızasının canlı bir kanıtı olarak Afrika düşünce yapısının, Yunan ve İslam düşünce yapısıyla karşılaştığı ve harmanlandığı, matematik, felsefe ve mantık gibi dönemin pek çok ilmi anlayışlarının Afrika kültürüyle ve birikimiyle yeniden yoğrulduğu önemli bir miras konumuna sahip olmuştur.

İlme ve eğitime verdiği önemin bir sonucu olarak bilhassa kütüphaneleriyle kendinden söz ettiren Timbuktu; her biri kültür, medeniyet ve sanatın birer tezahürü olan yapılar ve hemen her bilim dalıyla ilgili yazmalarla dolup taşan (Fotoğraf: 3-13) özel ya da halk kütüphaneleriyle İslam medeniyetinin fiziki boyutunu oluşturmuştur (English, 2018: 22). Bu doğrultuda Timbuktu'yu İslam medeniyetinin seçkin kentlerinden biri haline getiren en değerli hazineleri kendisine has mimari yapısı ve el yazmalarının yer aldığı kütüphaneleri olmuştur.

Kaynaklarda Timbuktu'da ilme çok önem verildiği, sultanın hazinesinden yüksek maaş alan çok iyi doktorlar, vâizler, kadılar ve âlimler bulunduğu, âlimlere ayrı bir önem verildiği ve şehirde ilmi faaliyetlere de ayrı bir hassasiyet gösterildiği aktarılmaktadır. Bu doğrultuda Timbuktu'daki el yazmalarının herhangi bir maldan daha fazla paraya satıldığı ve Kuzey Afrika ile ticaretinin yapıldığı ve çok çeşitli konularda derinlikli çalışmaların yer aldığı bu el yazmalarının çok fazla ilgi gördüğü ifade edilmiştir (Akpınar, 2021:167). Kitaplara olan bu yoğun ilgi ile birlikte eserlerin asıl nüshalarına ulaşmada karşılaşılan maddi yetersizlikler, şehirde yeni bir iş alanını oluşturmuştur. Sultan Askiya Dâvûd şehirdeki elyazmalarının kopyalanmasını istemiş; bunun için tutulan kâtiplere, kopyasını yapan müstensih ve düzeltme yapan musahhihe ayrı ayrı ücretler ödenmesini emretmiştir. Örnek olarak İbn Sîde'nin el-Muhkem adlı sözlüğünün kopyalanma sürecindeki maddi tutarın yirmi bir miskal olduğu belirtilmiştir. İlmî ve ekonomik anlamda önemli bir gelişme kaydeden Timbuktu, özellikle 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ihtişamlı bir şehir olarak anılmıştır. Yöneticilerin sahip olduğu adâlet, şehirdeki siyasi özgürlük, ilme ve âlimlere verilen değer, halkının güzel ahlaki gibi özellikler, Timbuktu'yu bölgede eşsiz bir konuma taşımıştır (English, 2018, s. 219, 220).

Timbuktu'nun sahip olduğu bu özellikler şehri bölgenin merkezi yaparken, şöhretinin de yörenin dışına değişik bir biçimde taşınmasına sebep olmuştur. Nitekim şehrin Avrupa'ya yansıyan ünü "altın" ticareti ile irtibatlandırılmış ve Avrupalıların gözünde onu son derece popüler hale getirmiştir. Anlaşılabacağı üzere Timbuktu'da ciddi bir ilim ve siyasi gelenek bulunmaktadır. Şehir hakkında yazılan temel kaynakların da belirttiği üzere Timbuktu, köklü bir siyasi tarihe sahiptir. Ayrıca şehirdeki ilmi birikim, kadim el yazmaları sayesinde net olarak ortaya çıkmıştır (Akpınar, 2021: 103).

Sahip olduğu bu eşsiz özelliklerinden ötürü Timbuktu tarihî merkezinin bazı bölümleri, 1988 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine alınmıştır. Timbuktu'yu bu denli özel kılan özelliklerin başında ise el yazmalarının yanı sıra kutsal yerlerinin Afrika'daki erken İslamlaşma için hayati öneme sahip olması, camilerin Songhay İmparatorluğu (XV.- XVI. yy) döneminde kültürel ve akademik bir altın çağı gösteriyor olması ve halen çoğunlukla orijinal olan camilerin inşasının geleneksel yapı tekniklerinin kullanımını gösteriyor olması gibi hususlar gelmektedir. Kum ve çamurdan geleneksel

13 | Emine GÜZEL

bir mimari anlayışla inşa edilmiş olan bu tarihi yapılar (Fotoğraf 14) kuraklık ve çöl fırtınaları nedeniyle günümüzde yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bununla birlikte bölgede bir dönem yaşanan iç savaş neticesinde Timbuktu 2012 yılında UNESCO tarafından Tehlike Altındaki Dünya Mirası olarak görülmüştür (Guled Yusuf & Lucas Bento, 2012).

Bir medeniyetin en önemli göstergelerinden biri de şüphesiz kütüphanelerdir. Dolayısıyla medeniyetin merkezi konumunda olan pek çok yerde birçok alanda bilgiler içeren nadir kütüphaneler bulunmaktadır. Bu kütüphanelerin yer aldığı merkezlerden biri de Timbuktu olmuştur. Şu var ki bu kütüphaneler, daha ziyade ileri gelen ailelerin birbiriyle rekabet edercesine farklı ülkelerden getirdikleri kitapları çoğaltmasıyla oluşturulmuştur. Bu kitaplar çoğunlukla Arapça olarak istinsah edilmiş olmakla birlikte bir kısmı halkın anlayabilmesi için yerel dillere çevrilmiştir. Sömürge döneminde toplanmaya çalışılan bu yazmaların bir kısmı maalesef kaybolmuştur (Biçer, 2019: 83).

İki yüze yakın medrese ve yirmi binden fazla öğrencisiyle Timbuktu, Orta Çağ'da Endülüs'e rakip olacak kadar ilmi çalışmaların ilerlediği bir merkez olmuştur. Böylesi bir ilim ortamında öğrenciler ve hocalar tarafından yoğun bir şekilde kullanılan eşsiz kütüphanelerin olması kaçınılmazdır. Şüphesiz Timbuktu'yu ilmin merkezi yapan en önemli gelişme, Gırnata ve Mısır gibi ilim merkezlerinden hocaların buraya davet edilmesi ve dünyanın dört bir yanından getirilen eserlerin de yine burada istinsah usulü ile teksir edilmesi olmuştur. Bunun için özellikle de hac yolculuğuna çıkan kişilerden, ulaşabildikleri eserleri buraya getirmeleri talep edilmiştir (Biçer, 2019: 82). Bu noktada Timbuktu'yu değerli kılan bir diğer husus da insanlık tarihine ışık tutan verilerle dolup taşan pek çok kütüphaneye ev sahipliği yapıyor olmasıdır. Dolayısıyla Timbuktu yazmalarında yer alan farklı bilimsel disiplinlere ilgili yerinde araştırmaların yapılması bilim tarihi yönüyle önemli verilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

Mali'de, asırlarca bazı aileler tarafından çölün ortasında korunan din, felsefe, astronomi, matematik ve mantık gibi alanlardaki yaklaşık üç yüz yetmiş bin el yazması eser günümüzde dijital ortama aktarılmıştır (Google Arts & Culture). Ahmet Baba Kültür merkezi ve köklü ailelerce muhafaza edilen ancak 2012 yılında ülkede meydana gelen iç savaştan ötürü başkent Bamako'ya nakledilen bu tarihi el yazmaları (Fatih Mehmet Hafız, 2016) göz önünde bulundurulduğunda Timbuktu'nun 12. yüzyıldan beri önemli bir kültür merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Timbuktu yazmalarının paha biçilmez bir tarihi değer taşımalarının bir diğer nedeni ise yüzlerce yıllık İslami araştırmaların sonuçlarını içeriyor olmalarıdır. Zira o dönemde Timbuktu, hâlâ İslam ilim ve kültürü ile Kur'an-ı Kerim araştırmalarının Afrika merkeziydi. (Fotoğraf 18, 19, 20, 21)

Şu var ki 1 Nisan 2012 yılında Selefi/Vehhabî Ensaruddin örgütü tarafından işgal edilen Timbuktu'da işgalciler, kentteki binlerce el yazması eseri yakıp yok etti. Yaklaşık otuz bin yazmanın bulunduğu Ahmed Baba Enstitüsü yağmalandı (Fotoğraf 22). Kentin ileri gelenlerinin türbeleri, "bid'at" düşüncesiyle işyancılar tarafından yok edilirken 1400'lü yıllarda inşa edilmiş olan Sidi Yahya Camii (Fotoğraf 14) de aynı gerekçelerle harap edildi. Öyle ki sömürge döneminde dahi gerçekleşmeyen kültürel mirasın imhasını gerçekleştirmiş oldu (Biçer, 2019: 86). Bununla birlikte Timbuktu'daki en önemli on anıt mezar ve cami, aynı amacı güden farklı kişi ya da gruplarca düzenlenen saldırılarda ya tamamen yok edilmiş ya da büyük çaplı hasara uğramışlardır (Yavuz, 2017: 176).

Sonuç

Batılı filozof ve tarihçilerin ifade ettikleri gibi Afrika'nın 'karanlık kıta' olarak dünya tarihinde hiçbir yere sahip olmadığı ve insanlığın gelişimine de herhangi bir katkı sunamayacakları düşüncesi, Avrupa'da yerleşmiş bir kanı haline gelmiştir. Oysa çalışmamızda Timbuktu bağlamında aktardığımız bilgiler katı ve olumsuz ön yargıların ne denli yersiz olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Bu doğrultuda Timbuktu, imajını oluşturan birden fazla değere sahip olmakla birlikte daha ziyade ticari zenginliğiyle anılmış ve bunu; öğrenme, ilmi ve kültürel hayatın canlılığı takip etmiştir. Timbuktu, uzun süre bu değerleri korumuş olsa da burayı ziyaret eden ilk Avrupalı kâşifleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Avrupalıların Timbuktu'ya ulaşma serüveninde yaşanan başarısızlıklar şehre olan ilgiyi daha da artırmış, burası esrarengiz ve hayalî bir yer olarak düşünölmeye başlanmıştır.

Timbuktu tarihi ile ilgili temel kaynaklardan biri 1352-1353 yıllarında Timbuktu'ya gelen İbn Battuta'nın seyahatnamesi, diğeri ise Abdurrahman b. Abdullah es-Sa'di (1595-1664) tarafından kaleme alınan *Tarihu's-Sudan* isimli eseridir. Bugün Timbuktu ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu Fransızlar tarafından yapılmaktadır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Afrika'nın en önemli kültür merkezi konumunda olan Timbuktu'da pek çok âlim yetişmiş ve bunlar sonrasında Mekke, Medine, Kahire, Marakeş ve Katsina'ya giderek İslam dünyasının fikri birikimine büyük katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte başta Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs olmak üzere İslam dünyasının çeşitli bölgelerinden pek çok âlim de Timbuktu'yu ziyaret etmiştir. Bölgenin müstahkem oluşu ve dış dünya tarafından tanınmamış olması, tuz, altın, fildişi ve kereste ticaretinin merkezi haline gelmesi, bu dönemde Timbuktu'nun şöhretinin Avrupa'da da duyulmasına neden olmuştur. Bu da zamanla bölgeyi köle ticaretinin bir merkezi haline getirmekle beraber bölgenin Avrupalılarca sömürölmesine yol açmıştır. Timbuktu, yaşadığı bu altın çağını İngiltere kraliçesi I. Elizabeth'in desteğiyle Fas Sa'di Sultanı Ahmed el-Mansur'un 1591'de Tondibi Savaşı'nda Gao'da hüküm süren Songay Kırallığı'nı ortadan kaldırmasıyla kaybetmiştir. Savaş sonunda geriye Fas ordusunu ateşli silahlarla ve eğitimlerle donatan İngilizlerin desteğiyle yerle bir edilen bir Timbuktu, küle dönmüş sayısız yazma eser ve harabece çevrilmiş bir şehir kalmıştır.

Timbuktu'da ileri bir medeniyetin ihdas edilmiş olmasının ve bunun da Batı Afrika İslam tarihini şekillendirmesindeki en büyük âmil, Timbuktu'nun Nijer Nehri'nin yakınlığında olması ve Sudan'ı da kapsayacak şekilde Kuzey Afrika'daki Fas'a kadar uzanan büyük kervan yolunun burada yerleştirilmiş olmasıdır. Sahra Çölü hac için Mekke'ye giden ana yollardan biri olduğu gibi, Timbuktu'nun bu konumu şehri Trans-Sahra bölgesinde ticaret için önemli bir merkez haline getirmiştir. Bu da nihayetinde kentin servet kazanmasına ve dolayısıyla da zengin bir kültürün oluşmasına imkân sağlamıştır.

Afrika ülkeleri her ne kadar bağımsızlıklarını kazanıp kendilerine has birtakım yenilikler yapmış ve bu ülkelerin bağımsızlıkları tanınmış olsa da hâlâ vergi vermeye devam etmektedirler. Batı Afrika tarihine bakıldığında Fransa'nın politikaları doğrultusunda hareket etmeyen hemen her yöneticinin darbe ya da başka sebeplerle bir şekilde yönetimden uzaklaştırıldığı görülür.

Timbuktu, tarihî yapıları, özgün mimari stilleri ve iklimsel şartların geliştirdiği şehir planlamasıyla bir medeniyetin sembolü olmuştur. Şu var ki kentin asıl önemli yönü, Müslümanların fethiyle oluşan ve gelişen İslam kültür ve medeniyetinin kentin hemen her alanında kendini göstermesi olmuştur. İslam'ın ve dolayısıyla da İslam düşüncesinin ilim ve bilime verdiği önemin bir tezahürü olarak halk, bilim ve teknolojiye ağırlık vermiştir. Bu da sonuç olarak dünyanın sayılı yerlerinde bulunan eşsiz kütüphanelerin oluşumunu sağlamıştır. Aslında Batı Afrika'nın hemen her yerinde pek çok el yazması eser bulunuyordu. Ancak Timbuktu'dakiler en meşhurlarıydı. Söz konusu bu kütüphanelerde Timbuktu'nun kültürel birikiminin bir göstergesi olan din, fizik, astronomi, tıp, coğrafya ve felsefe gibi pek çok alanda kaleme alınmış yüzbinlerce yazma eser muhafaza edilmiştir. Orta Çağ'ın önemli bir ilim merkezi olan Timbuktu'da kütüphaneler dinden şiiere, felsefeden tarihe, astroloji, simya, hukuk, astronomi, tıp ve Kur'an tefsirine varıncaya kadar pek çok konuda on binlerce el yazmasına ev sahipliği yapmaktaydı. Büyük kısmı Arapça metinler halinde olan söz konusu bu yazmalar yazım şekillerinin yanı sıra eserlerde kullanılan tezyinatıyla da dikkat çekicidir. Basit ve karmaşık bitkisel ve geometrik motiflerin kullanıldığı tezhiplerde genellikle sarı, kırmızı, mavi ve yeşil renkler tercih edilmiştir. Bazı örneklerde renkler hâlâ canlılığını

korumaktadır. (Fotograf: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14) Bu sayısız el yazması eser, şu ana kadar tamamen incelenememiştir. Timbuktu'da yüksek bir medeniyetin varlığının bir tezahürü olan kütüphanelerde bulunan bu eserlerin incelenmesi siyasi, sosyal, iktisadi ve bilimsel pek çok alanda yeni verilerin elde edilmesini sağlayacaktır.

Tüm dünyada, sahip olduğu zengin yazma eser koleksiyonlarıyla tanınan günümüzde Mali'nin bir şehri olan Timbuktu; birbirinden kıymetli bu eserlerin varlığı ile ilmi çevrelerce daima gündem olmasına rağmen Mali'yle ilmi irtibatın zayıf olması, yazmaların bir kısmının özel koleksiyonlarda yer alması ve çevrimiçi erişimin mümkün olmaması gibi nedenlerle bu tarihi mirasa ulaşılmak oldukça zor olmuştur. Ancak "Mali Magic/ Mali Sihri" projesiyle durum değişmiştir. Zira kadim Kur'an nüshalarından astronomiye, matematikten kara büyüye XI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar tarihlenen çeşitli konulardaki binlerce eser, Dr. Abdülkadir Haidara'nın başında bulunduğu kültür koruma organizasyonu SAVAMA-DCI ve Google Arts & Culture iş birliğiyle dijital ortama aktarılmış ve internet üzerinden tüm dünyadan araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (Kaçar, 2022; Google&Culture). Bilgiyi herkesin istifadesine sunmak ilim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda Timbuktu el yazmalarının dijitalleştirilmesinin sağlanmasıyla hem orijinallerinin korunması hem de metinlerin gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır.

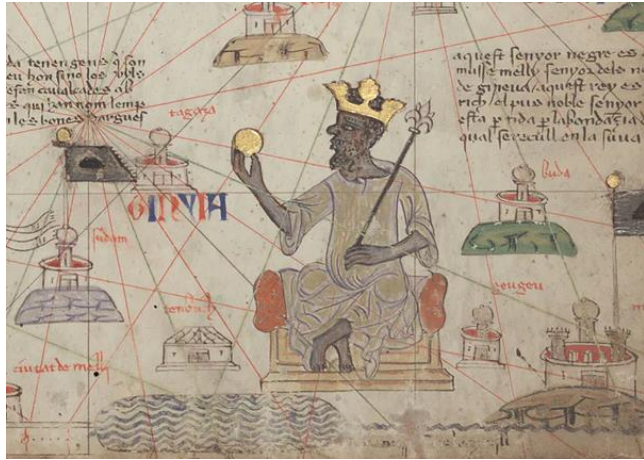
Çatışmalarla ve işgalci güçlerin yıkımlarıyla zarar görmüş Mali'nin kültürel mirasının yenilenmesi ve Timbuktu'da bulunan binlerce el yazması eserin korunması için gerekli tedbirlerin alınması hususunda Türkiye Yazma Eserler Kurumu (YEK), Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü iş birliği ile hem bu eserlerin depo şartlarının iyileştirilmesi hem de dijital ortama aktarılması için çalışmalar yapılmıştır.

2013 yılı haziran ayında Türkiye'den üç kişilik bir heyet tarafından Mali'ye, Timbuktu ve başkent Bamako'ya bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. TİKA Ortadoğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı tarafından düzenlenen bu ziyarete el yazmalarının korunması hususunda uzmanlar da katılmıştır. Heyetin Timbuktu ve Bamako'ya yaptığı ziyaretlerde el yazmalarının yanı sıra tarihi camii ve türbeler de incelenmiştir. Timbuktu'da bulunan iki tarihi cami sağlam durumda olmasına rağmen, on iki türbenin tamamının iç savaşı sırasında yıkılmış olduğu tespit edilmiştir. Timbuktu'da bulunan Ahmed Baba Yüksek Öğretim ve İslam Araştırmaları Enstitüsündeki yaklaşık yirmi altı bin el yazması eserin işgal dönemi sırasında Bamako'ya taşındığı, Timbuktu'daki enstitü depolarında bulunan on bin altmış dört el yazmasının ise havalandırması olmayan şartlarda depolandığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Mali el yazmalarının depo koşullarının iyileştirilmesi, sayımının yapılarak dijital ortama aktarılması, konservasyonu ve konservasyon yapacak uzmanların eğitimleri konusunda da gereken yardımı yapmıştır.

El yazmaları ve mimari yapıları başta olmak üzere Mali ve Timbuktu'nun sahip olduğu kültürel mirasa dikkat çekmeye çalıştığımız bu çalışmamızın, konuya ilgili araştırmacılara bir katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

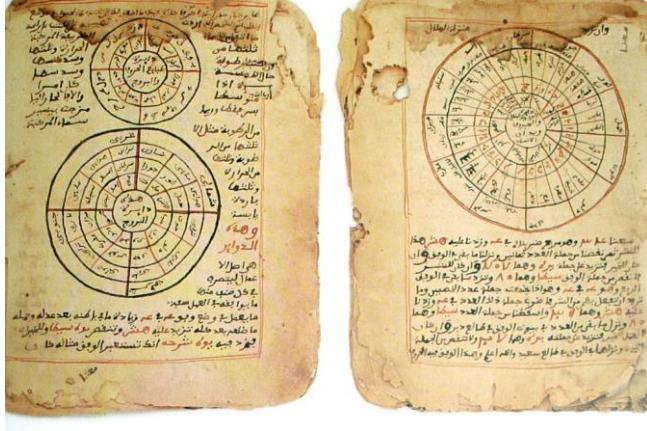
Fotoğraf 1: Katalan Atlası'ndan Kuzey Afrika, Avrupa ve Orta Doğu⁴

Fotoğraf 2: Mali İmparatoru Mense Musa⁵

⁴ Meisterdrucke Kunstreproductionen- Fine art Prints, Katalan Atlası'ndan Kuzey Afrika, Avrupa ve Orta Doğu. <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Abraham-Cresques/825345/Katalan-Atlas%C4%B1'ndan-Kuzey-Afrika,-Avrupa-ve-Orta-Do%C4%9Fu.html/> Erişim Tarihi: 06.04.2023).

⁵ (Cresques, A. 2019, February 20). Mansa Mûsa of the Mali Empire. World History Encyclopedia <https://www.ancient.eu/image/10128/mense-mûsa-of-the-mali-empire/> Erişim Tarihi: 24.03.2021); VikipediÖzgürAnsiklopedi.https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:1375_Atlas_Catalan_Abraham_Cresques.jpg Erişim Tarihi: 05.04. 2023).

Fotoğraf 3: Mamma Haydara Koleksiyonundan, burçları ve pusulanın yönlerini gösteren bir matematik/astronomi konulu yazma⁶

Fotoğraf 4: Timbuktu el yazmalarından Kur'an sayfasında Fatiha suresi⁷.

⁶ Ömercan Kaçar, "Timbuktu yazmaları Dijitalleşti". (Erişim 24 Kasım 2022).

⁷ Google & Culture.

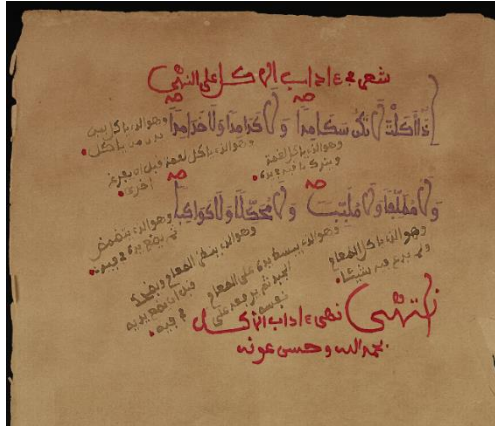
Fotoğraf 5: Timbuktu el yazmalarından Kur'an sayfasında Fatiha ve Bakara Suresi⁸.

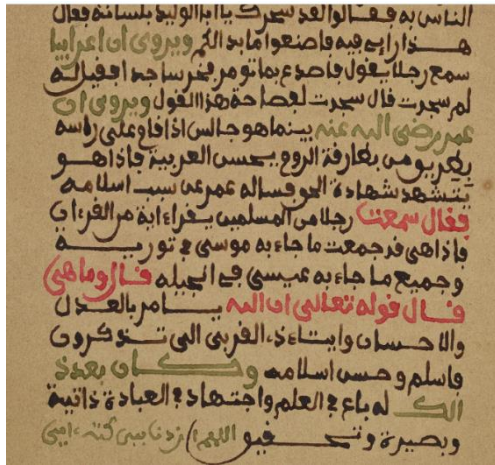
Fotoğraf 6: Timbuktu el yazmalarından Kur'an sayfasında Âl-i İmrân Suresi ilk sayfa⁹.

⁸ Google & Culture.

⁹ Google & Culture.

Fotoğraf 7: Timbuktu el yazmalarından Hz. Peygamber'in yeme adabı konulu bir sayfa¹⁰.

Fotoğraf 8: Timbuktu el yazmalarından i'cazu'l-Kur'an konulu bir sayfa¹¹.

¹⁰ Google & Culture.

¹¹ Google Arts & Culture.

Fotoğraf 9: Timbuktu el yazması Kur'an-ı Kerim, İsra ve Kehf sureleri¹².

Fotoğraf 10: Besmele ve Hz. Peygamber'e selat ve selam ile başlayan bir yazma¹³.

¹² Kılınç, 2021.

¹³ Kılınç, 2021.

Fotoğraf 11: Edebiyat kompozisyonuyla ilgili 13. yüzyıla ait olduğu düşünülen bir yazma¹⁴.

Fotoğraf 12: 15. yüzyıla ait Arapça el yazması¹⁵.

¹⁴ Restauo Timbuktu – Hilfe Aus Deu Tschland, 2015.

¹⁵ Restauo Timbuktu – Hilfe Aus Deu Tschland, 2015.

Fotoğraf 13: Sandıklarda muhafaza edilen Timbuktu yazmaları¹⁶.

Fotoğraf 14: Sidi Yahya Camii¹⁷.

¹⁶ Kılınç , 2021.

¹⁷ Google Arts&Culture.

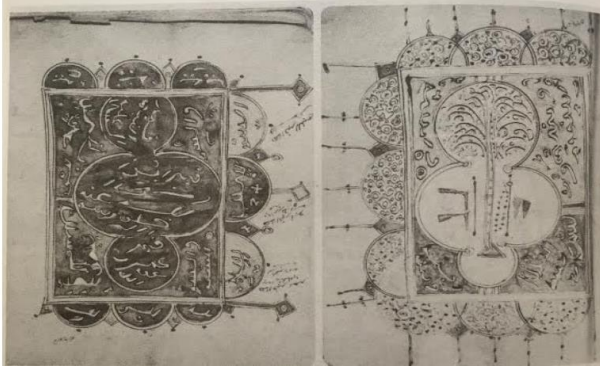
Fotoğraf 15: Timbuktu'daki Ahmed Baba Enstitüsü'nden seçilmiş el yazması nüshası¹⁸.

Fotoğraf 16: Timbuktu'daki Ahmed Baba Enstitüsü'nden seçilmiş el yazmasına nüshası¹⁹.

¹⁸ CSMC, Hamburg Üniversitesi, 2016.

¹⁹ Restaura, 2015.

Fotoğraf 17: Ahmet Baba Enstitüsü'nde dua kitaplarından biri olan Delailü'l- Hayrat'ın resimli el yazması²⁰.

Fotoğraf 18: Timbuktu halkının evlerinde muhafaza ettikleri Timbuktu yazmaları²¹.

²⁰ English, 2018: 128-129.

²¹ Kılıç, 2021.

Fotoğraf 19. Timbuktu'dan Bamakoy'a taşınan el yazmalarının muhafaza edildiği sandıklar.

Fotoğraf 20: Halk tarafından sandıklarla korunan Timbuktu yazmaları²².

²² Çiğci, 2019.

Fotoğraf 21: El yazmalarının kurtarılmasında öncülük eden Abdel Kader Haidara.

Fotoğraf 22: Timbuktu'yu kuşatan işgalciler tarafından yakılan Timbuktu el yazmaları.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Fatma. (2021) Seyahatnâmeler Işığında Mit ve Gerçeklik Arasında Timbuktu. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ana Britannica, (1994).“Timbuktu”. İstanbul: Ana Yayıncılık-Hürriyet, 30/52.
- Benjaminsen, Tor A. & Berge, Gunnvor. (İlkbahar 2004). "Myths Of Tinbüktü: From Frican El Dorado To Desertification", İnternational Journal Of Political Economy, 34/1, 30-59.
- Bıçakçı, Harun. (Ocak 2019). “Batı Afrika Kentleşme Hareketleri İçinde Nijerya: Lagos Örneği”, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 4/7, 1-22.
- Biçer, Ramazan. (2019). Tinbüktü. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Bilgili, (1985). “Afrika”, Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul: Bilgili Modern Eğitim Araç ve Gereçleri T.A.Ş.
- Conrad, David C. (2009) Empires of Medieval West Africa: Ghana, Mali, and Songhay. Revised Edition.
- Çetin, Altan. (2013). “Mali Özelinde Türkiye-Afrika İlişkileri”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2/1, 91-104.
- Demirer, Arif. (2022). “Hayal İle Gerçek Arasında Timbuktu İmgesi”, Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi 9/1, 131-144.
- Diamond, Jared. (2018). Tüfek, Mikrop ve Çelik, çev. Ülker İnce. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- English, Charli. (2018). Timbuktu’nun El Yazmaları, çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- es-Sa’dî, A. b. (1964) Târîhu’s-Sûdân, nşr. O. Houdas, Paris, Librairie d’Amerique et d’Orient Adrien.
- Goody, Jack. (2018). Tarih Hırsızlığı, çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Grolier, (1993). “Mali”, Grolier International Amiricana Encyclopedia. İstanbul: Medya Holding A.Ş, 9/304-306.
- H. McNeill, William. (2013). Dünya Tarihi, çev. Alaeddin Şenel. Ankara: İmge Kitabevi.
- Herbert, E., 1980 “Timbuktu: a case study of the role of legend in history”, West African Culture Dynamics: Archaeological and Historical Perspectives, The Hague-Paris-New York, Mouton Publishers, sf.431- 455.
- Hunwick, J., 1999 Timbuktu and the Songhay Empire : Al-Sa’di’s Ta’rih Al-sudan down to 1613 and other Contemporary Document, Leiden-Boston-Köln, Brill.
- İbn. Battûta, er-Rihle, Beyrut 1987.
- İbn. Battûta. Rihletü İbn Battûta, 2, Beyrut, Müessesetü’r-Risâle:1981.
- İbrahim, Gassim. (2016). Türk Dış Politikasında Afrika: Türkiye- Kamerun İlişkileri Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jeppie, Shamil-Diagne. (2008). Souleymane Bachir, The Meanings of Timbuktu, Yay. haz.: Jeppie, Shamil- Diagne, Souleymane Bachir, Cape Town, HSRC.
- Kâ’ti, Mahmoud Kati ben el-Hadj elMotaouakkel, 1964 Tarikh el-Fettach = Tarihü'l-Fettaş, Fransızca çev.: M. Delafosse- O. Houdas, Paris, Librairie d’Amerique et d’Orient.
- Kahn, İbrahim. (2018). Ben, Öteki ve Ötesi. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kavas, Ahmet. (2004). “Mense Mûsa”, İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV, 19/146-148.
- Kavas, Ahmet. (2011). “Tevârik”, İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV, 40/581-582.
- Kavas, Ahmet. (2012). “Tinbuktu”, İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV, 41/190-192.
- Meri, J. W. (2006) Medieval Islamic Civilization, Düzenleyen: Meri, J. W, 2, Taylor & Francis.
- Musa, Mudasıru. (2020). Batı Afrika’nın İslâmlaşması ve Songhai İmparatorluğu (M.1464- 1591). Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

28 | Emine GÜZEL

Mustafa Demirci, (2003). “İslam’da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri”, İstem 1/2, 129-146.

O. Shuriye, Abdi. & İbrahim Dauda, Sh. (October 2013). “Timbuktu Civilization and its Significance in Islamic History”, Mediterranean Journal of Social Sciences MCSEER Publishing, Rome-Italy, 696-704

Oliver, R., & Atmore, A., 2001 Medieval Africa 1250-1800, New York, Cambridge University Press.

Park, Douglas Post. (2010). “Prehistoric Timbuktu And Its Hinterland”, Antiquity 84, 1-13

Shuriye Abdi O. & Ibrahim Dauda Sh. (2013). “Timbuktu Civilization and its Significance in Islamic History”, Mediterranean Journal of Social Sciences MCSEER Publishing, Rome-Italy 4/11, 696-704

Silva, Olaoluwa Olakunle. (2014). Community Development In Emerging Cities: A Case For Lagos, Nigeria. Yüksek Lisans Tezi, ABD: University of Massachusetts Amherst, Department of Art, Architecture and Art History.

Smith, R. L., 1985 “The Image of Timbuktu in Europe Before Caillié”, Proceedings of the Meeting of the French Colonial Historical Society, c.8, sf.12-22.

Steward, Dona. J. (1997). “African Urbanization: Dependent Linkages in a Global Economy, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie 88/3, 251-261.

Yavuz, Hakan A. (2017). “Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme”. Ankara Barosu Dergisi 3,161-196.

İnternet Kaynakları

Antik El Yazmaları Kül Olmaktan Kurtuldu. (2013, Ocak 31). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/antik-el-yazmalari-kul-olmaktan-kurtuldu,8KA-mjJu8E63VFIPHBWqoA>

Çiğçi, Esra. “Timbuktu”. Yayın Tarihi: 15 Ocak 2019; Erişim 13 Kasım 2022.

Çiğçi, Esra. 2019, Ocak 15. Timbuktu’da neden bu kadar çok yazma eser var. <https://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/timbuktu-da-neden-bu-kadar-cok-yazma-eser-var-h26952.html>

Die Manuskripte aus Timbuktu, unserer Partnerstadt in Mali. (2018, Ekim 9). <https://ksrgym.de/index.php/fachbereiche/franzoesisch/projekte-afrika/460-ausstellung-von-manuskripten-aus-timbuktu>

Fatih Mehmet Hafız. 2016, Eylül 25. Çölün Ortasındaki Hazine Gün Yüzüne Çıkarılıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dünya/-colun-ortasindaki-hazne-gunuyuzne-cikariliyor/652241>.

Google Arts & Culture. <https://artsandculture.google.com/experiment/the-timbuktu-manuscripts/BQE6pL2U3Qsu2A>

Google Arts&Culture. Erişim 24 Kasım 2022. <https://artsandculture.google.com/asset/7gFwB1-ax5ShKQ?childassetid=EwGQnM42sRrbnw&ms=%7B%22x%22%3A0.5%2C%22y%22%3A0.48152334451991397%2C%22z%22%3A9.407311353092993%2C%22size%22%3A%7B%22width%22%3A1.701397032142556%2C%22height%22%3A0.6225109034473134%7D%7D>

Guled Yusuf & Lucas Bento. 2012, Temmuz 31. The ‘End Times’ for Timbuktu?. <https://www.nytimes.com/2012/08/01/opinion/the-end-times-for-timbuktu.html>

Gümüş, İskender. 2019, Mart 15. Mit ve Gerçeklik Arasında Timbuktu El Yazmaları. <https://www.yenisafak.com/hayat/mit-ve-gerceklik-arasinda-timbuktu-el-yazmalari-3451329>

<https://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/timbuktu-da-neden-bu-kadar-cok-yazma-eser-var-h26952.html>

Kaçar, Ömercan. “Timbuktu yazmaları Dijitalleşti”. Erişim 24 Kasım 2022. <https://www.indyturk.com/node/483681/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/timbuktu-yazmalar%C4%B1-dijitalle%C5%9Fti>

Kaçar, Ömercan. 2022, Mart 13. Timbuktu Yazmaları Dijitalleşti. <https://www.independentturkish.com/node/483681/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/timbuktu-yazmalar%C4%B1-dijitalle%C5%9Fti>

29 | Emine GÜZEL

Kavas, Ahmet. 2006, Şubat 1. Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü. TASAM Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4070/afrikada_somurgeciligin_xix_yuzyilin_ikinci_yarisina_kadar_kurulamamasinda_osmanli_d evletinin_rolu

Kılıncı. Taha. 2021, Ağustos 1. Bir Zamanlar Timbuktu'da. <https://www.gzt.com/mecra/bir-zamanlar-timbuktuda-2911893>

Library of Congress. 2022, Kasım 22. Online sergi için: <https://www.loc.gov/exhibits/mali/mali-exhibit.html>

Mâverd. 2010, Kasım 21. Altın Şehir: Timbuktu. <http://maverd.blogspot.com/2010/11/altin-sehir-timbuktu.html>

Meisterdrucke Kunstreproductionen- Fine art Prints, Katalan Atlası'ndan Kuzey Afrika, Avrupa ve Orta Doğu. Erişim 6 Nisan 2023. <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Abraham-Cresques/825345/Katalan-Atlas%C4%B1'ndan-Kuzey-Afrika,-Avrupa-ve-Orta-Do%C4%9Fu.html/>

Restauro Timbuktu – Hilfe Aus Deu Tschland. (2015, Temmuz 15). <https://www.restauro.de/timbuktu-hilfe-aus-deutschland/#!/foto-post-3384-3>

Timbuktu-Manuskripte: Erhaltung für die Ewigkeit. <https://de.qantara.de/content/timbuktu-manuskripte-erhaltung-fuer-die-ewigkeit>

Timbuktu'nun Kurtarılmış El Yazmaları. (2016, Ekim 17). <https://religion.orf.at/v3/stories/2803552/>

Vikipedi Özgür Ansiklopedi. 2023, Nisan 04.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:1375_Atlas_Catalan_Abraham_Cresques.jpg/

TERRORISM IN MOZAMBIQUE: ANALYSIS OF THE FACTORS THAT CHALLENGED THE MOZAMBIKAN GOVERNMENT ON RESOLUTION OF THE PROBLEM

MOZAMBİK'TE TERÖRİZM: MOZAMBİK HÜKÜMETİNİ SORUNUN ÇÖZÜMÜ KONUSUNDA ZORLAYAN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Yıl 3, Sayı 2, ss.30-53.

Year 3, Issue 2, pp.30-53.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 20.06.2023

Submitted: 20.06.2023

Kabul Tarihi: 17.07.2023

Accepted: 17.07.2023

<https://doi.org/10.58851/africania.1317159>

Atf Bilgisi / Reference Information

Alfiado, E. R. (2023). Terrorism in Mozambique: Analysis of the Factors that Challenged the Mozambican Government on Resolution of the Problem, *Africania-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2) , 30-53.

Evanilde Rofina ALFÍADO

Master's degree student in International Security and Terrorism, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, evanilde.rofina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2777-7683

Abstract

The year of 2017 marks the beginning of a series of attacks which are considered to be terrorism in Mozambique. It started as a group of militants of unknown identity attacked 3 Mozambican police stations. The attacks carried out by this group resulted in the death of more than 4000 citizens as well as the displacement of more than half a million citizens. This research is important insofar as it seeks to determine the factors that prevented the Mozambican Government from efficiently resolving this problem that led to the suspension of gas exploration projects in the country, a fact that negatively affects its future. Lack of understanding of the problem, lack of experience and equipment to deal with the militants, as well as the focus on military operations, only prevented the Mozambican Government from finding an efficient solution to the situation in Cabo Delgado. In order to carry out the research, speech analysis, documentary and bibliographic techniques are used, since during the research, official documents were used in order to assist the investigation. Moreover, secondary sources, the analysis of works carried out by other researchers, allowed a better understanding of the problem and broadened the scope of the answer to the research problem.

Keywords: Terrorism, insurgency, Africa, Mozambique, natural gas.

Öz

2017 yılı, Mozambik'te terörizm olarak kabul edilen bir dizi saldırının başlangıcına işaret etmektedir. Kimliği bilinmeyen bir grup militanın 3 Mozambik polis karakoluna saldırmasıyla başlamıştır. Bu grubun gerçekleştirdiği saldırılar, 4000'den fazla vatandaşın ölümüne ve yarım milyondan fazla vatandaşın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu araştırma, Mozambik Hükümeti'nin ülkedeki gaz arama projelerinin askıya alınmasına neden olan ve geleceğini olumsuz etkileyen bu sorunu etkili bir şekilde çözmesini engelleyen faktörlerin belirlenmesi açısından önemlidir. Sorunun anlaşılmasını, militanlarla başa çıkmak için deneyim ve ekipman eksikliği ve askeri operasyonlara odaklanma Mozambik Hükümeti'nin Cabo Delgado'daki duruma etkili bir çözüm bulmasını engellemiştir. Araştırmayı yürütmek için söylem analizi, belgesel ve bibliyografik teknikler kullanılmıştır, çünkü araştırma sırasında soruşturmaya yardımcı olması için resmi belgeler kullanılmıştır. Ayrıca, ikincil kaynaklar, diğer araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmaların analizi, sorunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır ve araştırma probleminin cevabının kapsamını genişlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, isyan, Afrika, Mozambik, doğalgaz.

STRUCTURED ABSTRACT

Terrorism is a problem that affects the security of many states today. On the African continent there are evidences of how terrorism becomes an impediment to the development of states as in the case of Somalia, we see the case of terrorism in Nigeria that has been affecting the security of this country since the past years. As far as the Southern African region is concerned, terrorism is a new problem, as there are no old pockets of terrorism in that region. In Mozambique, as in the southern African region as a whole, terrorism is a new problem. Insofar as there were no cases of terrorism in the country before, one of the pieces of evidence that this is a new challenge for the country is the fact that, until the date of the start of the first attacks, there was no law that provided for this and established beacon laws to deal with terrorism. The first law on terrorism in Mozambique was created in 2018, a year after the attacks began. The fact that there are different narratives on the part of the government to designate the attacks, for a time they were called malefactors, for another time insurgents and later the term terrorists came to be used to designate this group. This research sought to determine the factors that constituted an impediment to the quick resolution of the problem. In the search for the answer to the research question, it was necessary to proceed with the analysis of questions considered relevant to the theme under analysis, in this way, seeking to understand questions related to the emergence of the group, the causes that led to the outbreak of terrorism, the form of operation of this group, strategies and actions carried out by the government in the fight against terrorism. From the analysis of these aspects it was possible to arrive at the answer to the research question. With the discovery of gas in Mozambique, expectations were emerging and growing with regard to the future of the country. This discovery led to the emergence of large projects around gas exploration in the region on the one hand, but for the population of Cabo-Delgado, who had felt marginalized by the government for years, there was fear within them about this new reality, leading to the emergence of doubts about the changes that were expected, and this factor was exploited by the terrorist group that used it to recruit members.

It is important to note that in the beginning this group focused on attacking state entities, such as attacks on police stations and seeking to take control of them in an attempt to prove itself stronger in relation to government forces. Later on, this group became more violent, starting to carry out attacks not only on government entities but also on private entities such as banks, etc. At this time that the group manages to gain the attention of the international community, which led to a halt in the pursuit of international investments in progress in the region, such as the withdrawal of the company Total.

This group is different from other terrorist groups in that it differs in some ways of operating. While terrorist groups such as the Islamic State tend to claim responsibility for their attacks, they have come to the public to present their identity, objectives, the cause for which they fight, this group has not shown the same behavior in such a way that some authors argue about the fact that they do not know whether it is terrorism or another form of terrorism.

Thousands of people had to leave their homes because of the attacks, there were displacements inside and outside the country, there were deaths. Attacks on state entities as well as private entities were carried out. Difficulties in understanding and defining the problem, lack of preparation and equipment on the part of the Mozambican defense forces in the face of the militants led the country to resort to private military companies to act in Mozambique, but that also proved to be a failure. With support from Rwanda and the Southern African Development Community (SADC) forces there was a significant advance and a weakening of this group. Even with the weakening of the group, there is a need for the government to act in other sectors in order to mitigate the reasons that lead citizens to join this group. For example, the creation of more jobs can put an end to unemployment, which is one of the reasons for the group to be able to have new militants. Ending these reasons the government can put an end to terrorism and history dictates that only by military means it is impossible to end terrorism.

Introduction

Africa is a continent rich in natural resources, however, instead of guaranteeing an improvement in the living conditions of the populations, leading to the growth and economic development of the African states, in some cases resources have contributed to the worsening of the living conditions of the African countries.

Mozambique is a country rich in natural resources. In the southern region of the country, more specifically in the province of Inhambane, the South African company Sasol has been exploring for years natural gas in the region, there is mineral coal in Moatize, province of Tete. Mozambique has several natural resources, gas, mineral coal, precious stones such as rubies, diamonds that have been attracting foreign investment to these sectors. It is believed that the emergence of terrorism in Mozambique dates back to 2010 with the discovery of gas in the Cabo Delgado region, which drew the attention of large investors and in turn started the creation of large projects for exploration (Estelle and Darden, 2017: 5-7). In 2015, the Ansar al-Sunna group was created by the union of street traders, a fact motivated by the combination of dissatisfaction with the prevailing economic situation at the time, together with a religious radicalism (Estelle and Darden, 2021: 8). In 2015 Ansar-al-Sunna created a religious organization that later evolved and started to join a military faction that started the terrorist attacks in October 2017 (Sitoe, 2019: 166-167). The discovery of gas and creation of gas exploration projects, the unfulfilled hope of improvement of the living conditions of the people of this region with the arrival of projects, unemployment and marginalization of young people in this region are considered some of the causes that led to terrorism.

Several researches such as the ones carried out by Estelle and Darden (2021), Sitoe (2019), Mirko Manzoni (2023) among others, show that there are differences between them in the delimitation of the problem insofar as some consider the attacks as terrorism and others as insurgency. History shows that there are difficulties, problems in reaching a consensus on the definition of terrorism and this fact negatively contributes to the search for a solution to it. As happened in some cases in the past, in Mozambique, there is an absence of consensus in the country on whether it is a question of insurgency or terrorism (Sitoe, 2019: 165).

Insurgency is defined as the organized use of subversion as well as violence aiming to seize, nullify, or challenge political control of a region, it is also viewed as a form of intrastate conflict. At the other side terrorism is broadly seen as a tool of irregular warfare. While insurgents rely on support of the populations, terrorists on its turn are individuals or isolated groups or cells without broad public support (Wijk, 2020: 110-113). The insurgent (freedom fighter) fights against a sovereign State in order to achieve political autonomy or change the current order, while the terrorist uses the civilian population as a target in order to coerce a State or even the entire international community. Terrorist organizations operate through decentralized cells and direct their actions predominantly at civilian targets. Insurgent and belligerent groups have a similar structure to the state armed forces, they use the system of hierarchy and their attacks are aimed at the state armed forces. Combating insurgents is accepted as being simpler and taking less time, however, the fight against terrorism is generally more complex, takes more time since the enemy is considered "unknown" (Nunes, 2017).

For the purposes of this research, this group is considered a terrorist group. As will be analyzed below, this group generally uses irregular means in its fight, the fight against this group still persists since 2017, since the beginning of the attacks there has been no record of population support turned to the group, and their actions, although at first they were aimed at the police, they developed and began to take civilians as their main target. The fight against terrorism is therefore a difficult and long process, and this is constituting a fundamental characteristic of the Mozambican problem since, as will be studied below, it was not possible to solve the problem quickly, in such a way that it prevailed over the years and there was

a need to receive external help in the fight against terrorism.

This group uses rudimentary methods in its attacks as it resorts mostly to the use of bladed weapons in carrying out its attacks, unlike other terrorist groups today that resort to the use of explosive devices such as bombs in carrying out their attacks. In 2017 Mozambique seemed to be closer to experiencing a new security problem: Terrorism. The problem started in Cabo Delgado Mocimboa da Praia region and expanded to more regions causing also more damage to the country, so this research aims to understand which aspects prevented the state from solving the problem.

This study aims to determine the factors that prevented the Mozambican government from effectively solving the problem of terrorism in the country. Many studies have been developed around the Mozambican problem. Most of these studies discuss the nature of the same problem in order to understand whether it is insurgency or terrorism. This work will serve as a bibliographical collection with regard to the emergence of this new international security problem in Mozambique, as well as allowing a greater perception of the factors that prevented the Mozambican government from solving the issue of terrorism quickly and effectively.

This research resorted to the use of documentary and bibliographical techniques for its materialization. The documentary technique that, through the use of primary sources, in other words data that have not yet been treated in a scientific way, greatly favored the development of research insofar as, resorting to the use of laws, international resolutions that ensured a better understanding of the problem in analysis. On the other hand, the bibliographic technique enriched the work because, through the use of research carried out by other researchers, it was possible to carry out a more comprehensive analysis and find the answer to the research problem.

The research argues that the difficulty of perceiving the problem, Mozambique's lack of experience with problems of this nature, the choice of internal resolution as the initial strategy to the resolution of the problem as well as the focus only on military combat, made it difficult to effectively solve the problem in question. To reach the answer to the research question, a study was carried out in order to understand the prevailing context in Mozambique at the time of the beginning of the attacks, the main dynamics, as well as getting to know the group behind the attacks. Understanding the perpetrator of terrorism attacks makes it easy to perceive what the reason for their fight is as well as what the objective that they are trying to pursue is. The research also made an approach of the main attacks carried out by the group and made an analysis around the strategies adopted by the Mozambican government on its counterterrorism measures in order to understand the aspects that hindered the solution of this security problem.

Definition of Terrorism

Terrorism is widely accepted as a problem that affects the security of individuals, states and international organizations as a whole. Despite terrorism being widely accepted as a problem that directly affects actors in the international system, a consensus has yet to be reached regarding the definition of this same problem. Several international actors such as the United Nations are of the opinion that a definition widely accepted by actors in the international system is essential to ensure success in the fight against terrorism (European Parliament, 2015: 1).

Alex Schmidt, is of the opinion that the absence of a general definition of terrorism serves to encourage terrorism. The former Director of the Office for Combating Terrorism at the United States State Department Anthony Quainton, argues that the lack of a widely accepted definition for the term terrorism makes it difficult to create strategies and measures that guarantee success in the so-called fight against terrorism at the national and international level. It is believed that the definition of terrorism will serve as

a basis for the creation of an operational tool that allows the international community to expand its abilities to combat it, insofar as it will facilitate, for example, the creation of laws that establish legal parameters that allow punishing for example the perpetrators of terrorism, will prevent success in attempts by terrorist groups to reach or obtain legitimacy on the part of terrorist groups in seeking support from the population, will facilitate the creation of international agreements on terrorism that establish parameters of cooperation between states (Schmidt, 2004: 378).

Hoffman (1998) defines terrorism as the “deliberate creation and exploitation of fear through violence or the threat of violence in the pursuit of political change.” The author states that use of violence or threat to use violence is a basic element of terrorism. Psychological effect is seen as an instrument used by terrorists in order to expand the effects of their acts. The establishment of fear or intimidation within a large public allows terrorist groups to reach their target, be it the government, a political party as well as the public in general. Resorting to violence or threat of violence terrorists intend to win power or influence to generate changes in the political arena in a national or/and international level.

Wilkinson (2003) on its turn, states that terrorism is the systematic use of "coercive intimidation" used in an organized form, mostly to pursue political objectives. Terrorism is used to generate fear as well as take advantage of this environment among a huge target other than the direct victims of the act in order to make public the cause they are fighting for and at the other side to force a target in the concession of their goals. The author adds that terrorism can be a tool of powerless minorities, states, an instrument of domestic and foreign policy as well as it can be used by belligerents as a supportive weapon in all kinds and levels of warfare. Most of the times, innocent civilians have been victims of terrorist attacks, they are often killed or injured in those violent acts.

Jenkins (1974: 2), while addressing terrorism underlines the fact that there is no a broadly accepted definition of terrorism and this is a topic hard to define. The author considers that "violence towards political ends" is a good way of defining the concept. This definition helps to separate terrorism from all other sorts of violence. The fact that terrorism never or rarely separates "civilians" is also underlined by the author because for terrorists "one may be considered an enemy, and therefore a target, solely on the basis of nationality, ethnicity, or religion. Or one can become a target by mere happenstance -- by watching a movie in a theater when a bomb goes off".

To target civilians, to use violence, to have a political purpose, to carry out attacks in a continuous and planned manner are considered by Kaya and Kodaman (2021: 152-153) who define terrorism as a group of people that resorts to violence targeting civilians aiming to accomplish its political objectives and does this in a continuous and planned way. A terrorist organization tries to influence the decisions of the society and politicians by harming innocent civilians in the society it targets and by staging constant attacks. They think that this way allows them to achieve their goal. In the process in question, it sanctifies its purpose and struggle, and sees the suffering of people as legitimate.

Jenkins (1974: 2) argues that terrorists are as hard to define as terrorism. They can be understood as a band of factions who are seen as murderers, patriots or lunatics. An association of "rebels" can use terrorist strategies as well as an organization may resort to terrorism and refuse to be doing it. "Some terrorists are extremely well-organized, well-financed, well-trained, and well-equipped. They are almost an army". On the other hand, some terrorists are powerless and less organized, their activities are usually not planned as well as their main political goal is not clearly defined. The author describes that behind the "frontline terrorists" are always political leaders who cannot be considered as "insane in medical sense" because of their capacity to plan and manage the organizations activities.

Terrorism is used to express the use of organized, systematic and continuous terror. Terrorism is a

form of political violence. It seems that terrorist attacks can also turn into an insurrection form when they get enough social support that they can be used as a tool in uprising movements. Terrorism is a symbolic act designed to influence political behavior in abnormal ways that involve the use or threat of violence (Demir, 2016: 108; Demir, 2013: 30).

According to the Resolution 49/60 of the United Nations General Assembly, a terrorist act is stated as a criminal act planned to create a case of terror in the society, an association or individuals or in special individuals for political aspirations are in any case unjustifiable, whatsoever the considerations of a political, philosophical, ideological, racial, ethnic, religious or any other type that may be imposed to sustain them, United Nations General Assembly [UNGA] (1994: 4). The UN Security Council Resolution 1566 (2004: 2) describes terrorism as:

“Criminal acts, including against civilians, committed with the intent to cause death or serious bodily injury, or taking of hostages, with the purpose to provoke a state of terror in the general public or in a group of persons or particular persons, intimidate a population or compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act, (...)”.

In the Federal Bureau of Investigation (FBI) definition of terrorism, a distinction is made between international and domestic terrorism, where international terrorism is considered to be violent criminal acts perpetrated by individuals or groups that have their inspiration in or are still associated with terrorist organizations, international organizations or states for state-sponsored groups. In turn, domestic terrorism is considered to be violent and criminal acts perpetrated by individuals or groups in pursuit of ideological objectives generated by political, religious, social, racial or environmental nature (FBI, n.d.).

Terrorism in Africa represents a serious security problem that has affected states like Somalia and Nigeria for years. The Organization of African Union (OAU) adopted by July 01, 1999 (1999: 3-4) a Convention on the Prevention and Combating of Terrorism according to which:

“Terrorist act means any act is a violation of the criminal laws of a State Party and which may endanger the life, physical integrity or freedom of, or cause serious injury or death to any person, any number or group of persons or causes or may cause damage to public or private property, natural resources, environmental or cultural heritage and its calculated or intended to: intimidate, put in fear, force (...) any government, institution, the general public (...) to do or abstain from doing any act (...)”.

In the OAU definition of terrorism, it is possible to note that not only acts against the government are considered terrorism as well as acts that intend to restrain or by the use of coercion force an institution, the general opinion from doing or to do something is considered an act of terrorism.

SADC has a Regional Counter-terrorism center (SADC RCTC). Created by 20 February 2022, the center is located in the capital Dar-Es-Salam. The center was created to facilitate coordination, solidify partnerships, and effectively respond to terrorism as well as violent extremism in the region, SADC (n.d.). SADC acknowledges the fact that terrorism represents a strong threat to the fulfillment of fundamental rights and freedoms of humankind as well as states that cooperation between the states is essential to the victory in the war against terrorism (Declaration on Terrorism, 2002: 2).

With regard to the definition of terrorism in accordance with Mozambican legislation, one year after the outbreak of terrorist attacks in Cabo Delgado, Lei 5/2018 de 2 de Agosto (Law 5/2018 of August 2) establishes the legal regime for preventing, repressing and combating terrorism, according to which terrorism is a crime committed with the aim of inciting insecurity within society, terror or panic among the population in general or of exerting pressure on the State or on an organization of an economic, social or political nature to carry out or refrain from carrying out a or more activities. A terrorist act is an act

committed with the intention of causing death or serious bodily injury, being perpetrated against civilians or any other person not taking a direct part in hostilities, with the intention of provoking a state of fear in the general public, as well as on a group of people or private individuals, intimidate the population or force a government or other public entity or even an international organization to act or refrain from performing a given act (Boletim da República, 2018: 1791).

In Mozambique, on July 8, 2022, Law number 13/2022 was approved, which establishes the legal Regime for the Prevention, Suppression and Combat of Terrorism and Proliferation of Weapons of Mass Destruction and at the same time repeals Law number 5/2018 of August 2. This law defines terrorism as a crime committed with the aim of generating social insecurity, terror or panic among the population or of exerting pressure on the State, Government or any national or international organization of an economic, social or political nature to carry out or refrain from to carry out certain activities (Boletim da República, 2022: 1118).

In regarding the definitions above it is possible to conclude that in the various definitions of terrorism, there are some similar notes such as:

- One of the most important characteristics of terrorism is its planned and continuous nature of its attacks.
- Terrorism is a politically motivated criminal act committed with the aim of causing an entity to do or abstain from doing something;
- Governments of states, international organizations, individuals as well as groups of individuals are considered to be targets of acts of terrorism.
- Acts of terrorism are based on creating panic, terror among the population through the use or threat of the use of illegal violence.

The FBI's definition of terrorism presupposes that terrorism is an act committed by individuals or groups of individuals associated in a certain way with an association, but the other definitions analyzed here, such as that of the OAU or the Mozambican government itself, do not specify the actor of this act, if the actor is a group or an individual associated with a group. On the other hand, the FBI's definition of terrorism is broader in the sense that it makes a distinction between domestic and international terrorism.

These definitions also support the controversial fact that has been discussed for years: although terrorism is widely accepted by states, international organizations as a crime that must be committed and threatens the security of individuals in particular as well as states and international organizations in the world. Terrorism is a fact accepted by many as a threat to the security of states and international organizations, for example, but the fact that there is still no definition of terrorism generally accepted by these same states and international organizations that recognize it as a threat becomes controversial. It is controversial because terrorism has been debated for a long time, seeking to create a single definition, but the existence of different perceptions and definitions to explain this phenomenon has prevented a consensus on what terrorism is and therefore time makes it difficult to create mechanisms to fight, deal with or solve this problem. In general, there is no single definition, internationally accepted by states and international organizations. Each state, each organization (etc.) has its own definition of terrorism, which constitutes an obstacle to cooperation in favor of preventing and combating terrorism.

Context of the Emergence of Terrorism in Mozambique

During the period in which terrorism in Mozambique began, that is, in the period that preceded the first terrorist attack in Mozambique, the country was immersed in a peace process after a long period in which political and military tension in Mozambique took place. It was a time when there were indirect

military clashes between the government and the opposition party Resistência Nacional de Moçambique better known as RENAMO. It should be remembered that it was with this same party RENAMO, which soon after Mozambique's independence, the civil war that lasted 16 years in Mozambican territory was unleashed. Shortly after the start of the attacks in Mozambique, before the government adopted the narrative that it was terrorism, the government called for negotiation and aimed to resolve it through dialogue, seeking to find the problem with the group and seek solutions. Mozambique since the times of the civil war, followed by the political-military tension and the times of the 2017 attacks, has always guided by the peaceful solution through dialogue, a fact that makes it considered a global example of the importance of dialogue for the peaceful resolution of military conflicts (Manzoni 2023; Club of Mozambique, 2022).

According to Siteo (2019:160), on October 5 and 6, 2017, attacks began in Mocimboa da Praia. The first attacks targeted three police stations in the Mocimboa da Praia region, located in the province of Cabo Delgado in northern Mozambique. In addition to police targets, these attacks also claimed civilian victims. Attacks were carried out by a group of armed men and resulted in the death of the National Director of Reconnaissance of the Rapid Intervention Unit (*Director Nacional de Reconhecimento da Unidade de Intervenção Rápida-UIR*), members of the Police of the Republic of Mozambique (*Polícia da República de Moçambique-PRM*) as well as civilians, destruction of residences of the population (there were about 50 families that were left without shelter), there was vandalism of churches and suspension of public order in the village of Mocimboa da Praia – deserted streets and interruption of traffic to and from Mocimboa da Praia.

Cabo Delgado is located in a region of strategic importance for the Mozambican economy because on May 15, 2012, the National Petroleum Institute (*Instituto Nacional de Petróleo-INP*) announced, in the country's capital Maputo, the discovery of large deposits of natural gas in the Rovuma sedimentary basin, off the coast of Cabo Delgado province, northern Mozambique. The discovery was made by Anadarko Petroleum Corporation, an American oil company based in Texas (INP, 2012: 1).

The Rovuma Basin is the sedimentary basin connected to the Rovuma River that lies on the border separating Mozambique from Tanzania, located on land and sea. The first oil survey and data acquisition in the Mozambican part of the basin started around the year 1980. During long years of intense research, in 2010 the first major discovery in this basin was announced, followed by other considerable discoveries of natural gas. With the discovery of gas in the Rovuma Basin, 3 mega projects were approved in this region, namely: the Golfinho/Atum Project, to be carried out by Total E&P Mozambique Area 1 Limited, the Coral Sul FLNG Project to be implemented by Eni and the Rovuma LNG Project, to be carried out by Mozambique Rovuma LNG (MRV) (INP, 2014).

After the discovery of large gas reserves along the Rovuma basin, Anadarko and Eni, companies that stand out in the volume of investment in Mozambique, announced in 2013 what would be the biggest investment destined for Mozambique: 50 billion dollars intended for the construction of up to ten liquefied natural gas plants, a megaproject only surpassed by a similar one in Qatar. The construction of factories for the production of liquefied natural gas was scheduled to begin in 2014 and production and exports were scheduled for 2018. An initial capacity of 20 million tons/year was foreseen, which would later be extended to 50 million tons/year, which will have the Asian market as their main destination. With these projects, Mozambique could occupy a prominent position at an international level as, within a few years, it could occupy the position of the third largest producer of natural gas in the world, behind Qatar and Australia (Sousa, 2013).

Gas exploration in the Cabo Delgado region created great expectations in terms of economic gains for the country, not only within the Mozambican population but also within the country's government. In

2015, the government and the company Anadarko signed a memorandum related to the resettlement of the population of palm trees in Cabo Delgado that resided in the areas where the construction of an industrial park for the processing of natural gas would be carried out. In addition to indemnities for the population, funding for the area of infrastructure for the population such as schools, hospitals, houses, among others, was foreseen (Portal do Governo Moçambicano, 2015). Mozambican Prime Minister Carlos Agostinho do Rosário, during his speech at the Assembly of the Republic in 2016, was confident in the recovery of the Mozambican economy in 2017 after a long period of economic crisis. The recovery of the economy would be largely influenced by the start of implementation of natural gas projects in the Rovuma Basin in Cabo Delgado (Portal do Governo Moçambicano, 2016).

In 2016, the International Monetary Fund (IMF) was also optimistic about the growth of the Mozambican economy, having announced that it predicted an increase in the average annual economic growth rate in Mozambique that could reach the impressive figure of 24% during the first half of the next decade. The IMF's optimism was based on the start of gas production in the Rovuma Basin which was scheduled for 2021. In its report it was estimated that in the middle of the next decade about half of the country's production would result from the exploration of natural gas (Portal do Governo Moçambicano, 2016).

Until 2016, a year before the start of the attacks in Cabo Delgado, the future of Mozambique was considered bright, as the executive chairman of Exxon Mobil, Rex Tillerson, said in an audience with the President of the Republic of Mozambique Filipe Jacinto Nyusi in a meeting with the Business Council for International Understanding, in New York in 2016. At the same meeting, the Mozambican President assured investors that it was safe to invest in Mozambique as the country was stable and open to business, also calling on international investors to explore the opportunities that the country offers. Tillerson also said that Exxon Mobil was keenly interested in carrying out its operations in Mozambique after being granted licenses to explore for hydrocarbons in some blocks in the Rovuma basin, in Cabo Delgado (Portal do Governo Moçambicano, 2016).

From the paragraphs above, we can see that the hope for growth as well as economic development in Mozambique was largely based on gas exploration in the region of Bacia do Rovuma in Cabo Delgado. The discovery of gas reserves attracted the attention of international companies such as Anadarko, Exxon Mobil and others to the country. Before the start of the attacks in Cabo Delgado, a region where bets were being made for the country's development, the future of Mozambique was considered promising. However, this situation began to change after the start of the attacks in Cabo Delgado, as we will see later.

Outbreak of Terrorism 2017: Identity of the Group, Modus Operandi and Objectives

Some authors consider the Mozambican case as an “terrorist insurgency” (Kunaka, n.d.: 9). On the other hand, authors such as Estelle and Darden (2021: 5) in regard to the case of Cabo Delgado, assume these attacks to be a case of insurgency. Within the Mozambican Government, the use of both narratives is also verified, as the later one will be addressed. With regard to the identity of the group that perpetuated the attacks in Cabo Delgado, the following names are presented by Estelle and Darden (2021: 5) as being used to refer to the group:

- Al Shabaab (“the Youth”): This group, at the local level is called al shabaab however, it is important to underline that it does not refer to the Somali terrorist group Al-Shabaab.
- Ahlu Sunna wa al Jama’a (“the People of the Sunnah and the Community”): The armed insurgency and a predecessor sect used this term, which can refer to Sunni Muslims broadly and is used by many other organizations, including a paramilitary group in Somalia.

- Islamic State Central Africa Province (ISCA or ISCAP). This is the Islamic State's official designation for its affiliates in Mozambique and the Democratic Republic of the Congo (DRC). Islamic State in Mozambique (IS-M) and ISCA's Mozambique branch are considered synonymous (...) but IS-M is used to avoid confusion with the ISCA's DRC branch.

According to Siteo (2019: 163) the name Al Shaabab is the most preferred with regard to the designation of this group, that may have been influenced by the fact that the Somali group of the same name is known as a religious terrorist group and the fact that the members of this group are of the same religion made this analogy and the group was considered as al shabaab.

The true identity of this group has yet to be made public. Due to the fact that the group itself has not yet declared a name that would represent the identity of the group, authors believe that it has not yet created or chosen an identity, so all possible identities used to designate this group are considered by analysts as a result of speculation made by both the population and the press, (Siteo 2019: 163; Estelle and Darden 2021: 5; Rawoot 2020).

Siteo (2019: 166), regarding the composition of the group, underlines the fact that it has not only national but also international militants: Mozambicans (314) from Nacala Porto, Mocimboa da Praia and Nangade, Tanzanians (52), a Somali and one Ugandan, about 370 of the identified members. With regard to the languages spoken by this group, the group speaks Swahili, Portuguese and Kimuani, which are languages spoken at the local level. This group also has its own clothing: they wear a white turban around their heads; shaved hair; big beard, white coat and short pants, just below the knee.

The religious faction of this group is believed to have connections with Tanzania as it was discovered that the first members of the group were followers of the radical Kenyan preacher, Aboud Rogo, who was shot dead in 2012, possibly by the Kenyan security services. After his death his followers moved and settled in Tanzania in an area close to the border with Mozambique, (The Standards 2019). The group appears to intent on attempting to impose Sharia across Mozambique. It opposes the government's secular education program and takes issue with co-ed education and has allegedly banned its members from seeking hospital treatment (Terrorism Monitor, 2018).

Amnesty International (2021) registered various attacks carried out by the group intentionally killed civilians, burned villages as well as towns, and also performed abominable acts of violence using machetes, including numerous beheadings and desecration of corpses. By March 2020, there was an attack that took place in the town of Quissanga. 16 former residents testified summary killings, beatings, abductions, burning, as well as looting in the course of the next weeks. A lot of teenagers were kidnapped. One man told Amnesty International: "They take both boys and girls. Some, they take them to behead. Some, they make the girls become 'wives' and do work in the base. The boys become soldiers." Women shared that they were running to other cities because of the fear of being abducted. During a bus attack on 23 July 2020, the terrorists ordered that every single person in the bus must be executed, a pregnant woman was shot and left to bleed to death but survived and lost her husband in the attack.

Causes of Terrorism Attacks

For the most part, analysts argue that the problem of Cabo Delgado was mostly due to economic reasons. The population of Cabo Delgado considers itself or feels "forgotten" by the Mozambican Government for some time now, since the rates of economic problems such as poverty and unemployment have been increasing in this region over the years. It is considered that these economic problems are the main cause that led to the beginning of the attacks in Cabo Delgado (Makonye, 2020:63).

With the preparations for the start of gas exploration in Cabo Delgado, more than 550 families had to be resettled and more than 900 families would lose access to their lands where they practiced agriculture for their own subsistence, as well as more than 3 thousand would lose access to their fishing areas that were also their source of income in order to make way for the construction of the necessary infrastructures for the production of gas. There was a financial aid plan for the resettled populations, however, this population that already felt "forgotten" by the government carried numerous concerns related to its future after resettlement. Some of those who had been resettled until 2016 complained that the compensation was inadequate, the farmland was located in areas cultivated by other families which generated conflict over land on the one hand and on the other hand the new spaces made available for cultivation were located in areas far from their homes. Families who lived from fishing were resettled to areas more than 10 km from their fishing areas and considered that the gas projects affected the reduction of the fish stock, the promised jobs in the extractive industry were not materialized, which increased the pressure on the families with regard to their concern about sources of livelihood in the future (Rawoot, 2020).

Emily Estelle and Jessica Trisko Darden (2021: 7) argue that Cabo Delgado has been marginalized by the Mozambican Government. Due to the fact that access to electricity is limited to 12.5% of families in the region, access to internet and media is reduced, access to education for women is limited to 17.5% against 85% of women residents of the nation's capital. Estelle and Darden (2021: 7) present the following relationship between the causes and catalysts of the problem:

- Problems related to weak governance such as political marginalization, vulnerability of the security sector that led to what the authors call "Armed crackdown on religious splinter group; Mishandling of initial insurgency";
- Problems linked to economic marginalization resulting from problems such as corruption, lack of employment and failure to carry out the necessary investment in the provision of services that led to the simultaneous collapse of many local industries due to natural disasters as well as industrial consolidation and high expectations regarding the benefits to be gained and development levels to be generated by gas exploration;
- Existing tensions between ethnic groups, classes and religious groups as a division of the Muslim population at the level of generations, influence of Wahhabi education with foreign origin, connection with northern Islamic groups or networks as well as fragmentation of Makonde, Makuhwa and Mwani representatives that led to the reception of influences from the Tanzanian Salafi-jihadi network.

Feelings of dissatisfaction with the Government among the local population facilitated the recruitment of the local population by the extremist group considered Jihadists by Rentergem (2022: 2). It is easier for the group to recruit from within the *Mwani* ethnic group, as this group has been marginalized by the Government since the country's independence. This community is known as the protector of Islamic traditions in the region and has been greatly affected by relocations related to gas exploration as well as internal migration and the political influence of the *Makonde* ethnic group, which in turn has also negatively influenced the marginalization of the *Mwani*, Estelle and Darden, (2021: 7). Individuals in this group make an effort to gain sympathies in the region through promises to guarantee the entry of members to paradise and earn money, a practice that facilitates the recruitment of members for the organization as well as allows them to get financial support and also sympathizers for the group (Sitoe, 2019: 167).

The group that operates in Cabo Delgado was created in 2015 as a religious sect and later expanded into a military branch. It is believed that the group resorts to illegal trafficking in precious stones such as the ruby in order to obtain funding for its activities. The trafficking of precious stones can generate up to 3 million dollars in just one week. Among the allies in the trafficking are Tanzanians, Vietnamese and

Chinese who operate in the region. On the other hand, both national and international sympathizers also make their donations to the group, constituting another source of funding for it (Clube de Moçambique, 2018).

In a video published by the group in February 2018, the group showed its jihadist inclinations of the imposition of Sharia in Mozambican territory. The group showed that it opposes the secularism adopted by the government and aims to make Mozambique a state governed by Islamic law, Felix Makonye, 2020:65). In the same video the group leader declares its objective as expressed in the following statement "... our fight is to replace the Frelimo flag with this flag and (...) rule by the Law of Allah" (Nhamirre, 2021: 3).

"Insurgents have attacked both security forces and civilians, burning villages and committing atrocities", (European Parliament Research Service, 2022:2). With regard to the modus operandi of this group, the group generally resorts to the use of machetes (blank weapons) as well as firearms, also organizing ambushes of police stations and police convoys. On the other hand, the group also attacks churches, destroys citizens' homes, and invades government and private buildings using machetes, axes, arrows, firearms (AK-47), among others (Sitole, 2022: 170).

Main Attacks Carried out by the Group

The most notable attack at the beginning of the series of attacks in Cabo Delgado was perpetrated by 30 armed men, who attacked 3 posts of the Police of the Republic of Mozambique (PRM) in the district of Mocimboa da Praia in October 2017. The armed men gained control of the city and stole ammunition from the stations until the government forces managed to remove them from the area. During the clash, 2 policemen were killed and 10 militants lost their lives (Makonye, 2020: 66).

In March 2018, insurgents attacked a service station in Sofala province, making their first attack outside of Cabo Delgado. In May of the same year, insurgents attacked 10 unarmed citizens, therefore marking a change in their target. During February 2019, the attackers carried out an offensive against vehicles of the Anadarko Petroleum company, in May of the same year, the militants carried out an attack on a truck that was transporting passengers and goods using homemade explosives. In June 2019, an attack was carried out near the Mozambican border with Tanzania, causing 11 mortal victims (8 Tanzanians and 3 Mozambicans) for the first time (Devermont and Columbo, 2019: 3)

During 2018 there was a change in the mode of operation of militants in Cabo Delgado. The targets were no longer just State institutions, but also included citizens, both men and women, some women were taken to serve as wives of the militants. On the other hand, the attacks extended to another 6 districts of Cabo Delgado, which shows that the group's terrorist cells have increased. As a result, more people had to be relocated both to other provinces in the country and to the refugee camp in Tanzania (Estelle and Darden, 2021:10).

In 2019, for the first time, concrete signs emerged of the existence of some connection between this group and the Islamic State. The Islamic State media shared some videos in which it claimed responsibility for some attacks on Mozambique, however, the connection between these two groups has not been clear or easy to prove insofar as it is believed that if in fact these two were connected, the attacks in Mozambique would have taken on a completely different dimension. For example, they would have received training related to explosives and this group still has not had training with explosives as well as the legitimacy of the group is still unclear. As evidence of the previous aspect, it is given the following example: When Boko Haram started its relations with the Al-Qaeda group in the Islamic Maghreb, it received training that led to the sophistication of its attacks, starting to use booby-trapped explosive devices as well as booby-trapped

cars, for example, its attacks also became better coordinated, a fact that is not yet evident in the case of the militants in Mozambique (Estelle and Darden 2021:10; Sitole 2022: 170).

The attacks in Cabo Delgado forced the displacement of more than half a million people who left the region and moved to safer areas, ONU News (2020). The local population believes that the discovery of gas influenced the outbreak of the conflict. More than 4000 people were killed, more than 800.000 people were forced to relocate due to the problem in Cabo Delgado (Institute for Security Studies, 2022).

These attacks significantly disaffected the progress of gas exploration projects in Mozambique to the extent that, in April 2021, the company Total declared the withdrawal of all its personnel working on the Liquefied Natural Gas (LNG) project in the Afungi region of Cabo Delgado for reasons of *force majeure*¹. The gas exploration project by Total whose investment of a total of 20 billion dollars in 2019 was affected by the Cabo Delgado problem, Total Energies Mozambique (n.d). At a press conference the company said "Considering the evolution of the security situation in the north of the Cabo Delgado province in Mozambique, Total confirms the withdrawal of all Mozambique LNG project personnel from the Afungi site." (Total Energies Mozambique, 2021).

Internal Resolution and its Challenges as a Strategy to fight terrorism in Mozambique

At first, the Government of Mozambique, in order to avoid attracting international attention and creating governance problems, initially rejected any proposal for international aid and instead opted for a more local approach to problem solving. In order to decrease foreign attention, the militants were called neither insurgents nor terrorists but local bandits by the government. The Government, through security forces, prevented access by journalists in order to limit the sharing of information related to the problem, however, this strategy did not bring many positive results since the lack of free access to information led to the dissatisfaction of the local population and the same population developed a hostile feeling towards the Government due to the fact that they considered that their concerns regarding their security were incorrectly and ineffectively managed by the Government (Rentergem, 2022: 3).

In the excerpts below, some words uttered by the Mozambican President were extracted, from which one can perceive the inconsistency in the use of terms to classify the problem of Cabo Delgado, insofar as one notes the presence of neutrality due to the absence of the use of the word terrorists to address the group, it is also noted, on the other hand, the use of the term insurgents and later terrorists to designate the Mozambican problem:

- Evidence of the neutrality of the use of the terms insurgency or terrorist by the Mozambican Government can be found in the following words provided by Mozambican President Filipe Jacinto Nyusi in a message dedicated to the Mozambican people when transitioning from the year 2019 to 2020 on his official Facebook page where he wrote: "(...) we make this transition in a context of great pain resulting from unjustified violence, perpetrated by individuals contrary to our progress, in the North zone - in Cabo Delgado and in the Center zone.", Presidente Filipe Nyusi (2019). On August 14, 2020, the President of Mozambique said the following when referring to the situation in Cabo Delgado "(...) war started by people who want to divide us because of our wealth.". In this paragraph, different speeches made by the President of the Republic of Mozambique were used in order to demonstrate his neutrality over a long period of time with regard to the use of the term's terrorism or insurgency.

¹ Force majeure is defined as a "superior or irresistible force: an event or effect that cannot be reasonably anticipated or controlled", (Merriam Webster, n.d.).

- " (...) In Cabo Delgado, we continue to work to normalize the situation given the presence of insurgents who continue to kill innocent people in some districts of this part of the country.", statement made by the Mozambican President in which he uses the term insurgents to address the Cabo Delgado case on December 18, 2019 (Presidente Filipe Nyusi, 2019);
- In other selected statements made to the Mozambican people, President Nyusi preferred the use of the term "terrorists" to refer to the problem of Cabo Delgado, as can be seen below: On June 3, 2020 the President said: "(... in particular the terrorist attacks in the province of Cabo Delgado." "(...) Mozambique in the fight against terrorism in Cabo Delgado (...) shared on June 11, 2020. "(...) we face terrorists in Cabo Delgado (...), extracted from a discourse done by the president by 12 December (Presidente Filipe Nyusi, 2020).
- "(...) the great security challenge we face, resulting from terrorist attacks, in the province of Cabo Delgado (...)" said the President by 28 of December (Presidente Filipe Nyusi, 2020).

From the above excerpts, it can be seen that in a first phase the government adopted a position of neutrality. When analyzing the Mozambican President's speeches, it is noted that at first this case was not accepted or considered as a case of terrorism, only later did the government accept that it was terrorism. Authors consider this to be a government approach to reduce the attention of the international community to the Mozambican problem. "Part of the Mozambican government's strategy was to label al-shabab as local bandits, not insurgents or terrorists, considering that the latter would attract massive international attention that could shed light on problematic governance issue" (Rentergem, 2022: 3).

Soon after the first attacks, there was a need for continued interventions by the police forces in Mocimboa da Praia. The operation that stands out most, took place in March 2018 and resulted in the seizure of seven firearms, 554 pistol ammunition, AK-47 and vehicles that were used in terrorist raids (Siteo, 2019: 165).

Until the start of the attacks in Cabo Delgado, Mozambique did not have legislation on terrorism, thus the first law on terrorism was approved in 2018, law 5/2018, the Legal Regime for Reprimanding and Combating Terrorism, and the subsequent one in 2022 with the revocation of law 5/2028 by law 13/2022 Regime for the Prevention, Suppression and Combat of Terrorism and Proliferation of Weapons of Mass Destruction. The absence of legislation on terrorism is considered by researchers to have contributed negatively to the efficiency in problem solving insofar as the terrorism is a criminal act for which legal instruments are needed to define how the criminal act will be punished. In the Mozambican case, until the emergence of terrorism, there was no legal instrument that could be used to punish this criminal act (Kunaka, n.d.: 13).

At the beginning it was hard for the government force to distinct civilians from the terrorists. Government forces realized diverse attacks against civilians that were believed to be in collaboration with or supporting the terrorists. The military and police have been accused of committing unlawful extrajudicial executions and acts of torture, and have mutilated bodies. Three days after the beginning of the Quissanga attacks, government security forces arrested civilians believed to be helping the group. They blindfolded and shot a lot of men, before dumping their bodies in a mass grave. The government fails to protect its citizens from attacks and subsequent violations suffered by citizens at the hands of this terrorist group (Amnesty International, 2021).

Mozambique announced that it had shot down 59 terrorists in an operation carried out in Cabo Delgado in August 2020. In this operation, 6 fields were neutralized and destroyed, as well as instruments used by the militants. The government continually asked in public for the support of the population, mainly through denunciations of members of the terrorist group. To date, around 280 members of the terrorist

group have been neutralized by the defense forces, Plataforma (2020). In December 2020, the Commander of the Defense Forces of Mozambique, announced in a press release the neutralization of more than 37 terrorists after an operation carried out by the military forces in Macomia (RFI, 2020).

The Mozambican army was not successful in its response to the attacks in Cabo Delgado. The factors that led to the failure in the response by the Armed Forces of Mozambique (FDM) are the shortage of soldiers, limitations in its operational capacity derived in part from the use of old equipment (European Parliament Research Service, 2022:2).

Comparing this group with other terrorist groups such as Boko Haram, it was noted that differently from other terrorist groups that always claim the authorship of its attacks, share in public their identity, objectives, this group did not prefer this approach since rarely it came out to claim the attacks that they have carried out. The author considers this as a terrorism without a face, without a cause, or with a pale cause. This group's mode of operation hampered the effectiveness and efficiency of counter-terrorism operations on the part of the Mozambican government, which, upon seeing that it alone could not contain the group, changed its strategy, and hired international private companies to help in the fight against terrorism (Siteo, 2019: 168).

Change in the Mozambican Government's Strategy in the Fight Against Terrorism: International Assistance

The Mozambican Minister of Foreign Affairs and Cooperation, Verónica Macamo, spoke to UN about the strategies adopted by the government in the fight against terrorism, where she shared that, "Mozambique is committed to combining armed intervention, reconstruction and development momentum to combat terrorism in the Cabo Delgado region, in the north of the country". This left the fact that the government has the aspect of military combat against terrorism as well as mitigation actions. On the military side, the government chooses to conduct armed operations against terrorists and, at the same time, as a mitigation measure, there is the implementation of the reconstruction plan for Cabo Delgado in order to guarantee that there are necessary conditions for the returning citizens to live in a safe and comfortable way (ONU News, 2023).

Regarding the inability of the Mozambican military to deal with the problem, Mozambique resorted to the help of private military companies (PMC), namely: The Russian company Wagner and the South African DAG, (Rentergem 2022:3). Russia and Mozambique have a history of relationship since the times of the liberation struggle in Mozambique, Russia was one of the country's allies during the struggle for independence. Faced with the inability to succeed in the fight against terrorism, Mozambican President Nyusi, made a trip to Russia, in order to hold a meeting with President Vladimir Putin. The trip took place in August 2019 and the following month saw the mobilization of the Russian Wagner Group to the country. The details of this agreement have not been made public. Two months after the arrival of the Russians in Mozambique, the Wagner Group withdrew from Cabo Delgado, a fact that is believed to have originated from the existence of disagreements with the Mozambican troops. Apparently, the soldiers of the Wagner Group intended to bomb the places identified as bases of the insurgents, while their Mozambican counterparts rejected this plan. On the other hand, it is believed that when going to Russia, the Mozambican government expected Russian military personnel to be deployed as opposed to a private military contractor (Nhamirre, 2021: 165-166).

The government contracted the South African private military company Dyck Advisory Group (DAG), to combat on their side using armed helicopters. Witnesses who spoke to Amnesty International, stated that DAG operatives have fired machine guns from their helicopters and released hand grenades randomly into mass of people, and also continuously fired at public infrastructure, including hospitals,

schools, and homes. By June 2020, an attack was carried out on Mocimboa da Praia. On this attack DAG helicopters ruined a hospital while looking for the members of the terrorist group. They were shooting and dropping bombs without making any distinction between civilians and terrorists (Amnesty International, 2021).

Amnesty International (2021) accused all parties involved in the conflict of committing war crimes. In other words, both insurgents and government forces as well as private military companies were accused by Amnesty International of committing war crimes by killing hundreds of Mozambican civilians during their operations. Government forces are also accused of illegally executing insurgents and private military companies are accused of carrying out indiscriminate attacks.

None of the organizations were also able to put an end to the insurgency problem due to the lack of knowledge of the territory. This put them at a disadvantage against the insurgents who know the region well (Rentergem 2022:3).

Wagner Group was immobilized in September 2019, and its mission was to fight insurgents in Cabo Delgado and ensure combat techniques for special operations. Consisting of about 200 soldiers, including elite troops, their instruments consisted of 3 attack helicopters, drones, weapons. Unsuccessfully, they left the country in November 2019. Dyck Advisory Group, mobilized in April 2020, composed of about 40 soldiers, its mission was to provide air support, logistics, military advice. As equipment, it had 6 light military reconnaissance and combat helicopters, they unsuccessfully withdrew from the country in April 2021. On the other hand, we have the Consortium Paramount and Burnham Global group, from South Africa and Dubai. Mobilized in February 2021, its mission was to train and provide military equipment and advice. Its equipment consisted of 4 Gazelle helicopters, 2 Mi-24 helicopters, 1 reconnaissance aircraft, 12 Marauder armored vehicles. Its forces left the country in November 2021 (Nhamirre, 2021: 166-167).

In 2021, Mozambique and Rwanda signed a bilateral agreement which culminated in the deployment of over 2000 Rwandan troops to give support on counterterrorism operations in Cabo Delgado, the first troops arrived in Mozambique on 9 July 2021. The Rwandan help, played a huge role in the brief stemming off the terrorism, control was recovered in Mocimboa da Praia in 2021. It's important to say that, the Rwandans forces were working together with the Mozambican armed forces. Their military played a huge role in the decrease of terrorist attacks (Rentergem, 2022: 4).

Mozambique is a member state of SADC. Initially created as Southern African Development Co-ordination Conference in 1980 in Lusaka, Zambia the organization aimed to “advance the cause of national political liberation in Southern Africa and to reduce dependence particularly on the then Apartheid era South Africa. Later on, by 1992 the heads of the countries decided to change the former Southern African Development Co-ordination Conference (SADCC) to the new SADC who now was more focused on the integration of economic development in the region. The organization has 16 member states in which Mozambique is one of them (Southern African Development Community, n.d.).

The SADC Mission in Mozambique (SAMIM) was installed by 15 July 2021, following the consent of the Extraordinary SADC Summit of Heads of State and Government that took place in the Mozambican Capital Maputo on 23 June 2021. The directive of SAMIM incorporates giving support to the Mozambican Government on its fight against terrorism and acts of violent extremism in Cabo Delgado (SADC, 2021).

SAMIM mission intends to provide support to Mozambique over different ways: by neutralizing the militants, reassuring law and order, and providing humanitarian relief to the population (Rentergem, 2022: 4). The SADC military forces were composed by military from 8 different countries: Angola, Botswana, Democratic Republic of Congo, Lesotho, Malawi, South Africa, United Republic of Tanzania and Zambia

respectively. They were working in collaboration with the Mozambican military forces. SAMIM has recorded significant advances in the war on terrorism such as: regaining villages, removing terrorists from their bases and capturing weapons and warfare material. This has helped a lot in the creation of a safer environment. On the other side, community members feel confident toward SAMIM forces, they feel more secure and this has permitted internally displaced persons to return to their normal lives (SADC, 2021).

The SADC mission announced the killing of 31 terrorists during two major operations with Mozambican forces between October 2021 and January 2022 in the province of Cabo Delgado. These operations culminated in the capture and destruction of several terrorist bases east of Chai administrative post and the Messalo river, Macomia district. 31 terrorists were killed and 16 women, eight children and two elderly men, believed to have been kidnapped by the terrorists, were rescued. SAMIM also confiscated five RPG 7 type grenade launchers, five PKM machine guns, 48 AK47 machine guns and grenades. Other seized equipment includes vehicles, motorcycles and cell phones. During the so-called Operation Buffalo, the SAMIM Forces encountered strong resistance from the terrorists, but were able to inflict fatal casualties and disable activities (AIM Organization, 2022).

During the operations mentioned above in Mozambique, SADC forces suffered some casualties, on November 30th it was shared that during operations carried out in the Nkonga neighborhood, Nangade district (Cabo Delgado), SAMIM forces lost two soldiers and one contracted minor injury. The sergeants who lost their lives were from Tanzania and Botswana respectively. The lightly injured soldier is a member of the Tanzanian Armed Forces and was taken to a SAMIM hospital in Pemba (capital city of Cabo Delgado province) for treatment (SAMIM, 2022).

According to United States Institute of Peace (2022) the reason that led SADC to support Mozambique by sending military support to the country was because the insurgency in Mozambique raised the distress that this insurgency is a treat not only to Mozambique but to all the states within the region as well as threatens the regional integration and the economic development. Moreover, Mozambique received logistical support in addition to troop training from the United Nations (UN), African Union (AU), European Union (EU), United States of America (USA), United Kingdom (UK) and Portugal in efforts to combat terrorism (Ouassif and Kitenge 2021: 11; Kunaka 13; Rentergem 2022:3).

Rwandan Ambassador to Maputo Claude Nikobisanzwe, announced in November 2021 the death of 100 terrorists and the release of 350 people, but the Government of Maputo neither confirmed nor denied. "Terrorism in northern Mozambique could spread to the entire southern region if it is not contained and resolved", warned the spokesman for SAMIM, Mpho Molomo, recalling that "wars of this type take a long time and reconstruction is not something achievable in a short time". Molomo added that this regional military intervention made it possible to pacify the region, mentioning the advances in operations in the region, but he stressed the need for work to ensure that the gains are effective, through the use of other approaches such as the reconstruction of Cabo Delgado. Nikobizanzwe considered that the terrorist group is in a "situation of enormous fragility", but guaranteed that it will be eradicated even without specifying the date (Voa Português, 2021)

Foreign military forces are considered to have some success in resolving the problem in Cabo Delgado. Influenced by having more experience and better equipment that gave superiority compared to the insurgents. In just 2 months after their deployment, the Rwandan forces, for example, gained the control of district of Palma and also allowed the recovery of Mocimboa da Praia which had been occupied by the insurgents for a year. The Mozambican military knew the bases of the insurgents, but given their inexperience with terrorism and a deficit of men and equipment, they were unable to defeat the insurgents or terrorists. On the other hand, SADC troops (SAMIM), having been placed in more regions than Rwanda, achieved more gains, just a few months after the beginning of their operations the troops shared evidence

of destruction of insurgent bases, seized equipment and rescued kidnapped civilians. Sometime later, populations began to return to some recovered areas that were considered safe for their return (Nhamirre 2021: 8).

The forces of Rwanda and SADC allowed significant advances in the recovery of areas that were under the control of the terrorists as well as in the weakening of the terrorists in Mozambique. It is believed that such success is due to their advanced equipment, their experience and better preparation to deal with terrorism, which gave them superiority over terrorists (Rentergem, 2022: 4; Nhamirre 2021: 8).

Despite the success of foreign military forces, this approach was not enough to put an end to the problem in Cabo Delgado. In spite of the decrease of attacks and insurgents, attacks have been continuing even if on a small scale. Journalist and political analyst Alexandre Chiure agrees that the insurgents are weakened and that life in Cabo Delgado is returning to normal, but he is of the opinion that the Government is focusing more on military solutions, that is according to him a failure. This situation indicates the fact that a multidisciplinary approach is necessary, resorting to policies of deradicalization in the region, creating and implementing economic programs. He continues stating that working together with society may lead to the dismantling of Islamic radicalization in the region, and is necessary to prevent the insurgents from moving to other parts of the country (Ramos, 2022).

Borges Nhamirre, in an interview with DW, left his opinion that in addition to military troops, dialogue with the insurgents is necessary to solve the problem. The analyst underlined that no military conflict of this nature is resolved solely by military means, giving the example of the 16-year war experienced in Mozambique, in which more than just military means, the approach to dialogue between the Government and RENAMO was quite decisive for problem resolution (Mansani 2022).

Conclusion

This group was initially created with religious motivations. It was noted that, there is no consensus regarding its identity, which is evidenced by the existence of different names used to designate the same group as seen earlier. For some authors the group is called al-shabaab, by others Ahlu Sunna wa al Jama'a as well as Islamic State Central Africa Province (ISCA or ISCAP) evolved and developed at the military level as well. This group finds its main source of funding in the trafficking of precious stones such as the ruby, as well as donations from national and international sympathizers. The group takes advantage of the marginalization of this region due to the fact that the population of this region feels forgotten by the government, to recruit and obtain sympathy from this population. Initially, attacks on government institutions using firearms and machetes were the main methods of operation of this group that started its attacks in October 2017, however, as the group improved, the group evolved its techniques in attacks on unarmed civilians, resorting to the use of bladed weapons as well as setting fire to residences, state institutions together with private ones. Poverty, lack of employment, both political and economic marginalization of the Cabo Delgado region and tensions between religious, ethnic and class groups are considered to be the main causes of the outbreak of terrorism in Cabo Delgado.

In October 2017, the group began its attacks with the attack on three stations of the Police of the Republic of Mozambique where, in addition to controlling the station, it managed to gain access to government ammunition. Clashes between the Defense Forces and the militants resulted in the deaths of individuals on both sides. The group began its attacks in Mocimboa da Praia and expanded to other parts of Cabo Delgado province as well as Sofala province and the border crossing with Tanzania, claiming victims both Mozambican and Tanzanian. The attack that received the most international attention to the situation in Mozambique was the attack carried out on the palm that targeted international citizens, which led to the consequent internationalization of the conflict. As a result of this problem, more than 4000

citizens lost their lives and more than 800.000 citizens had to flee into other areas of the country and also some fled to Tanzania.

Total Energies announced the withdrawal of its personnel in 2021 from the region of Afungi where construction of the gas processing center was under way, showing that the situation in Cabo Delgado affected what was considered the bright future of Mozambique.

Regarding the challenges that prevented the efficient resolution of the problem, there are several factors as well. First there have been problems in understanding and representing the problem as there are divisions of narratives. In which one considers these attacks as a part of insurgency whereas to some others, these attacks constitute acts of terrorism. Initially, in an attempt to avoid raising the attention of the international community, the Mozambican government refrained from using both the terms of “insurgents” and “terrorists”. Instead, it preferred to use the terms malefactors or criminals to refer to this group. The government carried out operations in the Cabo Delgado region in an attempt to resolve the problem internally, however, due to lack of experience with the type of problem, abnormal behavior of the group when compared to other terrorist groups, lack of men or military power and adequate equipment it was unable to successfully resolve it.

On the other hand, the government prevented social media from obtaining information about the situation in the region, which in turn generated dissatisfaction among the population about the way the government was dealing with this situation related to their security. After the failure of the National Defense Forces, the Mozambican Government resorted to military companies such as, the Russian company Wagner to solve the problem, however, due to lack of knowledge of the region, they were at a disadvantage in relation to the insurgents, a fact that led to their failure. After these two failures, the government decided to change its strategy and showed itself to be open to receiving international help to solve the problem, resorting to the help of Rwanda, which sent military troops to Mozambique, as well as SADC military forces, and received logistics support including troop training coming from the UN, AU, EU, USA, UK and Portugal.

The actions of the Rwandan forces allowed for some success as control of the Palma region returned to the Government, as well as control of Mocimboa da Praia, which had been lost by the Government a year ago, was retaken. The action of the SADC forces was even more successful insofar as this, being more comprehensive, allowed the weakening of the insurgents on a large scale, kidnapped citizens were freed, etc. The better preparation and experience of these forces, as well as improved equipment, are some of the aspects that made their operations successful.

Although the operations carried out by foreign forces ensured the weakening of the group, it was not enough to put a definitive end to the problem. Terrorism or other military conflicts require more than military operations for victory in their combat. Side by side with military operations, it is necessary to operate in multiple dimensions, it is necessary to create strategies with society that prevent groups from recruiting new members, that prevent the group from moving to new places, that allow the deradicalization of the population. Dialogue is also an aspect that in the history of Mozambique has helped to put a definitive end to conflicts and allowed the achievement of peace.

History shows that it is necessary to combine forces in the fight against terrorism, not depending only on the use of military force since, unlike wars in antiquity, where by military means the enemy was annihilated and defeated, terrorism appears in a different way. Terrorism takes advantage of existing problems in society to “be born, feed itself, grow and expand”. For this it is necessary to use democracy to fight against this evil, seeking to understand within the affected society who were the facilitators of this evil and together with society through public policies to fight each one of them independently. Through this it is possible to win the war on terrorism.

References

- Assembleia da República. (2018). Lei 5/2018 de 2 de Agosto. (I série número 151). República de Moçambique.
- Assembleia da República. (2022). Lei 13/2022 de 8 de Julho. (I série número 131). República de Moçambique
- Cabo Delgado: “Crise mais grave pode ser evitada” em Moçambique, diz enviado. (2020). ONU News. <https://news.un.org/pt/story/2020/12/1735092>
- Declaration on Terrorism. (2002).
- Demir, C. K. (2013). Terörizmle mücadelede görüşmeler. Uluslararası İlişkiler. 10(38): 29-54.
- Demir, C. K. (2016). Ayaklanmalardan terörizmle mücadeleye öğrenen askeri örgütler. Savunma Bilimleri Dergisi. 15(2): 107-136.
- Devermont, J. & Columbo, E. (2019). “Conflict at a Crossroads.” Northern Mozambique at a Crossroads: Scenarios for Violence in the Resource-Rich Cabo Delgado Province. Center for Strategic and International Studies. 1–6. <https://www.jstor.org/stable/resrep22604.4>
- Estelle, E. Darden, J. T. (2021). “Assessing the Northern Mozambique insurgency. In combating the Islamic State’s spread in Africa: ASSESSMENT AND RECOMMENDATIONS FOR MOZAMBIQUE. American Enterprise Institute. 5-16. <http://www.jstor.org/stable/resrep30196.5>
- Force majeure. (n.d.). Merriam Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/force%20majeure>
- History and Treaty. (n.d.). Southern African Development Community. <https://www.sadc.int/pages/history-and-treaty>
- Hoffman, B. (1998). Inside Terrorism. Columbia University Press. https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/first/h/hoffman-terrorism.html?_r=2
- Instituto Nacional de Petróleo. (2012). Comunicados de imprensa: Descoberta de gás no furo golfinho [Press Release]. <http://www.inp.gov.mz/index.php/pt/Destaque/Descoberta-De-Gas-Natural-No-Furo-Golfinho-Maio-De-2012>
- Instituto Nacional de Petróleo. (2014). História das Descobertas na Bacia Sedimentar de Rovuma [Press Release]. <http://www.inp.gov.mz/pt/Pesquisa-Producao/Descobertas-na-Bacia-do-Rovuma/Historia-das-Descobertas-na-Bacia-Sedimentar-do-Rovuma>
- Jenkins, B. M. (1974). Terrorism works-sometimes. The Rand Cooperation. 1-9. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Photocopy/19510NCJRS.pdf>
- Kaya, E. Kodaman, T. (2021). Terörizmle mücadelede başarı kriterleri: PKK örneği. Bölgesel Araştırmalar Dergisi. (2016-2020). 5(1): 150-184.
- Kunaka, K. (n.d.). An Analysis of the transnational diffusion of terrorism in Africa: The case of Ansar Al-Sunna Armed group in Northern Mozambique. Africa University Zimbabwe. 1-20.
- Makonye, F. (2020). The Cabo Delgado Insurgency in Mozambique: Origin, Ideology, Recruitment Strategies and, Social, Political and Economic Implications for Natural Gas and Oil Exploration. African Journal of Terrorism and Insurgency Research. 1(3): 59-72.
- Mansani, T. (2022). Cabo Delgado: "Conflito não tem saída por vias militares". DW. <https://www.dw.com/pt->

50 | Evanilde Rofina ALFIADO

002/terrorismo-em-cabo-delgado-este-conflito-n%C3%A3o-tem-sa%C3%ADa-por-vias-militares/a-63333720

Manzoni, M. (2023). Mozambique embraces dialogue for lasting peace. Africa Renewal Magazine. <https://www.un.org/africarenewal/magazine/february-2023/mozambique-embraces-dialogue-lasting-peace>

Moçambique anuncia ter neutralizado 37 terroristas em Cabo Delgado. (2020). RFI. <https://www.rfi.fr/pt/mo%C3%A7ambique/20201226-mo%C3%A7ambique-anuncia-ter-neutralizado-37-terroristas-em-cabo-delgado>

Moçambique sinaliza avanços combinando estratégias de contraterrorismo. (2023). ONU News. <https://news.un.org/pt/story/2023/02/1809897>

Moçambique/terrorismo: Ofensiva militar da SAMIM abate 31 terroristas. (2022). AIM Organization. <https://aim.org.mz/2022/01/14/mocambique-terrorismo-ofensiva-militar-da-samim-abate-31-terroristas/>

Mozambique civilians killed as war crimes committed by armed group, government forces and private military-contractors new report. (2021). Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/03/mozambique-civilians-killed-as-war-crimes-committed-by-armed-group-government-forces-and-private-military-contractors-new-report/>

Mozambique: Islamists funded by illegal trade in timber and rubies-AIM report. (2018). Clube de Moçambique. <https://clubofmozambique.com/news/mozambique-islamists-funded-by-illegal-trade-in-timber-and-rubies-aim-report/>

Mozambique Al-Shabaab behead 10 villagers. (2019). The Standard. <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001282236/mozambique-al-shabab-behead-10-villagers>

Mozambique, “Dialogue and Multilateralism” at UN Security council – president. (2022). Clube of Mozambique. <https://clubofmozambique.com/news/mozambique-dialogue-and-multilateralism-at-un-security-council-president-watch-218579/>

Nhamirre, B. (2021). Will foreign intervention end conflict in Cabo Delgado? (Policy Brief 165). Institute for Security Studies.

Nunes, P. H. F. (2017). Terrorismo no Brasil: análise crítica do quadro normativo e institucional. Scielo. http://www.scielo.edu.uy/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2301-06652017000100027

Nyusi, F. [Filipe]. (2019). Moçambicanas, Moçambicanos, Compatriotas. O ano de 2019 caminha muito rapidamente para o fim. Um misto de emoções apossa-se de nós neste instante em que somos chamados a trazer à memória os diferentes momentos, eventos, realizações, constrangimentos e desafios que marcaram [Facebook Status Update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid02bRYndSmARQbb6qtEVsmDZoQ7E91M4HJQqiJuK4r4UwJqcCNzSir6n5H3NZdo7Qbil>

Nyusi, F. [Filipe]. (2019). Compatriotas, faltam 12 dias para o fim de ano 2019. Depois disso faltarão 15 dias para o fim do presente ciclo de governação. Um ciclo marcado por grandes transformações sócio económicas e culturais. Foi igualmente um ciclo de governação marcado [Facebook status update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid02bRYndSmARQbb6qtEVsmDZoQ7E91M4HJQqiJuK4r4UwJqcCNzSir6n5H3NZdo7Qbil>

Nyusi, F. [Filipe]. (2020). Mantive hoje contacto telefónico com o Primeiro-Ministro Narendra Modi, da Índia, em que, para além de discutir longamente os aspectos relacionados com as nossas relações de cooperação, falámos com

51 | Evanilde Rofina ALFIADO

prioridade sobre o combate à COVID-19. Usei a oportunidade para agradecer [Facebook Status Update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid0HqkDU9wrjkdHphWZFm8HFuyxhixWoL7focxRN4wsiwsk42BjkSLMxTZt9k2BHCv2l>

Nyusi, F. [Filipe]. (2020). Compatriotas. Esta quinta-feira, 11 de Junho de 2020, manteve uma conversa telefónica com Dominic Raab, Ministro dos Negócios Estrangeiros e da Commonwealth do Reino Unido e Irlanda do Norte, na qual trocámos impressões sobre a cooperação bilateral e no âmbito [Facebook status update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid0JmocXEuCSXzCNf8JDrWFLWhLXAsu3rmCfv8a7Fqx9ZMAvVTaXXM2bxbRWpp6myBB1>

Nyusi, F. [Filipe]. (2020). Apesar do grande desafio de segurança que enfrentamos, decorrente de ataques terroristas, a vida na província de Cabo Delgado não parou. Depois de há dias termos entregue embarcações em Metuge para dinamizar a pesca, inaugurámos esta segunda-feira, 28 de Dezembro [Facebook status update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid02Kpk46LnNsQ7ScQPkoajNVUPddvKD3g6bT9vpLwmhjQBE2mUMSV9NpUHgdT5JvKV1>

Nyusi, F. [Filipe]. (2020). As nossas Forças Armadas de Defesa de Moçambique contam desde ontem, 11 de Dezembro, com novos oficiais superiores, formados em diversas especialidades e graduados pela Academia Militar Samora Machel, em Nampula. Está assim reforçada a capacidade de defesa da nossa [Facebook status update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid02hJB7bZnE1HFYAdrK1wiM5iDfdsFwfSsc2xMuFVqfS1d9jV9zrX5j2mwM3KCDWC3jl>

Nyusi, F. [Filipe]. (2020). Compatriotas, encontro-me esta sexta-feira em Cabo Delgado no âmbito das Visitas Presidenciais-Edição 2020. Esta manhã visitei o Centro de Deslocados do distrito de Metuge, localizado no bairro de Manono, para aferir de perto a situação em que se encontram os [Facebook status update]. <https://www.facebook.com/NyusiConfioemti/posts/pfbid0u36prRTBpbC4YSDBL8sgaQQxEQs11Csi1dGxeN2DW6gC5FhfaMcEseE5gjBXMfAA1>

OUA Convection on the Prevention and Combating of Terrorism, (1999).

Ouassif, A. E. & Kitenge, S. Y. (2021). Terrorist insurgency in northern Mozambique: Context, analysis, and spillover effect on Tanzania. (Policy Paper 21/26). Policy Paper for the New South. <http://www.policycenter.ma/>

Portal do Governo de Moçambique (2015). Governo e Anadarko assinam memorando para reassentamento em Palma. [Press Release]. <https://www.portaldogoverno.gov.mz/por/Imprensa/Noticias/Governo-e-Anadarko-assinam-memorando-para-reassentamento-em-Palma>

Portal do Governo de Moçambique. (2016). Nyusi diz que é seguro investir em Moçambique. [Press Release]. <https://www.portaldogoverno.gov.mz/por/Imprensa/Noticias/Nyusi-diz-que-e-seguro-investir-em-Mocambique>

Portal do Governo de Moçambique. (2016). Primeiro-Ministro otimista na recuperação da economia Moçambicana. [Press Release]. <https://www.portaldogoverno.gov.mz/por/Imprensa/Noticias/Primeiro-Ministro-optimista-na-recuperacao-da-economia-Mocambicana>

Portal do Governo de Moçambique. (2016). FMI Vaticina crescimento robusto da economia Moçambicana. [Press Release]. <https://www.portaldogoverno.gov.mz/por/Imprensa/Noticias/FMI-vaticina-crescimento-robusto-da-economia-mocambicana>

Porta-Voz das forças da SADC em Moçambique alerta para complexidade do combate ao terrorismo. (2021). Voa Português. <https://www.voaportugues.com/a/porta-voz-da-for%C3%A7a-da-sadc-em-mo%C3%A7ambique->

alerta-para-complexidade-do-combate-ao-terrorismo/6305064.html

- Ramos, M. (2022). Cabo Delgado: Cinco anos depois dos primeiros ataques, conflito tem novas dimensões. *Voa Português*. <https://www.voaportugues.com/a/cabo-delgado-cinco-anos-depois-dos-primeiros-ataques-conflito-tem-novas-dimens%C3%B5es/6780551.html>
- Rawoot, I. (2020). Gas-Rich Mozambique may be headed for a disaster. *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/2/24/gas-rich-mozambique-may-be-headed-for-a-disaster>
- Rentergem, T. V. (2022). Al-Shabaab in Mozambique: Taking stock of an insurgency under cover. (Policy Brief 281). Royal Institute for International Relations.
- SADC Regional Counter-Terrorism Centre. (n.d.). SADC. <https://www.sadc.int/services-and-centres/sadc-regional-counter-terrorism-centre>
- SADC mission in Mozambique (SAMIM) in brief. (2021). SADC. <https://www.sadc.int/latest-news/sadc-mission-mozambique-samim-brief>
- SAMIM. (2022). Comunicados de imprensa: Dois (02) efectivos da força da SAMIM perderam a vida e um (01) efectivo contraiu ferimentos ligeiros durante um confronto com terroristas na zona de Nkonga no distrito de Nangade, na província de Cabo Delgado, República de moçambique. [Press Release]. https://www.sadc.int/sites/default/files/2022-11/PT_COMUNICADO%20DE%20IMPrensa%20DA%20SAMIM%2030%20Nov%202022.pdf
- Security Situation in Mozambique. (2022). European Parliament Research Service. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/689376/EPRS_ATA\(2021\)689376_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/689376/EPRS_ATA(2021)689376_EN.pdf)
- Sitoe, R. (2019). Terrorismo em Moçambique? Que Soluções de Política? Um olhar aos ataques de Mocímboa da Praia, *Revista Moçambicana de Estudos Internacionais*. 1(1), 158-186
- Sousa, G. (2013). Gás Natural traz nova Dinâmica a Cabo Delgado. *DW*. <https://www.dw.com/pt-002/g%C3%A1s-natural-traz-nova-din%C3%A2mica-a-cabo-delgado/a-16529579%20accessed%20by%2006/01/2023%20accessed%20by%2006/01/2023>
- Schmidt, A. (2004). Terrorism - The definitional problem. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 38(8): 375-419. <https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1400&context=jil>
- Terrorism Monitor. (2018). Ansar al-Sunna: A new militant Islamist group emerges in Mozambique. *Terrorism Monitor*. 16(12)
- Terrorism. (n.d.). Federal Bureau of Investigation. <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism>
- Terroristas abatidos em Cabo Delgado. (2020). *Plataforma*. <https://www.plataformamedia.com/2020/08/13/terroristas-abatidos-em-cabo-delgado/>
- Total Energies Mozambique LNG. (n.d.). Project Status. [Press Release]. <https://mzlng.totalenergies.co.mz/>
- Total Energies Mozambique LNG. (2021). Total Declares Force Majeure on Mozambique LNG Project. [Press Release]. <https://mzlng.totalenergies.co.mz/en/press-releases/total-declares-force-majeure-mozambique-lng-project>
- United Nations Security Council Resolution 1566, 2004, S/RES/1566 (2004)
- United Nations General Assembly Resolution 49/60, 2004, A/RES/49/60

53 | Evanilde Rofina ALFIADO

- United States Institute of Peace. (2022). Regional Security Support: A vital first step for peace in Mozambique. <https://www.usip.org/publications/2022/06/regional-security-support-vital-first-step-peace%20mozambique#:~:text=Southern%20African%20nations%20have%20made,regional%20integration%20and%20economic%20development>
- Vaudran, L. L. (2022). The many roots of Mozambican deadly insurgency. Institute for Security Studies. <https://issafrika.org/iss-today/the-many-roots-of-mozambiques-deadly-insurgency>
- Wijk, R. D. (2021). Contributions from the Military Counterinsurgency Literature for the Prevention of Terrorism. International Center for Counter Terrorism- The Hague. 109-138.
- Wilkinson, P. (2003) Observations on the new terrorism. UK Parliament. <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmfa/405/3060302.htm#n2>

**PATRIARCHAL, RACIAL AND SOCIAL OPPRESSION ON ADAH AND HER
EMANCIPATION THROUGH EDUCATION AND WRITING IN BUCHI
EMECHETA'S SECOND CLASS CITIZEN**

**BUCHI EMECHETA'NIN İKİNCİ SINIF VATANDAŞ ADLI ROMANINDA ADAH'NİN
ÜZERİNDEKİ ATAERKİL, İRKÇİ, SOSYAL BASKI VE ADAH'NİN EĞİTİM VE YAZI
YAZMA SAYESİNDE ÖZGÜRLEŞMESİ**

Yıl 3, Sayı 2, ss.54-80.

Year 3, Issue 2, pp.54-80.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 24.09.2022

Submitted: 24.09.2022

Kabul Tarihi: 24.03.2023

Accepted: 24.03.2023

<https://doi.org/10.58851/africana.1179670>

Atf Bilgisi / Reference Information

Özsoy, T. (2023). Patriarchal, Racial And Social Oppression On Adah And Her Emancipation Through Education And Writing In Buchi Emecheta's Second Class Citizen, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2) , 54-80.

Tuğçe ÖZSOY

Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ozsoy.tugce22@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2282-0072

Abstract

Buchi Emecheta is a prominent Nigerian writer in African feminist literature. In Buchi Emecheta's novel Second Class Citizen (1994), the protagonist Adah suffers from triple oppression. Emecheta's Second Class Citizen (1994) puts emphasis on the concerns of racism, gender, sexism, marriage, bride price, polygamy, women's obligation to bear male children, education, financial freedom, and writing fiction, as well as class oppression. In her opinion, subalternation and oppression of African women should be put an end. Buchi Emecheta analyzes the gender, class, and race intersectionality in her novel Second Class Citizen as a representation of African female literature on the basis of patriarchy. The analysis is made from the post-colonial feminist and Afro-centric perspective; therefore, it reveals how the social and ideological constructions of gender, class, and race cause racism, classism, and sexism in society.

The female character, Adah, lives in the margins both at home and in the public. Emecheta not only wants to underline the patriarchal roots of her own Igbo tribe, but also wants to be critical of the British society that lets them stay in second-class citizen conditions. Adah has to experience the feeling of being the other in Western society whereas she has to struggle with the paternal thoughts of the African culture. In her novel, Emecheta underlines the lack of educational opportunities for girls in a culture which pushes girls to grow up as obedient wives. The novel clearly illustrates the difficulties of Igbo immigrants in London, who are regarded as second-class citizens, are supposed to stay in hovels in slum districts and simultaneously cope with the problems of sexual discrimination both in the domestic sphere as well as in the public sphere.

As a black woman, the main character is both trapped by her gender and race. In her post-colonial feminist depiction, Emecheta attributes triple oppression to Adah character. With her description of the protagonist, Adah, the author shows how it was difficult to be a black woman both in Nigeria and in England. Emecheta is not only critical of the gender discrimination practices in her own country, but also wants to criticize the hostilities in England towards the black people. In accordance with Floya Anthias and Nira Yuval Davis' ideas, this article will argue that Adah has complex relations with her state as a black woman who suffers from patriarchy, racism and class distinction. Thus, this study articulates how Adah Obi is dejected in the patriarchal discourses of Nigeria or England and how she is marginalized as a black woman, as an immigrant, as a young girl, and as a woman. Finally, Adah's gaining self-confidence and her self affirmation will be related to Helene Cixous' ideas about the importance of writing in women's lives for their emancipation process.

Keywords: Women of Color, patriarchy, gender discrimination, sexual oppression, male chauvinism, gender mainstreaming, racism, class discrimination, Second Class Citizen, Buchi Emecheta, triple oppression.

Buchi Emecheta Afrika feminist edebiyatında önde gelen Nijeryalı bir yazardır. Buchi Emecheta'nın *Second Class Citizen* (İkinci Sınıf Vatandaş) adlı romanında baş kadın karakter Adah, cinsiyet, ırk ve sınıf kesişimiyle birlikte üçlü bir şekilde zulme maruz kalmıştır. Emecheta'nın İkinci Sınıf Vatandaş adlı romanı ırkçılık, cinsiyet ayrımı, evlilik, başlık parası, çok eşlilik, kadınların erkek çocuk doğurma zorunlu durumunda olması, eğitim, ekonomik özgürlük ve kurgu yazımı konularını vurguladığı gibi, sınıf baskısı gibi konulara da değinir. Onun fikrine göre göçmenliğin kötü koşullarına ve Afrikalı kadınların baskı altında olmasına son verilmelidir. Buchi Emecheta, romanı İkinci Sınıf Vatandaş'da Afrika kadın edebiyatının temsili olarak, ataerki temelinde cinsiyet, sınıf ve ırkçı kesişimselliği analiz eder. Bu çalışmada, inceleme sömürgecilik sonrası feminist ve Afrika merkezli bakış açısıyla yapılacaktır. Bu sebeple, bu çalışma sosyal ve ideolojik olarak yapılanmış cinsiyet, sınıf ve ırk meselelerinin, toplumda nasıl ırkçılığa, sınıf ayrımcılığına, cinsiyetçiliğe yol açtığını ortaya çıkaracaktır.

Kadın karakter Adah, hem evde hem de toplumda sınırlarda yaşar. Emecheta okuyucunun dikkatini, sadece kendi Igbo kabilesinin ataerkil kökenlerine çekmek istemez, aynı zamanda kendilerinin ikinci-sınıf vatandaş koşullarında kalmasına sebep olan İngiliz toplumuna karşı da eleştirel bir bakış açısı geliştirir. Adah, bir yandan batı kültüründe ötekileştirilme durumunu yaşarken, bir yandan Afrikalı kültürün ataerkil bakış açısına karşı mücadele eder. Romanında uysal ev kadını olarak yetiştirilmeye itilen siyahi kızların eğitim olanaklarından yoksun olma durumunu altını çizer. Roman açık bir şekilde Londra'da ikinci sınıf vatandaş olarak değerlendirilen Igbo göçmenlerin kenar mahallelerde, fakir semtlerde, viranelerde konakladığı süre içinde, aynı zamanda hem ev ortamında, hem de toplumsal alanda cinsiyetçi ayrım sorunlarıyla mücadele etmelerini tasvir etmektedir.

Siyahi bir kadın olarak ana karakter, hem cinsiyeti hem de ırkı arasında sıkışıp kalmıştır. Sömürgecilik sonrası feminist bakış açısıyla resmetmesiyle, Adah karakterini oluşturmasıyla birlikte Emecheta üçlü baskı altında olma durumunu inceler. Ana karakter Adah'ı resmetmesiyle yazar, hem Nijerya'da hem de İngiltere'de siyahi bir kadın olmanın zorluklarından bahseder. Emecheta sadece kendi ülkesindeki cinsiyet ayrımı uygulamalarına karşı eleştirel bir bakış açısında değildir; aynı zamanda İngiltere'de siyahi halka karşı olan düşmanlığı eleştirmek istemektedir. Floya Anthias ve Nira Yuval Davis'in fikirlerine bağlı olarak bu makale ataerkillik durumu, ırkçılık ve sınıf ayrımı durumundan çok çeken siyahi bir kadın olan Adah'nın devletle karışık ilişkiler içerisinde olduğunu bahseder. Bu sebeple bu çalışma, Adah Obi'nin Nijerya veya İngiltere'de ataerkil söylemlerle kederlendirildiğini, siyahi bir kadın olarak, bir göçmen olarak, küçük bir kızken ve yetişkin bir kadıncı nasıl sınırlara itildiğini, önemsiz bir duruma getirildiğini açık bir şekilde ifade eder. Sonuç olarak, Adah'nın kendine olan güvenini kazanması ve kendini olumlaması ile birlikte, bu makale Helene Cixous'un fikirlerine bağlı olarak yazı yazmanın, bir kadının özgürleşmesi sürecindeki önemini vurgulayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyaz olmayan ırktan kadınlar/ Renk Kadınları, ataerki, cinsel ayrım, cinsel baskı, erkek şovenizmi, toplumsal cinsiyeti anaakıllaştırma, ırkçılık, sınıf ayrımı, İkinci Sınıf Vatandaş, Buchi Emecheta, üçlü baskı.

STRUCTURED ABSTRACT

Buchi Emecheta's *Second Class Citizen* (1994) depicts the differing subjects of women of color in the context of a Third World country and the host country in which the female character stands for her feminist rapport. Emecheta portrays the Nigerian woman in her *Second Class Citizen* not as the passive victim but as the one who has to cope with the intersectionality of marginalization and oppression in her post-colonial conditions. In the novel, the protagonist, Adah, is subject to triple oppression at the intersection of gender, race and class. Emecheta wants to show the ideal Nigerian woman through portraying the stages of growth from adolescence to adulthood as Adah struggles with patriarchy, oppression in Igbo society, racism, and classism in British society, and then she gains self-assertion. Adah suffers from male chauvinism, racism, and class distinction in her life, so as a woman of color she is subjugated to triple oppression.

Nira Yuval-Davis and Floya Anthias come up with the discussion of "triple oppression" and assert that suffering as a woman, as a black woman, or as a working class woman are inseparable from one another. To them, we cannot separate each social position. Therefore, while taking into consideration the identity of a black woman, we always need to pay attention to her social conditions, such as gender, sexuality, race, ethnicity, class, age, nationality, immigration status, and etc. (Anthias & Davis, 2006, p.195) In the light of Nira Yuval-Davis and Floya Anthias, in this article, we will examine the "triple oppression" in Adah's life under the rule of patriarchy, male chauvinism, racism, and class distinction.

In the novel, the protagonist, Adah experiences her mothering in the margins. Adah has to challenge the persistence of patriarchy, which is an obstacle to the women's rights. The protagonist Adah empowers herself in an oppressive society under the rule of patriarchy in her homeland Nigeria; furthermore, she struggles with segregationist policies of racism in England. Then, she empowers herself thanks to writing.

Emecheta's authorship offers insight and analysis into the conditions of African Black Women that were once described by male writers. Sexism, gender discrimination, patrilineal violence, racial discrimination and post-colonial conditions cause traumatic experiences for women. The female character she created lives in the margins both at home and in the public. Emecheta has used motherhood experiences to examine the conditions of the third-world women. Emecheta represents the various hardship of motherhood and highlights the freedom of expression, therefore, as an author Emecheta could transform the wounds of female characters into the identities of strong women.

To Emecheta, no civilization could be regarded as superior to others. In accordance with her ideas, writers should welcome the diversity of different cultures. As an African feminist, Emecheta does not repeat the same Eurocentric ideas in her novel. She has the standing of a woman of color in her novel. Although most of her novels depict the clash between the indigenous culture of Nigeria and the Colonizer Britain, in this novel the differences between the two cultures help the protagonist empower her self-esteem. In her migration process, while she is struggling with her womanhood and mothering responsibilities, she is also entering a process in which she quests for her own identity. Most importantly, she discovers the power of writing a novel in herself, no matter she does not have any support from her family members.

Thanks to the education she gets, Adah empowers herself to have distinctive features, and she achieves pioneering roles in society. Because Emecheta has a hybrid life experience in between the First World and the Third World countries, this in-betweenness enhanced her wider perspective for all the colonial, postcolonial, and imperial conditions and class distinctions as well as gender discriminations. This article aims to depict how Adah, as a woman of color, has to struggle with sexism, racism, and classism within patriarchy both in her third-world native land of Nigeria and in her host country, Britain. Therefore, in this article, I will argue how Adah, as a woman of color has to struggle hard for her self-actualization and self-esteem in diaspora localities.

The aims of this article are to analyse the post-colonial feminist experiences of Adah, to explore Emecheta's portrayal of African female experiences and domination under the rule of patriarchy. Therefore, this article discusses sexism, male child preferences, domestic violence, motherhood, bride price, male chauvinism, the importance financial freedom and writing. The article examines different forms of subordination of women, gendered violence in the 20th century in Nigeria and different forms of identity due to the intersectionality of gender, race, and class. Thus, readers can have insight into the marginalization of the third world women in postcolonial conditions. Thanks to Emecheta's feminist perspective, readers can become more aware of the importance of education for women especially in Nigeria, in improving the conditions of women in society in a male dominated society and the power of writing for building up their self-esteem. Finally, this article will highlight the importance of education and writing in a woman's life.

Post-colonial Feminism and the “Triple Oppression”

Post-colonialism and postcolonial feminist criticism undergo a change due to the representation of women of the former colonized countries. Postcolonialism questions readers' perspectives to re-think and inquire about their estimations that underpin what they read and to which conditions the text is related (McLeod, 2012, p.2). While in post-colonial literary studies the colonizer's masculine superiority and the

colonised's effeminate inferiority are emphasized, in post-colonial feminist studies female subject's struggles in the host country are the focal point (Carter, 2007, p.174). The post-colonial feminist critics may give their attention to the gender inequality in colonial and anti-colonial discourses and focus on the representation of women in the postcolonial discourses. Postcolonial feminism analyses diversity of figurations of women in once-colonised countries or their representations in Western places (McLeod, 2012, p.197). Postcolonial feminist critics suggest a cross-cultural sisterhood between "First World" and "Third World" women (McLeod, 2012, p.197). With the help of the theories, postcolonial feminists intend to confirm trans-national and trans-cultural sisterhood between the first world and the third world feminists. Therefore, postcolonial feminism which is a manifesto against colonial insistence, classifications, and exclusions can also be named as the third world feminism. It is also a kind of objection to the Orientalist discourses that presented the white, the Western, American, English as the ideal, whereas they presented the black or the third world women were portrayed as uneducated, uninformed, domestic victims.

Both Franz Fanon and Edward W. Said give inspirations to the critics to represent the once-colonised peoples (McLeod, 2012, p.25). Edward W. Said's *Orientalism* (1978), examines "the divisive relationship between the colonizer and the colonized" (McLeod, 2012, p.24). Said (1978) argues in his *Orientalism* that the The Orient and the Occident (The West) were described by binary oppositions. While the West is attributed positive characteristics, the Orient is described in negative terms in literature (McLeod, 2012, p.49). Because there is an unequal dichotomy, the Orient is positioned through stupidity and ignorance (McLeod, 2012, p.49). Said further claims that "European culture gained in strength and identity by setting itself off against the Orient as a sort of surrogate and even underground self" (p.3) (cited in McLeod, 2012, p.49). In addition to Said, Franz Fanon examines the psychological effects of colonialism in his *Black Skin, White Masks* (McLeod, 2012, p.22). In this book, Fanon writes about the traumatic experiences of colonized peoples and his own experiences in France, in which he felt as a black man being pointed out as "dirty nigger" (McLeod, 2012, p.22).

Nigeria, the land of Yoruba, Igbo, Hausa, and Kanuri tribes, was established as a country in 1914, after experiencing colonization (McLeod, 2012, p.91). In Buchi Emecheta's *Second Class Citizen*, Adah, the protagonist migrates to the colonial country and deals with diaspora experiences. Just like colonialism, patriarchy is also a hindrance for women to have active roles in life. The novel answers different questions such as how Emecheta represents women, what she says about gender relations and how it describes sexual difference.

June Hannam is concerned with how to define feminism and patriarchy and suggests:

a set of ideas that recognize in an explicit way that women are subordinate to men and seek to address imbalances of power between the sexes. Central to feminism is the view that women's condition is socially constructed, and therefore open to change. At its heart is the belief that women's voices should be heard - that they should represent themselves, put forward their own view of the world and achieve autonomy in their lives. (Feminism, Pearson Longman, 2006, pp.3-4) (cited in McLeod, 2012, p.198).

Because black women suffer both from racism and patriarchy, "Third World" women's conditions differ (McLeod, 2012, p. 208). Postcolonial feminist studies critically analyses the relationship between the colonizer and the female colonized, her migration process, her diaspora conditions, and struggles against gender discrimination (Carter, 2007, p. 174). Postcolonial feminism seeks to undermine the imperialist subject. (Brooker, Selden & Widdowson, 2005, p. 219). In 1980s, feminists started to scrutinize the problems of black women, and they tried to find out the difficulties of their "double colonization" (During 2007, p. 207). Kirsten Holst Peersen and Anna Rutherford use the phrase "double colonization" to imply the experiences of women, who struggle both with colonialism and patriarchy in Asia (McLeod, 2012, p. 201). According to Kirsten Holst Petersen and Anne Rutherford, women of the "Third World" countries experience traumatic oppression both by the colonialism of the Third World countries and the

patriarchy. In their view points, women of the “Third World” countries are colonized for twice both by the colonialist policies and patriarchy (p.201). Susheila Nasta argues that gender discrimination existed not only in the indigenous culture but also in the colonial culture (McLeod, 2012, p. 204). Hazel Carby points out the different meanings narrated by black and Asian women and argues we should talk about “herstories” rather than “histories” (McLeod, 2012, p. 207). Barbara Christian, in her article “The Race for Theory,” argues that women of color speculated the aura of the environment in which they grew up, so they reflected the unmasked power relations of the world (Aschcroft B& Griffiths G& Tiffin H, 2003, p.458).

Paula Stewart Brush, in her article “Problematizing the Race Consciousness of Women of Color” (2001) argues that race consciousness meant that people developed a sense of “we” based on race, discrimination, and political oppression (Brush 2001, p. 178). As long as the race consciousness emerges, people try to identify themselves, articulate their belongings, try to explain themselves and resist the oppressive events. Kimberly Christensen (1997) argues that if feminism is to combat racism, it must address problems in the economic and political conditions of the social spheres (Brush 2001, p. 193). Thanks to the Civil Rights and Black Power movements in the 1960s and 1970s, black women raised race consciousness (Brush 2001, p. 192). Civil rights activists point out the segregation and discrimination in education, employment, housing, politics, or in other parts of society. Especially with the help of the autobiographies of the women of color, they have raised awareness about race consciousness. In short, along with the race consciousness, gender consciousness enables women to be aware of how the personal is political.

Bell hooks argues that language is a place to struggle with racism and patriarchy (Ashcroft, Griffiths & Tiffin, 2003, p. 278). According to hooks, as long as “...there exists a master/ slave relationship, an oppressed/ oppressor relationship, violence, mutiny, and hatred will permanent all elements of life. There can be no freedom for black men as long as they advocate subjugation of black women.” (Hooks, 1988, p.114)

Hooks says:

“Fighting against sexist oppression is important for black liberation, for as long as sexism divides black women and men we cannot concentrate our energies on resisting racism. Many of the tensions and problems in black male/ female relationships are caused by sexism and sexist oppression.” (p.113)

Gayatri Chakravorty Spivak examines the postcolonial literature as a trial for setting the other free from the representations of the dominant discourse (cited in Leitch, 2010, p. 2194). Spivak contends that since the subalterns existed outside power circles, theorist and those involved in political transformations should be sensitive on their behalf (p.2194). Spivak advises third world citizens to speak up for their rights in the face of global capitalism (cited in Leitch, 2010, p.2194).

Floya Anthias and Nira Yuval-Davis argue that women’s relationship with the state is complex (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312). On the one hand, women act as part of institutions, groups, collectivities, or social-collectivities; on the other hand, they are particularly concerned with state issues (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312). Anthias and Yuval- Davis question the ambivalent positions of women in terms of citizenship. According to them, “the state treats women unequally in relation to men” (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312). Floya Anthias and Nira Yuval- Davis coin the term “triple oppression” and discuss how feeling sorrow as a woman, as a black woman, or as a working class woman are inseparable from one another. In the light of Nira Yuval-Davis and Floya Anthias, in this article, we will examine the “triple oppression” in Adah’s life under the rule of patriarchy, male chauvinism, racism, and class distinction. Finally, we will highlight Helene Cixous’ ideas, that encourage women to write themselves.

Emecheta, A Feminist with Small “f” Who Resist To The Patriarchy

Buchi Emecheta, an Igbo feminist writer who migrated to London, joined to the forefront of contemporary women writers along with Flora Nwapa, Christina Aidoo, Grace Ogot and Bessie Head. During the publications of her feminist novels, she also struggled to bring up her five children (UMEH, 1980, p.190). In her novels, Emecheta writes about the victimization and the oppression of women. The prevailing theme of her novels is the way women struggle for freedom from domination. In her autobiographical novel *In the Ditch*, Buchi Emecheta announces her miserable experiences when she lived in London with her children as a poor, single parent (UMEH, 1980, p.191). During her depiction of her experiences, she also narrates the conditions of an industrialized, male dominated civilization. From a feminist point of view, Emecheta writes about racism, sexism, social services, housing problems, male-female relationships, and the effects of industrialization (UMEH, 1980, p.191). Emecheta builds up Adah Obi's character as a feminist writer. Emecheta explores the sensibilities of female experiences in her autobiographical work (UMEH, 1980, p.192). In her second autobiographical novel, *Second Class Citizen* (1994), Emecheta develops a two-fold theme which tells the story of double- oppression. When the story unfolds, readers comprehend the features of the backgrounds of the African and European cultures (UMEH, 1980, p.192). In Emecheta's point of view, women are not important in their African society. Men, whether fathers, brothers, or uncles, mostly remember women's importance as a result of their bride price at the time of marriage. Furthermore, during their marriages, women are valued for the number of male children they bear.

Alice Walker in her article “A Writer Because of, Not in Spite of, Her Children” (2005, pp.66-70) claims that the novel has resemblance with the autobiography of the author. She says that Emecheta was born in 1944, near Lagos, in Nigeria. After going to school, she married and moved to London in 1962. While she was working, she had five children. Before going to work and meeting the demands of her children, she got up at four to start writing (Walker, 2005, p.69).

Emecheta's writing includes an insightful perspective as a feminist sociologist, that analyses social and political realities (Nnoromele, (2002), p.179, p.180). Her novels detail the sociology of life in a traditional society. In Emecheta's fiction, women learn the value of education in improving their public and private lives. Emecheta's *Second Class Citizen* (1994) portrays the personal development of an Igbo woman from childhood into adulthood through her experiments with family, husband, and society. Furthermore, it also portrays what stages women have to take to free themselves in society. In the novel, men_ fathers, husbands, brothers, or uncles_ subjugate their daughters, degrade them as their goods while they apply the bride price (Nnoromele, (2002), p.179). The female children are not valued as much as the male children. They are regarded valuable only for the bride price they could bring. Because fathers mostly prefer the highest bride price, daughters do not have favourable relationships with their husbands (Nnoromele, (2002), p.179).

Buchi Emecheta gives voice to the voiceless Nigerian women (Ward, C., 1990, p.83). While Emecheta is noting that African traditions were the source of oppression for African women, she is at the same time criticizing the practices of the first world (Ashcroft & Griffiths & Tiffin , 2003, p.278). In Emecheta's novels, the protagonists see themselves as the subjects of men's subjugation (Helaly, (March, 2016), p.117). The author wants to emphasize the meaning of being a woman and a mother in Nigerian patriarchal society (p.118). Emecheta creates quintessential African women in her novels. Because the third-world women's or women of color's lives are exploited by traditional patriarchy, colonialism, and capitalism, Emecheta echoes the importance of solidarity, location, and social belonging (Azizmohammadi & Barfi & Kohzadi, (2015), p.31).

Emecheta's female character stands against the oppressive patriarchal system. Emecheta's heroine is

not only critical of her own society, but also assertive about her own individuality (Ogunyemi, 2018, p.129). Ogunyemi (2018, p.132) who demonstrates the evolution of representation of gender in Nigerian literature over time and space, compares the female and the male writing. In his comparison, Ogunyemi argues that while men's writing reflected women by portraying "oppression as a result of patriarchy and misconceptions about masculinity (Ogunyemi, 2018, p.129)", women's writing gave voice to female-affirmation.

In her portrayal of the blurred gender lines, Emecheta reflects on how the patriarchy of colonialism had an effect on the traditional patriarchy. Through her depiction, colonial patriarchy causes the marginalization of the already-oppressed. Third-world women in colonial society experience double colonization. The author explores the extent of women's marginalization through race and gender both in the indigenous patriarchal society and colonial society (McLeod, 2012, p.198).

Emecheta's novel portrays how women are silenced and subservient to the traditional patriarchy (cited in Leitch, 2010, p.2194). Furthermore, Emecheta criticizes the way patriarchal traditions dominate Igbo women. So, *Second Class Citizen* (1994) depicts the double, or even triple oppression a woman of color may suffer. Emecheta criticizes the male dominance which treat women as inferior. Men otherize women as the second-class citizens due to their hegemonic behaviours. Marginalization is the reoccurring theme of her novel. The novel depicts the third world women's marginalization, struggle in the patriarchy, oppression, and conditions in the polygamy. Therefore, it clearly portrays how women experience emotional abuse in the third world locations. In the novel, imperialism is combined with African traditions, such as panegyric motherhood, the preference of sons for childbearing, and polygyny. The author intends to demonstrate how capital politics and colonial patriarchal regimes affect the marginalization and domination of African Third World Women by depicting their oppression and suffering.

Adah's Childhood: Adah's Patriarchal Upbringing and Her Self-Assertion of Getting Good Education in her Childhood

Emecheta bases the emancipation of women on education. According to her, thanks to education, Nigerian women can cross the social boundaries that keep them away from the pressures of domination. Emecheta also points out the importance of education for the political, economic, and social freedom of women. By virtue of education, women can have their intellectual development, question the brutality of patriarchy, and challenge the colonial order which subordinates them into subservient positions. The more educated Adah is, the more conscious she becomes of the oppression in society.

In *Second Class Citizen* (1994), Emecheta as a novelist faced the same challenges of living in Igbo culture, which oppresses women and assigns them subservient roles. Just like her, her fictional character, Adah has to struggle with these difficulties. Being a female in a male-dominated society is difficult for Adah. She starts her novel with her dedication to her five children. The first chapter is called "Childhood" (p.1). Emecheta starts her first chapter with her ironical descriptions of existence. She says that her existence began like a dream. She describes it as her presence. She has difficulty in forming her memory before the age of eight. She is not even sure about her real age, because of being a girl. While the family members are expecting a boy, they have Adah. So, at the beginning of her existence, she is a misfortune for her family. Since, as a woman of color, Emecheta wants to reflect the conditions of her tribe and society, she also writes that her being a girl baby was also misfortune to her tribe. Emecheta's narrative clearly reflects that girls were not welcomed in their tribe (Emecheta 1994, p.1). Because of her gender, her birthday is not recorded (p.1). From the narrative of the writer, we learn that her parents are disappointed because she is a baby girl. The writer wants to emphasize this and draw readers' attention to the girls' condition in her tribe. We understand that it was something common to ignore recording girls' birthdays. Adah is a member of the Igbos of Nigeria; therefore, in their tribe, girls are so unimportant that they do not

need to record the times of the female babies. The only detail that the family members remember is that she was born during the Second World War. Therefore, she feels herself as if she is in her eight years old (p.1).

The clash between the two different words is a central theme in the novel. Because since her childhood, her father has pronounced the title “United Kingdom” with a different tone, this situation creates a sense of curiosity in her. She always wonders about the “heavenlike place” with great interest. In her expression of colonial power, she has a respectful expression. Emecheta narrates it as the “God’s Holiest of Holies” (p.2). So, Emecheta presents the intersection of the conditions of paternal mentality by disregarding the age of girl children with her presenting the perplexing importance of the cities due to the colonial effects.

The people in her tribe are from Ibuza. In her tribe, the Igbos, women only function to do the errands of the house and have male children. In her tribe, girls are regarded as disappointments for their existence. When Adah is approximately eight years old, their parents still cannot decide whether to send her to school or not. Although her brother is younger than her, he starts going to school. Their parents also discuss how, even if they sent her to school, they would only let her write her name and count. So, they are not willing to give her a good education. She shows a strong desire to go to school whenever she picks up the boy from school (p.3). Emecheta prefers to call the male child as the “boy”. She does not use his real name in her narrative. She wants to pinpoint the difference between the advantages of being a boy and the disadvantages of being a girl in the Igbo tribe. From the descriptions of Adah’s opportunities in her patriarchal tribe by Emecheta, readers can understand that a girl child’s conditions for education clearly differ from a boy child’s. The Igbos are at a turning point where they realise that education is something very important, but they prefer boys to have education (p.3).

Although Adah is so interested in going to school, it is the boy who is sent there. Adah stays at home and does the housework. So, in her tribe’s view and for her family’s will, she will learn the duties of a wife while doing the housework at home. Adah feels herself so bored with helping her mother with cooking and watching her mother re-plait her hair. She has a strong desire to go to school. She starts planning which school to go to. She thinks it would not be proper to go to Ladi-Lak, which her brother went to, since it is an expensive school. She starts dreaming of going to the Methodist school, which is cheaper. Another reason for her preference is that Mr. Cole, her next-door neighbour, is a teacher there. She plans to enter into the school; therefore, she slips past her mother while her mother is speaking with a friend of hers. She runs very fast to get to school secretly (p.4). Because it is midday, which is very hot, she does not see any of her mother’s friends (p.5). When she arrives at school, she is very determined to find Mr. Cole’s classroom. When she sees him, she enters the classroom. She stands behind him. However, when the students see her, they wonder who she is. They start to giggle at her until the teacher glares at them. Adah is determined to stay in class, and for the reason that he always smiles at her while walking the street, she is sure that he would let her in. He lets her in (p.5). She expects the teacher will ask her why she came. Yet, he does not ask. She herself says that she came to school, and she further adds that her parents would not let her do that (p.6). When she says this, the entire class falls silent. Anyway, she is very happy to enter the school, and she never forgets the smell of it. When it is time to return home, she gets nervous. She is sure that her father will almost certainly cane her and her mother will smack and nag all day long (p.6).

Mr. Cole takes her after school to a stall where a woman sells boli, the Yoruba name for a banana-like plantain. He feeds her plantains to make her calm down. Yet, when she gets home, she finds out that things are out of control. She soon recognizes that she caused everything to get out of hand. Her father has been called from work, and her mother has been taken into the police station. Her mother faces child neglect charges for failing to send her daughter to school (p.6). They offer her mother gari to drink, which could be considered to torture (p.7). The author prefers to use authentic words in Igbo so that the readers may experience the richness of the culture. Because their forcing her mother to drink the gari is a kind of torture,

her father begs to the policemen to stop forcing her to drink it. At that time, Adah had mixed feelings about her own gender. She had a pathetic childhood -especially because she was brought up in a paternal society, even the women had paternal characteristics. This situation leads Adah not to respect the women in her life. Due to her experiences with her mother early in life, she has a “a very low opinion of her own sex” (p.6). Because women make her sap her own self-confidence, she cannot have respect for them. She degrades women for only sitting at home, eating, gossiping, and sleeping (p.7). In this situation, her relationship with women, especially with her mother, gives her inferior feelings about her own gender. She does not want to spend her time at home cooking or doing the errands; she wants to be the one who goes to the school or earns money for the family. Her mother represents a woman who does the paternal duties for women under the rule of patriarchy. Her mother inherits the paternal mothering features, so Adah has no admiration for her. The policemen tell her to send Adah to school. Adah actually feels proud of her triumphant, because she would nearly send her mother to prison (p.7). When they come back home, her father canes her (p.8). It is very soon after she starts going to school than her father dies.

Adah’s Teenage Years and Her Education Life

From her descriptions of her parents, one can understand that Adah’s father was a railwayman and her mother was a believer in the Igbo Bible (p.11). Since she was aware of her presence, she believes she kept the ambition of going to the UK (p.11). The second chapter is called “Escape into Elitism” (p.12) The second chapter opens up with the description of her father’s death. After he dies, she is sent to her mother’s elder brother as a servant (p.12), while her mother is inherited by her uncle, and the boy is sent to live with one of her father’s cousins. They somehow decide on giving a good education to the boy with a good grammar school, but they do not care about her schooling. Her uncle is not willing to send her to school. He is not an open-minded person about the schooling of the girls. According to her uncle, the girls should be raised to do the housework and work as the servants for the male members of the family; thus, to him, education for the girls is very unnecessary. However, later on, he is convinced that he would get a better bride price and lets her go to school after someone says that “the longer she stayed at school, the bigger the dowry her future husband would pay for her” (p.12).

Adah, like most girl-orphans, was to live with her mother’s elder brother as servant. Ma was inherited by Pa’s brother, and Boy was to live with one of Pa’s cousins. It was decided that the money in the family, a hundred pounds or two, would be spent on Boy’s education. So, Boy was cut out for a bright future, with a grammar school education and all that. Adah’s schooling would have been stopped, but somebody pointed out that the longer she stayed at school, the bigger the dowry her future husband would pay for her. After all, she was too young for marriage at the age of nine or so, and moreover the extra money she would fetch would tide Boy over. So, for the time being, Adah stayed at school. (p.12)

She is nine years old at this time, so they decide to let her go to school. When she starts her new school, she misses her previous school. The Missionary School is clean, in order, and bright, whereas the new one is not, but for paying the fee for it is impossible (p.12). She gets along well with her cousins, who are amused by her efforts and dreams. As long as she completes the day’s work, they allow her to fantasize about her future (p.13). She starts at four- thirty doing the house chores as “an unpaid servant” (p.13). She learns to be responsible for herself at a very early age.

Nobody was interested in her for own sake, only in the money she would fetch and the housework she could do, and Adah, happy at being given this opportunity of survival, did not waste time thinking about its rights or wrongs. She had to survive. (p.13).

From the quotation above, one can understand that female children are considered as servants at home to do the chores. In accordingly, after her father’s death, her mother is considered as her uncle’s belonging in an endogamy. So, we can argue that women are accepted as the property of men in families.

Furthermore, it is the man in African families who is responsible for decision-making.

One might think on this evidence that Africans treated their children badly. But to Adah's people and to Adah herself, this was not so at all; It was the custom. Children, especially girls, were taught to be very useful very early in life, and this had its advantages. For instance, Adah learned very early to be responsible for herself. Nobody was interested in her for her own sake, only in the money she would fetch and the housework she could do, and Adah, happy at being given this opportunity of survival, did not waste time thinking about its rights or wrongs. She had to survive. (p.13)

Adah's struggles with the male dominated patriarchal society are associated with the position of the women, who can be described as the second-class citizens in their own native lands. As a girl she considers herself significant only in terms of the housework she does for the family, or the potential bride price she could bring the family. In African society, especially in her Igbo culture it is not necessary for girls to go to school. They can leave school, get married with someone so that they can attribute the bride price to their families' budgets. Therefore, Adah's possible marriage is considered as a financial contribution.

(...) when she reached the age of eleven, people started asking her when she was going to leave school. This was an urgent question because the fund for Boy's education was running low; Ma was not happy with her new husband and it was considered time that Adah started making a financial contribution to her family. (14)

The novel clearly portrays the women as being under the control of the male hegemony. The institution of marriage is actually portrayed as a sort of slavery (Hooks, 1988, pp.113-114). When she is at eleven, people start asking her when she is going to leave school. Her mother is not happy with her new husband, and they expect Adah to contribute to the family budget. During this period, she has mixed feelings. Firstly, she gets angry with her mother for getting married, and then she starts thinking of getting married early so that her mother and brother could come and stay with her. Her mother tells her that the older men would look after wives better, but she does not like them (p.14). She does not want to be a servant for anyone. She knows that it was the way all Igbo women lived, but she does not prefer this way of life. Because the older men provide a higher bride price, her mother prefers them (p.14). It seems like her mother does not think of her happiness but of the possible bride price from a rich man (p.14). As a result of this, due to the thought of leaving school, she worries so much that she loses weight (p.15).

Ma had told her that older men took better care of their wives than the young and the overeducated ones, but Adah didn't like them. She would never, never in life get married to a man, rich or poor, to whom she would have to serve his food on bended knee: she would not consent to live with a husband whom she would have to treat as a master and refer to as "Sir" even behind his back. She knew that all Igbo women did this, but she wasn't going to! (p.14)

Even at a young age, she does not want to submit to society's norms of the marriage as an institution. She is aware that in such a relationship between a wife and a husband, the relationship will be no different from that of the slave and the master (p.14). She is not interested in getting a higher bride price; she only dreams of getting more education. She always takes refuge in books.

Patriarchal practices of violence can be seen in the education system of her locality as well. One day, although Adah is innocent, the headmaster gets angry with her laughter and wants to cane her with the help of some boy students. She bites the boy who wants to back her up. After this event, people start to call her "the Igbo tigress" at school (p.15). "Some of her Yoruba friends used to ask her what human flesh tasted like, because "You Igbos used to eat people eat people, didn't you?" (pp.15-16). From the quotation above, one can sense that there are ethnic conflicts between the Yoruba and the Igbo even among children.

Adah, even at a very young age, is very conscious of her preferences. She finds her self-assertion due

to her desire to have a higher education, which would give her better opportunities in a life that is totally controlled by patriarchal rules. On one occasion, Adah needs just two shillings for the entrance exams of the school of her dreams (p.16). One day she is given two shillings to buy meat from the market, and she starts to think of taking the money for the entrance exams of the school. She starts to remember the sayings from the Bible with their positive and negative aspects, but she decides to lie when she goes back home (p.16). The only punishment she faces could be the possibility of caning; therefore, she is courageous to take this punishment (p.17). In order to take the Methodist Girls' High School entrance exam, she has no other option. Her cousin canes her for not bringing back the money home, but whatever she experiences, she is still happy, because she has earned two shillings (p.17). This experience clearly shows her self-assertion to have better education in order to get rid of the patriarchal practices of her own locality.

When she tells the headmaster that she will stay for the entrance exam, he looks at her physical appearance and does not believe in her. It is obvious that the Yoruba headmaster discriminates against the Igbo students. He writes down her name for the list. Later on, she sometimes feels anxious about the possibility that she could not pay the fees of the high school, but she believes in herself that she would get a high grade in the exam to gain scholarship (p.17). Furthermore, she is also anxious about what to tell to her cousins, if she enters into school. Because of his canings, she hates her cousin Vincent so much (p.18). She tells her uncle that she will take the exam, but he does not ask about the money or how she could afford the entrance. As long as she does the household chores, no one is concerned about what she does. She does not tell anyone about her ambition to win a scholarship. Finally, she gets a scholarship for the school for being one of the five children of that year (p.18). Actually, Adah not only wishes to go to school just like the boys but also yearns to go to England for further education. She is so conscious of her desire to have a good education that she has developed a self-assertion of her own.

She achieves her dream of attending a good school, freeing her family members from paternal upbringing, thanks to her self-assertion. However, when she enters into the school, she wants to get away from the deep feeling of homelessness. "...there was no home for her to go to." (p.18). She spends her days at the high school very happily. However, when school ends, she feels unprepared for life. She still wants to continue on her education and study the classics. She requires a home in order to study for a university education; thus, she is unprepared for life outside of the boarding school (p.19). Teenagers are not welcomed to live at home by themselves. She has no other option but marriage (p.19).

To read for a degree, to read for the entrance examination, or even for more "A" levels, one needed a home. (...) a good, quiet atmosphere where she could study in peace (...) Adah could not find a home like that. In short, Adah had to marry (Emecheta, 1994, p.19)

The novel portrays the protagonist's personal development from her childhood to womanhood. Adah undergoes a self-awareness process. In her journey to find self-realization she revolts against her conditions, which are both oppressed psychologically and physically; moreover, she rises up against the unjust norms in the society.

Adah's Marriage

Emecheta also examines the social drives of marriage, which underpin the ambivalent conditions that result in women's subordination to their men. Emecheta presents marriage as a conflicting process. She conveys the theme of marriage as the rise of the hopes at first, then letting go of those hopes. As an institution, the theme of marriage is based on the objectification of women rather than totally understanding their humanity. For instance, "bride price" is regarded as a commercial business in the marriage contract, which allows an obvious exchange. According to the African tradition, the bridegroom is supposed to pay five hundred pounds as a bride price. However, Francis does not have enough money to pay the bride price. Adah does not want to have an arranged marriage. She prefers to marry Francis even though he is not able

to pay the bride price. Her mother actually wants her to improve the economic conditions of the family after her father's death, so she wants her to have a marriage with the aim of materialism. With her good faith, Adah finds resolution in marriage. She thinks she would be free to have more education. In the society into she was born, it is not common for a woman to stay single.

In Lagos, at that time, teenagers were not allowed to live by themselves, and if the teenager happened to be a girl as well, living alone would be asking for trouble. In short, Adah had to marry. (p.19)

Adah expects that marriage could save her life and empower her to have freedom to better education. She has a great ambition of going to England. She dreams there as a kind of heaven like place. When Adah comes to the age of entering to the university exam, she finds out that in order to have education she needs a house. For being an orphan, she decides on getting married. In Igbo tribe, a woman who lives alone is regarded as a prostitute. In order to have higher education, she thinks getting married would be more advantageous. She thinks that an educated guy would respect her desire in books and she dreams of having an honorable career together with him. Unluckily, things do not go as she dreamed of. Francis is a quiet young man who is studying to be an accountant (p.19). For the reason that he is not a bald man like the ones her cousins mention, she thinks that she was lucky to find him. He is not a someone who could pay for the five hundred pounds bride price, but he is a student. Thus, she feels happy that she could continue on her own studies with a man who is also a student. Her mother and her cousins keep on asking for the pride price. Especially, because she has her education at a college, they expect to have a higher bride price, but they cannot get it. They are so angry for not receiving the bride price that they do not come to her wedding. There is only Francis's mother in her wedding and they forget to buy the rings (p.19). Soon after, Adah gives birth to a girl. In a short time, Adah has two sons. This is something so important in her tribe for the reason that only women who can bear sons are regarded fertile. Otherwise, in order to have male children, marriages may result in polygyny.

Adah is chosen as a librarian in the American Consulate Library and she earns three times as much as her husband. Francis feels himself anxious because he thinks that his colleagues would laugh at him. He asks for an advice from his father. His father calms him down saying that all the money she earned would be his. Then especially in her paydays, he wants to protect her as a bodyguard (p.20). In her depiction of Adah as a strong black woman character, Emecheta challenges the patriarchal norms that is imposed upon the black women. In black women's search for identity, security means the financial freedom and having good education. To change the living conditions of people of color, thanks to Emecheta's realistic descriptions the readers can see life through the eyes of the black women. The image of a black woman is considered as a slave who is supposed to give birth to male children and who is supposed to do the housework. In the protagonist's self-discovery, her good education is very helpful to give her financial support.

Thanks to her self- discovery, Adah is self- assertive for her aims in her life. Adah declares Francis her dream to move to the United Kingdom. She suggests saving up money and moving to her dreamland. She says that she dreams of taking her children there. He likes the idea, but he himself starts thinking of Adah would send him money every month, look after their children, pay the school fees of the seven children of his own family (p.21).

Adah feels very happy that she and her family will be becoming an Igbo elite because she is earning good money in Lagos, and she is surrounded by four maids. When she remembers her previous life in Lagos while writing in England, she regrets not being contend with the life she had in Lagos. Because her mother-in-law is quite motherly, some of her colleagues think that she was her real mother (p.22). In time she realizes that she did not know her husband very well and that there was a hierarchy in the family. Firstly, it is the Big Pa who makes decisions for her. Her only role is to pay for any plans. She sometimes takes it too hard to live with the elders. She sometimes thinks that it would be fairer if her own parents

were alive. When she gives birth to Titi, her mother dies at a young age. Her brother or her cousins never visit her. They are all aware about her success in education, but nobody cares about how she could manage that success, how she could afford it or where she could stay. She is always under the impression that she is working alone. She thinks that if they could get through moving to the United Kingdom, it would be the turning point in their lives. She prays for her dream (p.23).

One day her husband informs her in a very rude manner that she would be paying for his education in the UK, and looking after herself and the family while he is gone. Then, he says that he would be back in Lagos in three years. Adah starts to think how rude he is, but she correlates his manners with being an African man. She thinks that a civilised man would speak in a different way. Furthermore, she also thinks that although Francis has a very expensive education at a college, his perspective is like any African man (p.24). She thinks that if he had been in contact with the Europeans just like her, he would have been a polite man then. She is pleased that the missionaries had told her that being nice in life and being a woman were very precious for her man (p.24). She says “Be as cunning as a serpent but as harmless as a dove” (p.24). This saying indicates that in Bible, Christianity gives her a clue how to get through her problems. Without having so many life experiences, only with the help of the sayings she has learned from the Bible, she prefers to remain silent.

While speeding him at the airport, she does not cry. All Francis’ sisters cry a lot, but she could not (p.27). Her sisters- in law look at her face when he is leaving to find out why she did not weep for her husband. Then, he writes in his letters that she was happy to see him go. He accuses her of falling to cry at the airport (p.28). As a response she does not know what to write. She actually thinks that the door of the plane reminded her of her father’s coffin (p.28). However she does not tell him why. She feels like he would think that she was insane. She gives birth to a son two weeks later. Her colleagues, who were diplomats have a party for her. She regularly sends money to her husband. Then, in her letter from Francis, he approves her wish to go to England. She cannot believe this approval and immediately goes to her mother in law’s house. She tries to convince her mother in-law to let her go to England. She tells her that both of them would be very rich and she would send money for them. She also claims that when she returns to Lagos, she will drive expensive cars (p.29). The mother in-law thinks that if Adah took her two children to England, she would not send them money. Because Adah knows that her mother in law was very fond of jewellery, she leaves her jewellery to her (p.30). Then, she buys first- class tickets for herself and the kids. She disregards the warnings that she was spending an extra two hundred pounds for the boat tickets. Boy, her brother notices her existing the boat. Although he is supposed to be an adult, the author wants to emphasize the gender discrimination between the sexes, so she prefers to call him as “Boy.” She cries while departing from the land. She feels sure that things would be changing (p.30). While departing from the wharf and looking back to Boy’s face, Adah remembers that she dropped out of her previous surname “Ofili” and took “Obi.” In her consideration on her surnames, she thinks that she would never like to take her previous surname again. Adah becomes more self-assertive by the day, but she wants to drop her paternal surname which represents the patriarchal subordination on her. Even her brother’s presence symbolizes the fact that “.....in Africa, and among the Igbos in particular, a girl was little more than a property” (p.31).

The title *Second Class Citizen* (1994) is symbolic for its representation of one’s identity. Citizenship can be seen as an identity. The characteristics of one’s homeland are reflected in one’s citizenship. Furthermore, the novel’s title represents the second sex, women’s secondary positions in terms of gender and black people’s excluded conditions in a world of white supremacy. The novel’s recurring themes are identity, gender, what it means to be first class or the second class, and the act of writing as a means of escaping patriarchy. The title represents the idea of being considered as a second-class citizen and has connotations with the ideology which gives inferior roles to people of color. In the novel, the categorization of the segregation has serious effect on Francis and Adah (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312).

The world has dramatically experienced the patriarchal cultures which place women on the margins of their cultures (McLeod, 2012, pp.198, 201, 208). Furthermore, as a result of colonialism, women were degraded for sexual exploitation or work labor (Carter, 2007, p.174). Women have suffered a lot to gain their basic rights, such as education, equal working conditions, or the right to vote (During 2007, p. 207). In England, discrimination against women is also practiced. However, African women's conditions were worse, because they were regarded as marginalized. Due to the devastating outcome of race, class, and gender discrimination in the white supremacy, African women experience various hardships in their mothering (Aschcroft B& Griffiths G& Tiffin H, 2003, p.458). Adah, as an African woman, not only experienced sexism in her own culture, which is highly phallogocentric and based on patriarchal practices but also experienced sexist segregation in English society (Anthias & Davis, 2006, p.195).

As a mother, Adah has the breadwinner position, whereas, Francis as a man seeking a higher education, ignores giving financial support to his family. Francis does not share the same working ethics with Adah. So, with the description of Adah character, who finds her self-affirmation in her feminist struggle, Emecheta attributes financial freedom to her protagonist.

When she gets married, she becomes aware that there is a hierarchy in the family in which women are on the bottom and men are on the top, especially in decision-making:

She did not know her husband very well because, as most young African wives know, most of the decisions about their own lives had to be referred first to Big Pa, Francis's father, then to his mother, then discussed amongst the brothers of the family before Adah was referred to...After all, she would have to pay for the plan in most cases but the decision would have been made behind her back. Of course Francis was simply a puppet in such cases, and so was she. They could not refuse. They had to bow down to their elders. (p.23)

Due to the hierarchy, it is up to the Big Pa to make decisions. Then, it is up to Big Ma. In this sort of conditions, Francis remains silent (p.23). Adah is at the bottom of the decision-making chain as a result of this hierarchy. As a third world woman, she is just supposed to obey the rules given by the elders of her husband's family in her native culture. No matter how much Adah wants to challenge the norms of her Igbo culture, she cannot change the system at all.

Adah becomes more liberated as she is forced to be the breadwinner of her own family as well as her husband's family due to Francis's unemployment and never ending exams. She pays for his education in England. Although it is Adah who sponsors Francis, who has an education in England, her in-laws do not let her leave Lagos. Her father in-law "does not approve of women going to the UK." (p.24). However, after staying for a while in Lagos, she goes to England. Just like the author, the protagonist also migrates to England. Her experiences in the host country unveil the problems of people of color when they live in a new culture, like in Liverpool. Francis is not willing to take her to England, but he is willing to take her money. No matter that Francis is very inconsiderate to her, she is still ambitious about moving to England. Francis' manners cannot be classified as the specific behaviors of a black man. His inconsiderateness is specific to himself. He cannot be considered a prototype by the readers. Because she is ambitious to have better conditions in her dreamland, civilized England, she brings her children to Liverpool.

Early in their marriage she worked as a librarian at the American Consulate and she had servants at home who could help her for catering. At first, Francis considered her earning three times more than him a matter of pride, but his father smoothed him down, encouraging him to take her money. Yet, his father does not tell him to provide for the family's financial needs, but rather encourages him to rely on his wife. Although he is dependent on her in terms of his financial needs, he still goes on resenting her. He never matures as a husband or as a father. He always complains about his job, even though his wife continues to work during her pregnancies and is about to give birth. While he is complaining about carrying the weight of the letters or the parcels, she is actually bearing the amount of her baby during her pregnancy. He has

no respect for her during her pregnancies. He is only self-centered. In order to support Francis' education, she works long hours at the library.

Yet, in their migration process, Adah has dissatisfaction with the situation that she has to share her flat with the other immigrants, that is why Francis warns her that in England they were all in equal positions with all the immigrants, despite her being a second-class citizen (Brush, 2001, p.178). Furthermore, although she has the opportunity to work at a shirt factory, she does not want to accept it because she wants to work at a job in which she could use her educational skills. Her husband wants her to embrace the idea of being inferior as a second-class citizen. However, she gets a high salaried job working as a librarian. When she gets a better job, she feels that her husband had an inferiority complex. Soon she gets pregnant with their third child, Bubü. After her migration, she experiences the difficulties of living in England as an African woman, as a mother and as a wife.

Childbearing and childrearing are thought to put women in situations in which they never be able to work make money and, in a way, spend most of their time at home. Black women experience such difficult conditions that their mothering cannot have similarity with that of the white women. Although even motherhood has a restrictive effect on her career, Adah never stops improving herself. According to bell hooks, childrearing was a responsibility that could be shared (hooks, 1984, p.146). From this point of view, fathers, uncles, aunts, sisters, grandfathers, and grandmothers could be responsible of childrearing.

Adah's situation as a mother is very difficult because she has no relatives around her and her husband does not take care of his own children in the UK. She finds it difficult to balance motherhood and work, so she wishes to use birth control. Using birth control is not acceptable in Igbo traditions, but there is no choice than to disobey the Igbo traditions. She is expected not only to work hard for the family's financial needs or care for the children but also to engage in sexual acts with him. She no longer wants their sexuality to result in pregnancies.

So, she a married woman, married in the name of God and again married in the name of Oboshi, the Goddess of Ibuza, came to London and became clever enough within a year to go behind his back and equip herself with a cap which he, Francis, was sure had been invented for harlots and single women. (p.146)

As seen above, Francis has not sympathy for her in her child-rearing process.

Because Francis has no responsibility for helping Adah in looking after the children, she needs someone who would child-rear. After searching for a long time, she finally finds Trudy. Because she is also a mother herself, this gives Adah trust (p.49). Although Francis praises Trudy for being clean, well-dressed, being friendly and staying just a block away (p.49), for a period of time, Adah realizes that Francis and Trudy have sexuality. They leave the children at outside and do not care about them (p.50). Because Trudy is registered as a daily-minder, Adah wants to complain about her to her supervisor (p.52). However, Miss Stirling does not take her serious. In order to find state childcare for her children, Adah waits for her next mistake. Vicky catches viral meningitis and Adah realizes that Trudy neglected her. While she is searching for British institutional help, she realizes that she is being marginalized as a black woman. She cannot find any support or any solidarity among woman whenever she shares her problems about the childcare or health insurance. Emecheta narrates her situation as in the following sentence: "Listeners who make you feel that you are an object to be studied, diagnosed, charted and tabulated... the likes of Miss Stirling." (p.66).

When white women give birth at the hospital, Adah observes that their husbands are grateful. However, when she gives a birth, she is not appreciated by her husband. This might be due to his financial situation, which prevents him from sending flowers, cards, or presents. Adah is embarrassed and does not

want to show her baby with the old clothes to the white mothers because of her husband's lack of kindness. Adah experiences mixed feeling for the host country. Especially, when she compares the manners of her husband and the husbands of white women at hospital, she recognizes differences between the two culture. Her feeling of loneliness in the culture of the colonial country is the criterion that shapes her philosophy of life.

Francis seems to be proud of being a father, yet he has no responsibility for his children. While Adah is going to work, he has no work to do, but only exams to pass to become an accountant. He does not want to be responsible for looking after his own children and he says that they were her children. Thanks to her ambition and determination, she is able to adapt to English society. She gets a first-class job at a library. Although her husband fails in his exams, she succeeds in life. While he is trying to pass his exams, he does not accept his failure as his own problem; on the contrary, he wants to accuse Adah. Although he does not attend his classes, he is not aware of the reasons for his failure. While Francis is accusing her of all sort of things, he says that he had "married her in the first place because she could work harder than most girls of her age and because she was orphaned very early in life" (p.39). Furthermore, because Adah has a good salary, Francis considers her as the one "laying the golden eggs" (p.40). Adah is the breadwinner but for the decision-making it is Francis who is the authority. Furthermore, he is still philandering. Whatever he experiences in his life, he blames Adah. She tries to understand his cruel actions. She tries to understand the reasons behind his manners and feels sorry for him. She even pretends not to see Francis' philandering.

Francis is not panicked when Adah goes to hospital by an ambulance. He thinks of her as "immortal" (p.110). "To him Adah was immortal. She just had to be there bearing his children, working for him, taking his beatings, listening to his sermons." (p.110) When she needs a nightgown for the hospital, he refuses to provide one. "Adah suddenly realized that she was dealing not with the husband of her dreams, but with an enemy" (p.128). She stops thinking about flowers and she only wants to get back her children (p.128).

Francis is not only a villain in terms of his lack of financial support for the family but also a disaster for the psychology of all his family members. Because of his implicit self-pity, he shows manipulation, aggression, sexual assault, and violence toward Adah. Adah always has an ambition and she tries to think that the things will get better, so she wants to develop her inner strength. In time, she frees herself from the oppression of her marriage and empowers herself as a woman with five kids. His sadistic treatment to his wife gives him an atrocious identity. Because of his cruel brutality, Emecheta creates a villain in her novel. Emecheta wants to demonstrate that it is not his race or class that makes Francis as a villain character, but a male like him may exist in all races, classes and ethnicities in different parts of the world.

Adah is always supposed to satisfy his sexual demands. She thinks of sexuality as a sort of torture (p.162). The crueller he is in having sexual relations with her, the less willing she is to let him touch her body. Later on Francis continues on beating her up (p.162). As a response Adah starts to bite him, but he starts to grow his nails to protect himself from her biting (p.162).

In short, to Francis,

a woman was a second-class human, to be slept with at any time, even during the day, and if she refused, to have sense beaten into her until she gave in; to be ordered out of bed after he had done with her; to make sure she washed his clothes and got his meals ready at the right time. There was no need to have an intelligent conversation with his wife because, you see, she might start getting ideas. Adah knew she was a thorn in his flesh. (p.175)

For the reason that Francis only considers Adah for sex, she wants to use contraceptives pills. She emancipates herself not only in her family but also in her marriage. Therefore, she gains her own standing as a woman, which could be a role model for feminism. To Adah, her "marriage was not a bed of roses but

a tunnel of thorns, fire and hot nails” (p.42). Francis only feels like a man when he is fulfilling his responsibilities in terms of sexuality.

When Adah wants to leave him with her children, he does not let her take anything. Their fighting is so loudly that the neighbors call the police (p.181). When the police come in, she has a broken finger, swollen lips and the four kids (p.182) The battering of her husband is hardly controlled by the legal laws. When Adah wants to divorce Francis, Francis utters the following:

In our country, and among our people, there is nothing like divorce or separation. Once a man’s wife, always a man’s wife until you die. You cannot escape. You are bound to him. (p.183)

Finally, she finds the courage to divorce from Francis while she has four children and pregnant with the fifth one. In the court scene, it becomes obvious that he has torn up everything. He has torn their marriage certificate and children’s identity cards. Before the court, her doctor tells her that she will be coming to the court to give evidence, but Adah does not call her. She thinks that if they found him guilty, they would send him to prison. She is not sure whether it would be good for her. Her body is full of bruises, cuts and bumps when she is at the court (p.184). He even breaks the radiogram when he is at home to eradicate the evidence (p.184). The magistrate gives the custody of children to Adah since she has always been responsible for their financial support. In court, Francis tells the magistrate that they had never been married. Furthermore, he asks whether she could prove that she has a marriage certificate. It is not possible for her to present a marriage certificate because he has burned it. He has burnt their marriage certificate, their passports, and the birth certificates of his own children. In his own language, Igbo, he tells her in the court that she and her children stopped existing. The magistrate understands that he is such a shrewd person that he is not willing to pay for the maintenance. He even says that he would not mind if the children were sent for adaptation. Then, she has a different kind of empowerment than she does. Although she has bruises, cuts, bumps, and a baby in her body, she feels very powerful. She says loudly “Don’t worry, sir. The children are mine, and that is enough. I shall never let them down as long as I am alive.” (p.185).

The Relation of Racial Discrimination with the Patriarchal Sexual Domination

The conditions for employment for an educated Black would differ from the illiterate one. Therefore, each Black person would have different experiences of segregation or discrimination. In order to realize her dreams, Adah has always manipulated the male figures in her life. She revolts against her father, her uncle and Francis. Adah’s inner conflicts and struggles in society actually represent her internalized oppression of racism to achieve better education and living conditions. Adah buys first-class tickets for herself and her two babies on the ship, which is ironic for her forthcoming life in England (p.31). The first-class tickets may also ironically remind the readers the title of the novel. On the ship she stays in the first-class section, surrounded by the wives of the diplomats. Staying among the elite class gives her pride. In the boat, she gives her children to the nurse; thus she likes the treatment of being among the elites. She feels herself getting closer to her dreams. She also remembers how she convinced her mother-in law on the condition that they would only stay in England for a year and six months. She repeats her motto for life, saying, “Be cunning as a serpent and as harmless as a dove” (p.31). Although in several pages this motto is repeated, she changes her perspective on life due to her forthcoming experiences. Due to her journey in life, her rapport also changes as a woman. As soon as she lands in England, her hopes fade away.

While the novel is foreshadowing the effects of the British colonial rule, it also displays the inequity in Britain, where the whites suppress the colonized people in their own land (McLeod, 2012, p.197). Third-world women are marginalized and oppressed by the whites and male dominance in their own communities. There are many parts of the novel where there are color and race association.

As soon as Adah lands in England, she is disappointed to see they could only rent a hovel to live in Liverpool. From her descriptions of the city at the first sight, one can understand the effects of industrialization on the grayness of the buildings. So, even the architectural designs differ from those of in Lagos. They all look the same. She tries to comprehend how a country that is economically superior to her own could reject her (p.33). Adah feels herself more frustrated when she sees the house where they were supposed to live. It is gray with green windows, but it is jointed to other houses in the street. The flat is in a ghetto. So, she could not understand where it began and where it ended. It has been the first time she had seen a jointed house like that. She starts to remember the houses in Lagos. The houses are in very luxurious in Lagos. They are disjoined with the yards and there are verandas in front of the houses in Lagos. In her comparison, she finds out that the houses in Liverpool did not have any better features than those of in Lagos. To her, the houses only seemed like blocks (pp.34-35).

You see, accommodation is very short in London, especially for black people with children. Everybody is coming to London. The West Indians, the Pakistanis and even the Indians, so that African students are usually grouped together with them. We are all blacks, all coloureds, and the only houses we can get are horrors like these. (p.35)

Adah's experience with racial and class discrimination in England are related to her husband's sexual domination. Although she is very naive about her expectations in England and dreams about her own potential there, she comes across with low-grade living standards. When she questions Francis about the standards they were supposed to live by, he starts to dream of hitting her because he is away from his parents, who would describe her as a "goose who laid golden eggs" (p.36). He feels he can do whatever he wants. He considers her to be a spoiled woman because his relatives and servants help with household chores in Lagos. She could not have any servants in England because Nigerians are regarded as the second-class citizens. Although Adah struggles with racism and patriarchal practices, she never renounces fighting against the idea of being inferior as a black person.

Francis wants to take Adah's attention to the fact that people who were once eager to move to England were obliged to experience segregation. When they face a cultural clash, they also undergo identity crisis. In their experiences of unhomeliness, they feel othered by the white supremacy; thus, the Nigerians are grouped with those of the East, such as Indians Indians or Pakistanis, who also share the same exclusion. Furthermore, in order to explain his miserable conditions, Francis tells her that housing type was the outcome of industrialization in England. Moreover, he says that as soon as Nigeria becomes industrialized, it will have a housing style like that. She cannot, however, imagine Lagos having similar conditions to those she witnessed in Liverpool. As a result, the imperial or colonizer host country could not live up her expectations. She wants to ask him why he did not try to find out a better house for the family; he raises his hand as if he would slap her (p.36). His manners scare Adah. When she was in Lagos, she would not be scared of him because her parents in-law would never let him to lift his hand to slap her (p.36). It is ridiculous that when she was in Nigeria, she was critical about the patriarchal society she lived in; she has always dreamed of England as a heaven-like place. However now she realizes that the so-called patriarchal people were protecting her from the bad manners of her husband. Now that Francis is free from the oppression of his parents, he feels himself to behave with these manners. As soon as she starts blaming Francis not finding a better place for them, he is annoyed with her behavior. "He lifts his hand as if to slap her" (p.36), then, he decides to do it latter. He believes he will have plenty of time to do it (p.36). Adah feels afraid of his manners. In changing manner of Francis, his immigration status of being a black in England shows relativity with his patriarchal violence to his wife. So, postcolonial conditions of immigration status intersect with his sexual domination.

In each locality, Adah feels a deep feeling of homelessness. She does not belong to the patrilinear, patriarchal structures that she experienced as a child, nor to her husband's sexual oppression and violence, which he cannot overcome in England. As Kirsten Holst Peersen and Anna Rutherford would argue Adah

experiences “double colonization” in her struggles both in her once- colonised country and in the colonial country (McLeod, 2012, p.201). So, her traumatized experiences are the results of colonialism and patriarchy.

Because racism dominated the ideological domain in England during the 1960s, even a good education could not prevent Nigerian immigrants from facing segregation. Even if they had a good education, English people looked down on black people. This segregation and discrimination have a negative impact on black people’s psychology. Francis is an example of this traumatic experience; he himself describes their situation as that of a member of the class of the subaltern. Furthermore, he wants his wife to accept the conditions of being a subaltern because he thinks that they should be aware of their inferior position as blacks in society they live in. As Paula Stewart Brush argues in her article “Problematizing the Race Consciousness of Women of Color” (2001), black people developed a perception of “we” based on race and segregation policies (Brush 2001,p.178).

Francis is aware that the white supremacy in England only divided people as the whites and the blacks. Therefore, he accepts the inferior position which is imposed upon on him, yet this traumatic experience has also effect on his gender role as a husband. The more inferior he feels himself in the English society, the crueller he becomes to his wife as a black man. The author of the novel is so much conscious of the racial discrimination that she has woven this concept so much deeply in her fiction (Hooks, 1988, pp.113-114)

You must know, my dear young lady, that in Lagos you maybe a million publicity officers for the Americans, you may be earning a million pounds a day, you may have hundreds of servants: you may be living like elite, but the day you land in England, you are a second-class citizen. So, you can’t discriminate against your own people because we are all second class. (Emecheta, 1994, p.37)

As a black woman Emecheta suffers in Africa, but as an immigrant she struggles with the sense of othering in the UK, as does her protagonist. She has a deep feeling of unhomeliness. She has a strong desire to belong because she has struggled with the disintegration of her family members since she was a child. She can only be satisfied by having children. Furthermore, Emecheta points out the strict regulations for African women who would like to migrate to England. As it was put forth by Emecheta, single women are not welcome in the host country. Single African women are not allowed to apply to immigration offices. They are only allowed as long as they were joining a husband who is already there. Due to severe restrictions, the immigration authorities do not allow a single woman to immigrate. In accordance with Nira Yuval-Davis and Floya Anthias, Adah has complex relations with the state (Anthias & Davis, 2006, p.195). Despite her husband’s oppression, she is grateful to him for providing her with the opportunity to immigrate to her dream country. Thanks to her marital status, she is allowed to immigrate (p.37). In this situation, she is trapped into being thankful for having a husband who could afford her migration process.

Had she made a mistake in rushing into this marriage? But she had needed a home. And the immigration authorities were making it very difficult for the single girls to come to England. You were allowed only as long as you were coming to join a husband who was already there. It was very bad, sad in fact. But even if she had nothing to thank Francis for, she could still thank him for making it possible for her to come to England, for giving her own children because she had never really had anything of her own before. (p.37)

In the novel, Emecheta wants to make her readers aware of the stereotypical assumptions that are related to the concept of racism and the problems of the subaltern. Because she presents culture as a barrier through the characters of Adah and Francis, the writer wishes to highlight the issues of the West and the East, the South and the North as a reflection of Said’s definition in his Orientalism (Said,1978). Thanks to her good education and her interest in books, she struggles to go beyond all the polarities. In the midst of polarities, she succeeds in getting a first- class job at a library. Her achievement is a real progress because

the problems she deals with -race, class and ethnicity- are the criteria which really matter in her situation as a woman between two different worlds. From the quotation below, the readers can also understand that there were also clashes between the Yoruba and the Igbo. In another words, although the whites racially consider the blacks as the others, Nigerians themselves have distinctive divisions as being the Yorubas or the Igbos.

What worried her most was the description “second class”. Francis had become so conditioned by this phrase that he was not only living up to it but enjoying it, too. He kept pressing Adah to get a job in a shirt factory. Adah refused. Working in a factory was the last thing she would do. After all, she had several “O” and “A” levels and she had part of the British Library Professional Certificate (...) Why should she go and work with her neighbors who were just learning to join their letters together instead of printing them? Some of them could not even speak any English even though it was becoming a colloquial language for most Igbos. To cap it all, these people Yorubas, the type of illiterate Yoruba who would take joy in belittling any Igbo. But Francis mixed with them very well, and they were pushing him to force her to take the type of job considered suitable for housewives, especially black housewives. (p.38)

Adah does not like the way to be treated as a second- class citizen. She also opposes Francis accepting the status of a second- class citizen. Francis offers her to work at a shirt factory as a worker, as most Africans do. By virtue of education, she works at a library as a senior library assistant. Blacks are not permitted to work in white-colored jobs such as “cleaning, packing goods in a factory, being a bus conductor” (p.44). She does not want to work at a shirt factory, but she starts working at a library. Adah’s characteristics clearly demonstrate that the general belief among Nigerian that women are the inferior gender is completely incorrect. Adah is the one who is responsible for the financial difficulties in a foreign country.

Adah enjoys her job and feels like a first-class citizen at work. Nonetheless, they continue to live in deplorable conditions. The narrator compares the living conditions of Adah’s family to those of the animals. “The Obis lived not as human beings at all, but like animals.”(p.46). Furthermore, she needs someone to look after her children. Although Francis does not work, he does not help her for childrearing. He keeps on studying for his exams and Adah is the one who makes money for the family, even for Francis’ parents, but it is Adah who is responsible for childrearing (p.43). When she was in Lagos, she would not have to think about this problem because her mother in-law would help her. There is a common belief in society that only first-class citizens could live with their children, the black people could not (p.46). They were condemned to be given away to foster parents. Especially, for the reason that the children were supposed to learn good English with English parents in the host country, the foster- parents were a good idea for most of the Nigerian parents. (pp.44-45). People tell her leave her children to foster parents, which is a common practice for most of Nigerian parents. However, she does not want to do this, so she finds a babysitter, Trudy. Adah is perplexed by Trudy’s treatment of her children. Since her childhood, she had always thought of the white people as the ones who could be trusted. At the missionary school she was always told that white people never lied. While she was working among the diplomats in Lagos, she admired their attitude; yet, Trudy’s manners totally shattered her (pp.51-52). The more she experiences life, the more critical she becomes.

Someone in London warns Francis that it would be a mistake to bring an educated African girl to London for the reason that she may integrate into the middle-class English women. This experience would let her learn about their rights as a woman (p.64). According to Francis, the men should not let their wives integrate into society and learn their rights, because they live in happier conditions when their wives are ignorant. Therefore, he forbids Adah to see Sue, her colleague, so often. No matter how much he forbids her from visiting Sue, she meets with the English women at work. The more isolated Francis feels in British society as a black man, the crueller a man he turns into by practicing patriarchal manners towards his self-confident wife. Francis goes through a sort of anxiety complex as his wife socializes with the British people.

Adah feels anxious about Vicky's, her little baby's, having meningitis. While she is looking for a hospital, she questions the reason behind the name of the hospital. The name of the hospital is "Royal Free". She has connotations of being poor or second-class citizen. She becomes aware that she is sending Vicky to a second-class hospital which is free for blacks (p.60). Emecheta, using a depiction of government- provided childcare, questions the inequality in treatment of blacks and the negligence (p.67). Because Adah feels othered by the state, she feels herself homeless (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312).

When Adah looks for a new house, almost in all of the windows of the shops she sees the note "Sorry, no coloureds" (p.70). As a black mother with two children and pregnant with another one, it is very difficult to find a new house because of her skin colour (p.70). "She was beginning to learn that her skin colour was something she was supposed to be ashamed of. She was never aware of this at home in Nigeria, even in the midst of whites." (pp.70-71) Franz Fanon in his *Black Skin, White Masks* (McLeod, 2012, p.22) argues the traumatic experiences of black people who are othered by the state, she feels herself homeless (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312).

The omniscient narrative voice is critical about the inequality that, although God created all living beings, the blacks were regarded as inferior to the whites. Especially, when they are looking for better accommodations, she understands the level of racial discrimination. The landlords, who are white, do not want to give them their houses, even though they would pay the rent. They even offer to pay the double amount of the money for the houses, but just because of their blackness, the landlords do not want to give their houses to a black family. Adah even tries to liken her voice to American accent to give an impression that she was not only a Black person, but an American. This situation clearly shows how they suffered as a result of their black identity, which was derived from their African ancestors. The extent to which black people are segregated in society would have traumatic effects on their psychology. Even though they are rejected by the landlords, they keep looking for a better place for accommodation. She is in a desperate need of better place from the moment she arrives in London. She keeps asking people at work if they could suggest any landlord. She reads the shop windows and understands that almost all of the landlords are looking for the white people:

Nearly all the notices had "sorry, no coloureds' on them. Her house haunting was made difficult because she was black...She was beginning to learn that her colour was something she was supposed to be ashamed of. She was never aware of this moment in Nigeria, even in the midst of whites. (Emecheta, 1994, pp.70-71)

It is also very difficult for her to find a nursery school for her children. There is a long list of the waiting parents, but only white women could send their children to the nursery school. Emecheta illustrates the lack of solidarity between black and white women. When Adah is looking for childcare, she cannot obtain help from the white women. White women and black women do not have equal rights when it comes to sending their children to nursery schools. Accordingly, black children do not have equal rights with those of white children. Anthias and Yuval- Davis point out that the sufferings of a woman, as being a woman, as a black woman and as a working class woman are inseparable (Anthias & Davis, 2006, p.195). As a working class black woman, she is subjected to "triple oppression". Although she has many difficulties, Adah has succeeded in sending her children to good schools. Adah manipulates the state's organizing the child-rearing.

When Adah goes for shopping, even if she has enough money to buy the best clothes, she has a feeling that she must choose the ones with soiled or the discarded. She does believe she is entitled to the privileged items reserved for whites because of her skin color. She thinks she is supposed to choose the sub-standards ones. Francis and the other blacks accept the imposed idea of being inferior. "They believed that one had to start with the inferior and stay there, because being black meant being inferior." (p.71). Although she does not accept the concept of inferiority, she still believes it has affected her daily experiences such as her psychology while shopping at malls (71).

Even if she had enough money for the best, she would start looking at the sub-standard ones, and then work her way up. This was where she differed from Francis and the others. They believed that one had to start with the inferior and stay there (...). (p.71)

When a woman of color migrates to England or other countries, where Euro-centrism is ruling the culture, she must be struggling with racism, racial stereotypes, and discrimination due to the color of skin. Adah, in search of a better life, as a woman of color, finds herself in a struggle against the discrimination towards the people of color. She differs from her imaginary dreamland that she has dreamed of since her childhood. Through her protagonist, Adah, Emecheta wants her readers to have empathy for people of color. She discusses common misconceptions about England and other white people's homeland, as well as the problematic racist ideologies ruling the world. So, through the voice of Adah, readers comprehend the inner world of a woman of color.

The Emancipation of Adah Through Writing

Helene Cixous attributes writing as a powerful weapon to forget one's antilogos weapon in every symbolic system or in every political process (Leitch, 2010, p.2044) Thus, a woman draws herstory into history. Cixous recommends women not to determine future by the past. Cixous advises women to write about themselves. Cixous says: "Write yourself. Your body must be heard. Only then will the immense resources of the unconscious spring forth." (Leitch, 2010, p.2043) Cixous further puts forth:

Women must write through their bodies, they must invent the impregnable language that will wreck partitions, classes and rhetorics, regulations and codes, they must submerge, cut through get beyond the ultimate reserve discourse, including the one that laughs at the very idea of pronouncing the word "silence" the one that aiming for the impossible. (Leitch, 2010, p.2044)

Adah is very interested in literature and it is her dream to write a novel. When she begins leaving her eldest child in the nursery and forcing the other two babies sleep, she begins writing a novel. She dedicates the novel to the adulthood of her children, which they will become one day. So; through writing, she combines the act of writing with the position of being a mother and worker at the same time. She also mentions the challenges of living in an Igbo society. Therefore; she integrates the cultural norms of her tribe with being a mother and worker. When her husband first finds out her manuscript, he destroys it. According to him, it would be a shame to his parents. Through the novel he has been a terrible husband to her. He is only dealing with his own exams, and it is Adah who sends money for his parents, who cares for their children, but it is when he destroys her manuscript, she decides on divorcing with him. Her husband has always wanted to thwart her in life because he wants her to be subservient to him. Adah wants Francis to read her manuscript of her first novel, he humiliates her, insults her creativity to write a novel, and ignores her ability to write because she is both black and woman. He roughly says:

You keep forgetting that you are a woman and that you are black. The white man can barely tolerate us men, to say nothing of brainless females like you who could think of nothing except how to breast feed her baby. (p.178).

The writer describes him as a villain. Francis is callous, vicious, disdainful, and only concerned with himself. Although she always continues to support him in every condition, he does not support her potential for writing. He is only a hindrance for her self-improvement.

Cixous discusses the insulting manners of men towards women when women try to speak, struggle or write. Cixous also states:

As soon as they begin to speak, at the same time as they are taught their name, they can be taught that their territory is black: because you are Africa, you are Africa, you are black. Your continent is dark. Dark is dangerous. You can't see anything in the dark, you are afraid. Don't move, you might fall. Most of all, don't go into the forest. And so we have internalized this horror of the dark. (Leitch, 2010, p.2042)

Especially when Francis destroys her novel, she becomes aware of that Francis was only an obstacle for her life and that he actually had no responsibility for sharing a life together with her. Therefore, she decides to divorce him. While she struggles with him, particularly his narrow-mindedness toward her mothering, she also finds her own way to womanhood. Finally, she is brave enough to leave him. Although since the beginning of the novel, she has had enough courage to continue on with her education and have a better situation for her career, she has been bound to her patriarchal ties so that she could not leave him. However, at the end of the novel, she can challenge the problematic characteristics of Francis. So, this shows that she develops her own maturity in terms of feminism, and she has the courage to divorce her husband and live with her five children in a host land. She divorces him and keeps writing a new book while at the same time working at the library. Her colleagues support her writing. None of her experiences do not intimidate her; on the contrary, they help her improve her writing. No matter what she experiences, she continues on writing.

Finally, Adah becomes a very strong feminist, she inwardly has her self-realization and stands up to his brutality. No matter how her husband is willing to make her feel that she is inferior or wants to oppress her as a woman, she keeps on writing and she is determined to leave him in the end. No matter she struggles with many different problems due to the racism imposed upon her, she could integrate into the English society. This success helps her to overcome the problems with her husband and free herself from her relationship, which only batters her.

In a sense, the land of Africa is portrayed as a patriarchy in which women have no voice to decide on their own fates. Women and men are not equal in the institution of families. Emecheta's voice of the narrator is omniscient and she narrates how a woman of color as a third world woman can have a struggle in a highly sexist and racist society. She has not been accepted by the English people in her surrounding and she actually has no friend who supports her in life. Moreover, the white people the author described in England are capitalist. They mostly classify people into classes due to their races, classes and genders. Only with the help of education she got in Nigeria, she survives in England with her five children.

Writing has created a free space for Emecheta in which she declared her freedom against the patriarchy, segregation and against the terrible manners of her husband. In addition to, Emecheta's own struggles as an African woman, she could attain her own success through the educational and social opportunities. In addition to revealing the author's success in England, the novel also portrays the gap between the Igbo woman and the English. Whenever the protagonist of the novel feels herself out of space in England, where she is supposed to integrate with the new cultural values and the people, she starts to have a feeling of unhomeliness or a sort of loss of identity. Struggling with the cultural disintegration problems and overcoming the cultural shock, alienation, and isolation, she has gone through, she finds herself on a journey to find out her real personality. Emecheta advocates for women's freedom in her home country as well as in other countries. She delineates the characters and the circumstances that question the racial discrimination experienced by people of color. Her novel analyses how a woman is oppressed in a society and what sort of necessary steps she could take to emancipate herself. After she experiences many difficulties, she becomes more assertive. Emecheta's emphasis, as discussed in this work, is on the woman of color who struggles with the male-dominated patriarchy in African society and segregation or othering problems in the white supremacy; she is vulnerable both in her homeland and in the host country where she migrated. Education and financial freedom, in particular, are the most important criteria that allow them to be assertive as women and achieve self-realization. In this novel, Emecheta draws readers' attention to the hard conditions of female writers of Africa and wants to indicate that it is very difficult to be a writer

and assert oneself in literature. For the reason that one needs good education, a house and a peaceful space to write, satisfying these circumstances could not be something easy for an African woman.

Conclusion

Adah experiences exploitation physically, sexually, economically, and psychologically by the paternal system in her family, by the colonial discrimination policies in the host country, and by the misogynist manners of her husband. As a woman, she is being discriminated against in the family, oppressed as a woman of color, and exploited as a woman by her husband. In accordance with Floya Anthias and Nira Yuval-Davis' ideas, Adah has complex links with her once- colonized country and the colonizer country (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312). Furthermore, she suffers from "triple oppression" in both her homeland and the host country (Anthias & Davis, 2006, p.195). In life, she always has her progressiveness. She gains her progressiveness as a result of her early self-affirmation. At a very early age, she learns how to be responsible for herself. There is nobody who supports her in life or who was interested in her during her childhood. The more she goes through, the more she realizes her rights as a woman of color. Especially, when Francis destroys the manuscript of her novel, she feels courageous enough to leave her husband. So, Emecheta finally appreciates the importance of writing in a woman's life, as Helene Cixous would argue (Leitch, 2010, pp.2039-2044).

The novel presents many ways in which a woman is oppressed, exploited, discriminated against, and regarded as a second-class citizen in society as a black woman of color (McLeod, 2012, pp.22, 24, 91,198, 201, 204, 207, 208; Carter, 2007, p.174; Brooker, Selden& Widdowson, 2005, p. 219; During 2007, p. 207). With the help of her strong personality, the protagonist revolts against the norms of a patriarchal society. She heroically struggles for herself and her children in a foreign country. What strikes the reader in this novel is the way Adah manages to keep a job and her children in the most appealing way possible. In her struggle to free herself from the paternal rules of the male-dominated social structure of the patriarchy controlled by the fathers, uncles, or husbands, she also challenges the misogynist mentality. To combat male oppression, women use education, economic freedom, female solidarity, and writing to fight patriarchy and colonialism. Emecheta's novel shows the resistance to oppression, exploitation, exclusion, marginalization, unequal social rights, and silencing.

To sum up, despite all the complications Adah faces during her childhood -her problems in even attending to school, struggles in her marriage as a wife and as a mother, and her displacement as a black woman in English culture -she never gives up struggling and succeeds in integrating into country she migrated. Thanks to her determination to be successful, she overcomes the difficulties of the patriarchy. As a self- conscious writer, Emecheta fictionalizes a strong character. As a novel, it is helpful for readers to understand race, gender and class are social constructs that result in ideological problems such as racism, sexism, and class distinction (Hutchinson & Smith, 2012, p. 312), (Anthias & Davis, 2006, p.195). In order to gain her all her human rights as a woman who migrated to a Western country, she never gives up fighting against sexism, racism and class distinction. Thanks to her education and interest in writing she empowers herself as a woman of color. Emecheta as the author of the novel, wants to highlight that good education and financial freedom are the criteria for women to integrate into a different society and overcome the difficulties of life. Education and writing are the most important gateways to their freedom. To conclude, education conditions, housing possibilities, birth-control, and childrearing should be reorganized by the politics for the benefit of women. So, let all African women have good education to have financial freedom and self-realization in the world.

References

- Addison, C. & Ndabayakhe, V., (2011), "Polygamy in African Fiction", 2008, *Current Writing: Text and Reception in Southern Africa*, 2011, 20:1, 89-104 DOI: 10.1080/1013929X.2008.9678291
- Adisa, Toyin Ajibade & Abdullaheem, Issa & Susu, Babaita Isiaka, (2019), "Patriarchal hegemony: Investigating the impact of patriarchy on women's work-life balance", *Gender in Management: An International Journal*, Vol:34, No.1, pp.19-33.
- Allanana, M. G., "Patriarchy and Gender Inequality in Nigeria: The Way Forward", *European Scientific Journal*, Department of Political Sciences, Nasarawa State University, June 2013 edition, vol.9, No.17, ISSN:1857-7881 (print), e-ISSN 1857-7431, pp.115-132.
- Andersen, M. L., (1988), "Moving Our Minds: The Feminist Reconstruction of Sociology", Vol.16, No.2 (Apr., 1988), *American Sociological Association*, Doi:10.2307/1317412 <https://www.jstor.org/stable/1317412> pp. 123-132.
- Anthias, F. & Yuval-Davis, N., (2006), "Intersectionality and Feminist Politics", *University of East London, European Journal of Women's Studies*, SAGE Publications, (London, Thousands Oaks and New Delhi), 1350-5068 Vol. 13(3):193-209; <http://ejw.sagepub.com> DOI:10.1177/13505068060657522.
- Anthias, F., (June, 2014), "The Intersections of Class, Gender, Sexuality and "Race": The Political Economy of Gendered Violence", *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Vol.27, No.2 Springer, <https://www.jstor.org/stable/24713310> 19-12-2019 09:47 UTC. pp.153-171.
- Aschrafts, B., (1995), Gareth Griffins and Tiffin Helen edited by. *The Postcolonial Reader*, London and New York.
- Ashcroft, B. & Griffiths, G. & Tiffin, H. (2003), *The Post-Colonial Studies Reader*, Routledge, London and New York.
- Barfi, Z; Kohzadi, Hamedreza, Kohzadi; Azizmohammadi, Fatemah, (2015), "A Study of Buchi Emecheta's The Joys of Motherhood in the Light of Chandra Talpade Mohantray: A Postcolonial Feminist Theory", *Islamic Azad University, European Online Journal of Natural and Social Sciences* 2015, Vol.4, No.1, ISSN 1805-3602, pp.26-38.
- Bazin, N. T., (March/ April 1986), "FEMINIST PERSPECTIVES IN AFRICAN FICTION: BESSIE HEAD AND BUCHI EMECHETA", *The Black Scholar*, Vol.17, No.2, *THE BLACK WOMAN WRITER AND THE DIASPORA*, Taylor&Francis, Ltd., <https://www.jstor.org/stable/41067258>, 24-06-2019 14:22 UTC, pp.34-40.
- BHABHA, H. & MITCHELL, W.J.T. (edited by), (2011), *Edward Said ile Konuşmaya Devam, (çeviren HAYRULLAH DOĞAN), KOC ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI, İSTANBUL, ISBN 978-605-62575-2-0*
- Brooker, P. & Selden, R. & Widdowson, P., (2005), *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory.*, 5th edition, Pearson Longman.
- Brush, P. S., (2001), "Problematising the Race Consciousness of Women of Color", *Signs*, Vol.27, No.1, The University of Chicago Press, 20-12-2018, pp.171-198, <https://www.jstor.org/stable/3175872>
- Carter, D., (2007), *Literary Theory*, Routledge, New York.
- Crenshaw, K. (1989), "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics", Vol:1989:Iss.1,Article8., *University of Chicago Legal Forum*, <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf>

- Crenshaw, K. (Jul., 1991), "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color", *Stanford Law Review*, Vol.43, No.6, *Stanford Law Review*, <https://www.jstor.org/stable/1229039>, 15-11-2018 09:54 UTC, pp.1241-1299.
- Davies, B., C., (2015), "Gender/Class Intersections and African Women's Rights", *Meridians*, Vol.13, No.1, *Duke University Press*, <https://www.jstor.org/stable/10.2979/meridians.13.1.1>, pp.1-25.
- During, S. (2007), *The Cultural Studies Reader the third Edition*, Routledge.
- Emecheta, B., (1994), *Second-Class Citizen*, Heinemann Publishers, Johannesburg, South Africa.
- Emecheta, B., (1988) "Feminism with a Small 'f'!" In *Criticism and Ideology: Second African Writers' Conference*, edited by Kirsten Holst Petersen. *Scandinavian Institute of African Studies*, www.encyclopedia.com, pp. 173-85.
- Emecheta B., (2008), *The Joys of Motherhood*, Heinemann, Pearson Education Limited, Edinburgh.
- Fanon, F., (1986), *Black Skin, White Masks*, trans. Charles Lam Markmann, Pluto.
- Fanon, F., (1967), *The Wretched of the Earth*, trans. Constance Farrington, Penguin
- Helaly, M., F., (March, 2016), "Cultural Collision and Women Victimization in Buchi Emecheta's *The Joys of Motherhood*" , *Australian International Academic Centre*, Australia, *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, Vol.5, No.2, pp.117—127.
- Hooks, B., (1984) *Feminist Theory: from margin to center*, south end press, Boston.
- Hooks, B., 1988, *Ain't I a Woman*, Pluto Press, United Kingdom. ISBN 9780861043798
- Hooks, B., (1990), *Ain't I Woman Woman: Black Women and Feminism*, Pluto Press, London Winchester.
- HOOKS, B., (1990), *AIN'T I A WOMAN: Black Women and Feminism*, PLUTO PRESS, 2nd Edition, London.
- Hooks, B., (2016), *Feminism is for Everybody: Passionate Politics*, Cambridge, *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*, bgst yayınları *Feminism is for Everybody: Passionate Politics*", Cambridge.2000, cev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, İstanbul.
- Hutchinson, J.& Smith, A.D., (2012), *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford- New York.
- Leitch, Vincent B. (ed) 2010, *The Norton Anthology of Theory and Criticism* W.W Norton & Company: New York.
- McLeod, J. (2012), *BEGINNING POSTCOLONIALISM*, 2nd Edition, Manchester University Press, Manchester and New York.
- Mohanty, C. T., (Fall 1992/Winter 1993), Russo, Ann; Torres, Lourdes. "Third world women & the politics of feminism//Review", *Resources for Feminist Research*; Toronto Vol.22, Iss. ¾, pp.91-92.
- Mohanty, C., (2003), "Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity".
- Nnoromele, S. C. (2002), *Representing the African Woman: Subjectivity and Self in the Joys of Motherhood*, *Studies in Contemporary Fiction*, 43:2, 178-190, DOI: 10.1080/00111610209602179
- Ogunyemi, C., B., (2018), "Gender (Re)configuration in Nigerian Literature through Time and Space", *Journal of Literary Studies*, 34:4, DOI:10.10.80. /02564718.2018.1538084 , Routledge Taylor & Francis, pp.122-134.

- Said, E.W., (2010), Şarkiyatlık: BATI'NİN ŞARK ANLAYIŞLARI, Ceviren: Berna Ülner, Metis Yayınları, Beşinci Basım, İstanbul. ISBN-13:978-975-342-236-9
- Said, E.W., (1978), Orientalism: Western Conceptions of the Orient, Routledge& Kegan Paul, 1978.
- Spivak G. C., (1990), The Post Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues, ed. Sara Harasym, Routledge: London.
- UMEH, M., (1980) "African Women in Transition in the novels of Buchi Emecheta, Source Presence Africaine, Nouvelle serie, No.116 (4e TRIMESTRE 1980), Presence Africaine Editions, <https://www.jstor.org/stable/24350026>, 19-12-2019 09:35 UTC , pp.190-201.
- Umeh, M.A., (SEPTEMBER 1987), "A COMPARATIVW STUDY OF THE IDEA OF MOTHERHOOD IN TWO THIRD WORLD NOVELS" , CLA Jurnal, Vol.31, No.1, College Language Association, <https://www.jstor.org/stable/44325604>, 20*11-2018 09:19UTC, pp31-43.
- Walker, A., (2005), In Search of Our Mothers' Gardens, Phoenix, Great Britain.
- Ward, C., (1990), "What They Told Emecheta: Oral Subjectivity and The Joys of "Otherhood", PMLA, Vol.105, No.1Special Topic: African and American Literature (Jan.,1990), Modern Language Association, <https://www.jstor.org/stable/462345> 20-11-2018, pp.83-97.
- Watkins, G., (2000), Feminism Is For Everybody: Passionate Politics, bell hooks, South End Press, Cambridge, Canada.

CEZAYİR ULUSLAŞMA SÜRECİNİN SESSİZ YIĞINLARI: KADINLAR¹

THE SILENT MASSES OF ALGERIA INTERNATIONAL PROCESS: "WOMEN"

Yıl 3, Sayı 2, ss.81-100.

Year 3, Issue 2, pp.81-100.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 18.06.2023

Submitted: 18.06.2023

Kabul Tarihi: 30.07.2023

Accepted: 30.07.2023

<https://doi.org/10.58851/africana.1316347>

Atf Bilgisi / Reference Information

Çelik, S. (2023). Cezayir Uluslaşma Sürecinin Sessiz Yığınları: Kadınlar, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2) , 81-100.

Saadet ÇELİK

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Afrika Çalışmaları, saadet.celik@hbv.edu.tr

ORCID: 0000 0002 8088 5069

Öz

1830'da Fransa tarafından sömürgeleştirilen Cezayir 132 yıllık sömürü geçmişine sahiptir. Fransız sömürü politikalarından en çok etkilenenler kadınlar olmuştur. Fransa için Cezayir'de kadının asimile edilmesi, sömürüye direnen toplumun daha kolay sömürülmesi olarak görülmekteydi. Sömürü güçlerinin bu politikasının farkında olan her sınıftan Cezayirli kadın, yaşamını, özgürlüğünü tehlikeye atarak bağımsızlık savaşına katılmış ve sömürgeci güçlere karşı sert bir tepki vererek dini ve millî değerlerini savunmuştur. Kadınların bu güçlü direnişi Fransa'nın Cezayir'deki etkisini sarsmış ve sömürgeci altındaki yerler zamanla bağımsızlaşmıştır.

Cezayir'de kadının ulusun biyolojik, kültürel varlığının taşıyıcısı olarak konumlandırıldığı toplumsal cinsiyet rolleri dışında sömürge güçlerine karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi uluslaşma sürecine ciddi katkılar sunmuştur. Cezayir'deki uluslaşma sürecinde erkeğin olduğu kadar kadının da etkili olduğu ve hatta bazı noktalarda erkeklerden daha çok öne çıktıkları görülmektedir. B Kadının politik, toplumsal, kültürel mücadelenin tarihi dışına itildiği vurgusu dikkate alınarak Cezayirli kadınların ulus devlet inşasında, ulus kimliğinin oluşumunda ve korunmasındaki etkin rolü tarihsel süreçlerden ve olaylardan hareketle ortaya konulacaktır. Bu çalışmayla, toplumsal cinsiyet, ulusal kimlik arasındaki ilişkiden ve kimlikler arası hiyerarşiden yola çıkarak ulus kimliğinin oluşum sürecinde kadının rolünün görünür kılınması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sömürgecilik, ulusal kimlik, ulusal bağımsızlık, toplumsal cinsiyet rolleri, Cezayir.

Abstract

Algeria, colonized by France in 1830, has a 132-year-long history of colonization. Women have been the most affected by French colonial policies. For France, the assimilation of the Algerian woman was regarded as a way of easier colonization of the Algerian society. Aware of this policy of colonial power, Algerian women of all classes participated in the war of independence by risking their lives and freedom and defended their religious and national values by reacting strongly to the colonial power. This strong resistance of women undermined the influence of France in Algeria and the colonized places gained their independence over time.

Apart from being identified with their gender roles as the bearer of the cultural and biological existence of the nation, the

¹ Bu çalışma; 8-14 Şubat 2021 tarihleri arasında Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün düzenlediği Birinci Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

women in Algeria have considerably contributed to nation-building process through their struggle for independence against the colonial power and subsequent activities. It is manifest that woman has been as influential as men in the nation-building process of Algeria and that they have even had more influence in some perspectives. In this regard, taking into account the fact that women are tended to be excluded from the history of the political, social and cultural struggle of the nation, I will reveal the pivotal role the Algerian women played in building a nation state and forming and protecting the national identity through historical periods and events. In this article, I aim to make more visible the role of women in the making of a national identity drawing on the relation between gender and national identity and the hierarchy between identities.

Keywords: Colonialism, National Identity, National Independence, Gender Roles, Algeria.

Giriş

Afrika’da sömürge sürecinin başlangıcı 15. yüzyılda meydana gelen gelişmelere dayandırılmaktadır. Bu yüzyılda coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi ve Avrupa’da ortaya çıkan Rönesans hareketleri sömürgeci anlayışı ortaya çıkarmıştır (Luraghi, 2000: 13-19). Coğrafi keşifler ve Avrupa’da görülen Rönesans, Reform hareketleri Avrupa devletlerinin kıta dışına çıkma isteğini tetiklerken sonrasında yaşanan sanayi devrimi ise bu isteği bir gereklilik haline getirmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte işletmelerin büyük fabrikalara dönüşümü, üretimin artması yeni pazar ve hammadde ihtiyacını, arayışını artırmıştır (Luraghi, 2000: 231). Sömürgeciliğin yaygınlaşmasıyla Avrupa devletleri dünya coğrafyasında özellikle de Afrika kıtasında yayılmacı bir politika izlemiştir (Daban, 2017: 29).

19. yüzyıla gelindiğinde Afrika’daki sömürü faaliyetlerinin başını çeken devletlerden biri de Fransa’dır. Bu dönemde yoğun sömürgecilik faaliyetleri yürüten Fransa, 1830’da Cezayir’i ele geçirerek 132 yıl sürecek olan iktidarını başlatmıştır. Fransa’nın Cezayir’e müdahaleleri askeri yöntemlerle direkt olarak gerçekleştirildiği gibi kültürel boyuttaki çeşitli yaptırımlarla da dolaylı olarak gerçekleştirilmiştir. Fransa’nın Cezayir işgaliyle birlikte yapılan bazı düzenlemeler, yaptırımlar ve yasalarla katı sömürü politikaları uygulanmıştır. 20. yüzyılda daha da katılaştıran sömür politikalarının etkisiyle Cezayir ekonomik ve siyasi olarak uzun süre Fransa’nın etkisinde kalmıştır. Bu yüzyılda artan sömürü politikalarına paralel olarak bağımsızlık hareketinde de önemli bir artış gözlenmektedir.

1954’te Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) önderliğinde başlayan ayaklanmalar, toplumun tüm kesiminden aldığı destekle ülkenin tamamına yayılarak ulusal bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. Ulusal bağımsızlık hareketine desteğin önemli bir kısmı da kadınlardan gelmektedir. Sömürge iktidarının Cezayirli için dini ve milli bir anlamı olan Cezayirli kadınların giydiği çarşafa müdahalesi, süreci şekillendiren önemli etmenlerdendir.

Sömürge iktidarı; Cezayirli kadının çarşafına müdahaleyle sömürü politikalarını kolayca uygulayabilmeyi amaçlamaktaydı. Sömürgeci anlayışa göre kadında meydana gelecek değişim, toplumun tamamına etki ederek sömürüyü arzu edilen noktaya taşıyacaktı. Ancak sömürgecinin politikaları beklentileri karşılamaması aksine kontrol edilemez bir direniş sürecinin başlamasına neden olmuştur. Kadınlar, sömürge iktidarının çarşafına müdahalesi karşısında giydikleri çarşafına daha çok tutunarak değerlerine sahip çıkmayı seçmiştir. Cezayir’de kadınlar değerlerine sahip çıkarak bağımsızlık mücadelesine verdikleri desteği kamusal alanda gösterdikleri faaliyetlerle de pekiştirmiştir. Kadınların faaliyetleri, direniş sürecinin 1962’de başarıya ulaşmasına önemli katkıları olmaktadır.

Zamanla Cezayir’in bağımsızlık mücadelesinin asli unsurları haline gelen kadınlar hem Cezayir’in geleneksel toplum yapısının hem de sömürge yönetiminin yarattığı tüm zorluklara karşın üstlendikleri görevleri başarıyla yerine getirmektedir. Kimi zaman erkektek daha etkili faaliyetler yürütebilmektedirler. Bağımsızlık mücadelesindeki yetkinliklerine rağmen bağımsızlık sonrası evlerine dönün talimatıyla kamusal alandan çekilmeleri istenmekte ve adları az anılır olmaktadır. Bağımsızlık mücadelesindeki yetkinlikleri ve faaliyetleri unutturulmaya çalışılarak ulus-devlet ve ulus kimlik inşa sürecinin görünmez unsuru olmaktadır. Bu nedenledir ki çalışmada; bağımsızlık mücadelesinin sesi, rengi olmasına karşın

izleri yok edilmeye çalışılan ve erkek karşısında ikinci plana itilen Cezayirli kadına dikkat çekerek ülkenin bağımsızlığındaki ve dolayısıyla ulusal kimlik oluşumu üzerindeki tartışılmaz rolü ortaya konulacaktır.

1. Ulusal Bağımsızlığı Tetikleyen Koşullar

Avrupa'nın daha fazla toprak, sermaye edinme ve yeni pazarlar bulma hırsı; Afrika kıtasının paylaşımına yol açmıştır. 1884 ve 1885 tarihli Berlin Konferansı'yla Afrika sömürge güçleri arasında açık bir şekilde paylaşılırılmıştır. Böylelikle Avrupalı devletler birbirlerinin etki alanlarını kabul etmekte ve Afrika'nın sömürgeleştirilmesini hızlandırmaktadır (Sander, 1989: 228-229). Söz konusu yaklaşımla Afrika rotasını belirleyen Avrupa; birçok insanın köleleştirilmesine, şiddetin hortlamasına ve kıtanın her köşesinde kurbanların oluşmasına neden olmuştur. Fanon'un ifadesiyle bu anlayış ve hırs geriye yarılmış bir dünya bırakmıştır. Bunlar: efendiler ve köleler, sömürgeleştirilenler ve sömürgeleştirilenlerdir (2016: 16). Fanon'un ortaya koyduğu ayrımı Fransa (sömürgeleştirilen) ve Cezayir (sömürgeleştirilenler) nezdinde de ele almamız mümkündür.

Berlin Konferansı'nın ve 19. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlayan Osmanlı'nın askeri gücünü çekmesiyle oluşan otorite boşluğunun etkisi Fransa'nın Cezayir'de varlık göstermesine zemin hazırlamaktadır (Birsell, 2013: 44). Böylelikle Fransa, Akdeniz'in karakolu ve Afrika kıtasının giriş kapısı konumuyla jeopolitik açıdan önemli olan Cezayir'de kolonileştirme faaliyetlerini hızlandırmakta ve bu süreç 1830'da Cezayir'i işgali ile sonuçlanmaktadır. 1830'dan itibaren başlayan Fransa iktidarı 1962'ye kadar sürmüştür. Fransız yönetimi bu süre zarfında yerel halkın çıkarlarını göz ardı eden bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Ayrıca Cezayir'deki kontrolünü diğer Avrupa devletlerine kaptırmamak ve hâkimiyetini pekiştirmek adına sömürü politikaları doğrudan askeri müdahalelerle olduğu gibi bölgeye Avrupa ve çoğunlukla da Fransa'dan gelenleri yerleştirerek dillerine, dinlerine yapılan müdahalelerle de dolaylı bir biçimde gerçekleştirmektedir (Akın, 2004: 140-143). Bu yaklaşımıyla Fransa, Cezayir halkına; misyonerler, koloniler, askerler vb. aracılığıyla kültürel değerlerini aşlamayı amaçlamıştır (Birsell, 2013: 44). Cezayir'de Fransız dilini ve kültürünü yaymak amacıyla yerleştirilen misyonerler 187 farklı bölgede faaliyette bulunmuştur. 1866 yılında Cezayir'e yerleştirilen 273 papaz bu bölgede misyonerlik faaliyetleri yürütmüştür (Akifoğlu, 2019: 65).

Sömürge yönetimi, misyonerlik faaliyetleri için görevlendirmiş olduğu papaz gibi din adamları dışında bölgeye Avrupa ve Fransa'dan gelenleri yerleştirmekte ve onlara belli miktarlarda toprak tahsis etmektedir. İzlenen bu nüfus politikasıyla birlikte 1830'da Cezayir'de; 600 kadar Avrupalı bulunmaktadır (Yaşlak, 2014: 11). 1871-1881 yılları arasında ise Avrupalı yerleşimcilerin sayısı 2379'a ulaşmıştır (Ferro, 2011:130). Fransa'nın uyguladığı çok yönlü katı sömürü politikalarına dayanamayan Cezayirli ise 1830'dan itibaren komşu ülkelere başlatmış oldukları göçler giderek artmaktadır. 1954'e gelince; göç eden Cezayirlilerin sayısı 212.000'e ulaşmıştır (Nam, 2012:165). Fransa'nın politikaları çerçevesinde Cezayir'e Avrupa ve Fransa'dan gelenlerin sayısı artarken bölgede yerel nüfus gittikçe azalmaktadır. Bu nüfus hareketliliğiyle arzulan Cezayir'in Fransa'nın kolonisi hâline gelmesi, güç dengesinin ve nüfusun süreç içinde lehlerine değişmesidir.

Elbette ki bütün bu politikalar Cezayir halkını zamanla kendi topraklarında misafir konumuna düşürmekte ve köleleştirmektedir. Yapılan haksızlıkların yerel halk arasında yarattığı hoşnutsuzluk; 1859'da Evladu Sidi Şeyh ve Mukrani gibi sömürge yönetimince kolaylıkla bastırılan minimal düzeydeki isyanlara yol açmaktadır (Nam, 2012: 183).

Fransız rejimi; iktidarını güçlendirmek ve sömürüyü devam ettirebilmek adına Evladu Sidi Şeyh ve Mukrani gibi ayaklanmaları öne sürerek 1881'de Yerli Kanunu çıkarmıştır. 1919'a kadar yürürlükte kalan kanun, Cezayir'e yerleşen Avrupalılar için çeşitli ayrıcalıklara sahip olma imkânı tanıırken Cezayir yerel halkı için ise insan hakları ve medeni haklardan mahrum kalma anlamına gelmektedir. Cezayirlilerin ülke

çinde bile seyahat edebilmeleri için Fransız hükümetinin görevlendirdiği yetkililerin onayını almaları gerekmektedir (Ataöv, 1977:145). Aynı zamanda üzerlerinde silah bulundurmaları ve siyasi nitelikte toplantılar düzenlemelerine de izin verilmemektedir (Temelat, 2012: 70). Yerel halka dayatılan bu adil olmayan ve baskıcı yasaların öncesinde ise 1830-1870 yılları arasında Arap Büroaları olarak isimlendirilen teşkilatlarla Fransa, Cezayir üzerinde bir baskı mekanizması kurmaktadır. Nihai olarak Cezayir'in sömürülmesine katkı sunacak politikaların uygulanmasını sağlayan baskıcı ve askeri bir rejimle yönetim gerçekleştirilmektedir. (Yaşlak,2014: 11). 19. yüzyılın sonlarına doğru ise Cezayir Fransız İçişleri Bakanlığı bünyesinde yönetilmeye başlanmaktadır (Eyrice, 2008: 82).

Fransa'nın diğer sömürgelerinden farklı olarak yönetilen Cezayir'de ekonomik ve siyasi güç önemli oranda sömürgeci azınlığın eline geçmişti (Smith 2013, 13). Sömürge iktidarı yerli halkı küçümseyip hor görürken; kendisini ise medeniyetin temsili olarak görmektedir. Bu bakış açısıyla medeniyet sahibi Batılılar egemen olund; Şarklılar ise egemen olunması gerektir. Şarklı olanın Batılı olan tarafından sömürülmesi bu zihniyetin tezahürüydü (Said, 2013: 45-46). Bu manada Fransa, Cezayir'deki tüm faaliyetlerini "medeniyeti yayma" misyonuyla tanımlamaktadır. Açılacak olan okullar, hastaneler ve fabrikalar da bu süreci hızlandıracak araçlardı. Ancak tüm bunlar halkın talepleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak değil sömürge yönetiminin çıkar hesapları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

Kültürel açıdan sömürünün gerçekleşmesi adına eğitim kurumları özellikle önemli bir yere sahiptir. Ülkede İslami eğitim ve öğretim veren kurumlar kapatılarak yasaklanmıştır. Dini eğitim veren yerlerin dışında kalan eğitim kurumlarının da Arapça eğitim vermelerine izin verilmemektedir (Ataöv, 1977: 145). Fransızca eğitim dili olarak kabul edilmektedir. Cezayirlilerin Arapça veya Berberice konuşmaları engellenmekte ve Fransızca konuşmaları yönünde baskı yapılmaktadır. Cezayirliler, eğitimden çok sınırlı istifade edebilmektedir. O dönem ülkedeki tek üniversite olan Cezayir Üniversitesinde ise çoğunlukla sömürge yöneticileri yetiştirilmektedir. Maruz kalınan sömürge politikaları etkisiyle halkın %80'i gibi büyük bir oran okuma ve yazma bilmemektedir. Fransız yönetimi, düzenlerine karşı çıkacak bilinçli bir kitlenin oluşmasının önüne geçebilmek adına eğitim politikalarını uzun bir süre mevcut durumuyla muhafaza etmektedir (Yılmaz, 2017: 376 - 377).

Fransa, Cezayir'de bulunduğu süre boyunca Cezayirlilere ait ne varsa ya yok etme ya da dönüştürme çabası içindedir. Bu yüzden asimilasyon politikalarının en çok uygulandığı eğitim kurumlarının yanı sıra gazetelere ve onların yayın diline de müdahalede bulunmuştur. Gazetelerin yerel dilde basımına müsaade edilmediğinden çoğu Fransızca yayınlanmaktadır. Camiler kiliselere dönüştürülmekte ve yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütülmektedir. Mimari yapıların çoğu da yıkılmakta ve yerine Fransız mimarisine has yapılar inşa edilmektedir (Yaşlak, 2014: 10-11).

Sömürge yönetimi; yürüttüğü politikalarla yerli halkın dilsel, dinsel ve sosyokültürel değerlerinin yerini kendi değerlerinin benimsenmesini amaçlamaktadır. Yerel dillerin etkisizleştirilmesi, yerel kültürün unutturulma çabası ve bütün bunların yerli halkın kimliğinde birtakım değişimlere yol açması; sömürünün kültürel boyutunun bir uzantısıdır (Tomlinson, 2004: 21). Ali Mazrui'nin dediği gibi "sömürgecilik; sömürülen halkın, dilsel, dinsel ve sosyokültürel alanlarda asimile edilip öz değerlerinden arındırılması ve aynı topraklar üzerinde birlikte yaşaması gereken toplumların bölünmesi, ayrı yaşayan toplumların da bir arada yaşamaya zorlanmasıdır." (1993: 11-13) Yani sömürgecilik bir toplumun yeniden inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Sömürgeci güçlerin çok boyutlu sömür politikaları, yerel halkı kendi topraklarına yabancılaştırma ve şekillendirme çabasıdır. Bu hâliyle Fransız sömürge yönetimi de uyguladığı politikalarla Fransız dilini, dinini, kültürünü ve tarihini öğrenmiş olan Fransız görünümü Cezayirli profili yaratma gayreti içindedir. Fakat sömürgeci yönetim, yerel halkı istediği profile dönüştürse de sahip olduğu ayrıcalıkları paylaşmayı hesaba hiçbir zaman katmamaktadır. Talep edilen, Cezayir halkının koşullarında iyileştirme değil; Cezayir'de sömürünün rahatlıkla gerçekleştirilmesidir. Tam da bu noktada; ulusal bağımsızlık hareketi ortaya çıkmak için gerekli zemini bulmaktadır. Maruz kalınan baskılar, yaptırımlar ve ırkçılık Cezayir halkında biriken öfkenin patlamasına neden olmaktadır. Sömürge güçlerinin

politikalarıyla inşa edilmeye çalışılan Cezayir’de bağımsızlık hareketi; Fransa’nın ekonomik, siyasi ve aynı zamanda kültürel değerlerine karşı kendi değerlerine sahip çıkma olarak görülmelidir. Bu anlamda sömürü politikalarının; bağımsızlık hareketlerinin tetikleyicisi rolünü üstlenerek toplumda bir kırılmaya yol açması, ulus inşa sürecini başlatmaktadır.

Yerel halkın muhatap edildiği olumsuz koşullar Cezayir’de bağımsızlık hareketinin oluşumunda tetikleyici rol oynadığı gibi sınırlı olsa da yaşanan bazı olumlu gelişmeler de bu sürecin başlamasına katkı olmaktadır. Bu gelişmelerden biri de baskıcı Fransız yönetimi altında nadir de olsa eğitim almış olanlara rastlanılması ve bunların eşitlik, özgürlük ve milliyetçilik kavramlarıyla hemhal olmasıdır. Bu kavramlara aşina olanların varlığı bağımsızlık fikrinin oluşumunda önemli bir mesafenin kat edilmesine yardımcı olmuştur (Nam, 2012: 174).

Cezayir’de ulusal bağımsızlık hareketinin başlamasında iç dinamikler sürecin bir ayağını oluştururken dış dinamikler ise bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Bu bakımdan Cezayir’in Fransa’ya karşı vermiş olduğu ulusal bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasında; Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmelerin de etkisi vardır. Birinci Dünya Savaşı’nın olduğu tarihlerde Cezayirlilerin bir kısmı Fransa’nın silah fabrikalarında işçi olarak çalışmakta bir kısmı ise Fransız ordusunda yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı bitimiyle işçiler ve askerler edinmiş olduğu bilgi ve deneyimlerle Cezayir’e dönüş yapmaktadır (Çeviker, 1958: 36). Cezayirli; Birinci Dünya Savaşı sürecinde Fransızlardan edinmiş oldukları bilgi ve deneyimlerle dış dünyadan haberdar olabilmeyi, örgütlenebilmeyi ve politik eylemler gerçekleştirebilmeyi öğrenmiştir. Cezayirli, Fransızlarla temaslarından edindikleri sosyal ve siyasi deneyimleri ulusal bağımsızlık sürecine aktarmıştır. Böylelikle Chatterjee’nin deyiimiyle, sömürülen halk mevcut durumundan kurtulabilmenin bir yolu olan sömürenin gücüne ulaşmıştır. Sömüren, gücünü sahip olduğu bilgiden almaktadır. Sömürge altındaki halk bu bilgiye ulaşarak sömürgeciyi kendi silahıyla vurup yenilgiye uğratmıştır. Ancak ona göre bu süreçte dikkat edilmesi gereken husus ise ulusal mücadelenin tüm aşamalarında ulusal kültürün, özün muhafaza edilip korunmasıdır. Sömürgecinin bu kutsal alanı tahrip edip yozlaştırmasına izin verilmemelidir (2002: 203). Chatterjee’nin işaret ettiği gibi ulusal bağımsızlık mücadelesi verilirken; Cezayirlilerin sömürge gücünün bilgisine erişimi ve kendi kültürel değerlerinden hiçbir biçimde taviz vermeden hareket etmeleri başarılı olmalarında etkili olan unsurlardandır.

Cezayirlilerin dış dünya ile kurmuş olduğu temas dışında dünyada olup biten bazı gelişmeler de Cezayir’in ulusal bağımsızlık sürecinin oluşmasına katkı sunmuştur. Bunlardan biri, 1918’de ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson’un, “halkların kendi kaderini belirleme hakkı” beyanında bulunmasıdır (Armaoğlu, 1983:213). Tarihe Wilson Prensipleri olarak geçen bu bildirgenin bir benzeri de Rusya tarafından ifade edilmektedir. Sovyet Devrimi ardından Rusya’nın sömürge halklarının bağımsızlıklarına olumlu yaklaşımını belirtmesi, Cezayirli arasında ulusun bağımsızlığına dair beklentileri artırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve akabindeki gelişmelerle birlikte İkinci Dünya Savaşı sürecindeki ve sonrasındaki gelişmelerin de Cezayir’in ulusal bağımsızlığına kavuşması üzerinde olumlu etkileri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı devam ederken; ABD ve İngiltere arasında 1941’de self determinasyon (kendi kendini yönetme) hakkını savunan Atlantik Bildirisi imzalanmaktadır (Eyrice, 2008: 85). Bu bildiri, sömürge altında olan ülkelerin bağımsızlaşma taleplerini destekler niteliktedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler de sömürge altındaki Cezayir’in bağımsızlaşma umutlarını pekiştirmiştir. Fransa İkinci Dünya Savaşı’nda yenik düşen ülkelerdendir. Bu yenilgi, Fransa’da ekonomik zorluklara ve iç muhalefetin artmasına neden olmuştur. Uzun süren ve netice alınamayan savaşıardan yorulan Fransız askerinin arzusu bir an önce barış koşullarının sağlanmasıdır. Barış koşullarını zorlayan bir başka etmen ise Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı’nda Ortadoğu ile bağlantı kurmak ve askeri istihdam sağlamak amacıyla Fransa yönetiminin Cezayir üzerinde siyasi, ekonomik baskı kurmasının Cezayirlileri Fransa’ya karşı iyice tahammülsüz hale getirmesidir.

Fransa'nın sömürgeci anlayışı; Cezayir halkı üzerinde psikolojik, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan derin izler bırakmıştır (Yaşlak, 2014: 10). Gelinen süreçte, tüm halkın topyekün tek çözüm yolu olarak gördüğü ulusal bağımsızlıktır. Öncesinde politik ayrışmalar yaşayan liderler artık Fransa yönetimine karşı ulusal bağımsızlık noktasında birleşmiştir (Fedai, 2008:106). Her bir Cezayirli kurtuluşu, ulusal bağımsızlıkta aramaktadır.

2. Ulusal Bağımsızlık Süreci ve Zaferi

Fransa; 1830'da Cezayir'i işgal etmekte ve 1948'de ise diğer sömürgeleri gibi topraklarının bir parçası olduğunu belirtmektedir. Böylece Cezayir için bağımsızlık elde edene kadar sürecek olan uzun ve zorlu bir mücadele döneminin de başlangıcı olmaktadır (Birsal, 2013: 54). Ulusal bağımsızlık adına örgütlü ve yerel halk tarafından güçlü destek bulan ilk tepkiler 1 Kasım 1954'te görülmektedir. Önceki tarihlerde meydana gelenlerden oldukça farklı olan bu tepkiler Cezayir'in sadece bir noktasında değil birçok noktasında aynı anda ve yaş, cinsiyet fark etmeksizin her kesimden bireylerin katılımıyla gerçekleşmiştir (Nam, 2012: 173).

1 Kasım 1954'te Cezayir'de yaşananlar, Fransa sömürge yönetimi tarafından çok ciddiye alınmamıştır. Bu olay; daha önce bastırılan, sınırlı bir etki alanı olan yerel halkın münferit eylemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Fransa topraklarının bir parçası olarak görülen Cezayir'in elden çıkacağına ve bu sürecin Cezayir'i bağımsızlığa götüreceğine hiçbir şekilde ihtimal verilmemektedir. Ancak bir süre sonra Fransız yönetimi, kontrolden çıkan olaylarla bozulan düzeni tesis etmek için olağanüstü hal ilan etmek zorunda kalmaktadır. Fakat alınan önlemler, 1 Kasım 1954'ten itibaren FLN'nin fitilini yaktığı ulusal bağımsızlık savaşının ülke geneline yayılmasını önleyememiştir. Fransız hükümetine karşı hareket eden FLN üyelerinin sayısı 1954'te 3.000 iken; 1960'ta bu sayı 130.000'e çıkmıştır (Ataöv, 1975: 154). Fransız hükümeti buna karşılık 1955'te 200.000 olan asker sayısını giderek artırmıştır ve bu sayı savaşın bitimine yakın 800.000'e ulaştırmıştır (Nam, 2012: 175).

Birleşmiş Milletler, 1955'te Cezayir sorununu gündemine almak zorunda kalmıştır. 1958'de ise Cezayir'in kendi kaderini tayini için oylama yapmıştır. De Gaulle ise 16 Eylül 1959'da yapmış olduğu konuşmada Cezayir'e, kendi geleceğine karar verme hakkı tanıyacağını ifade etmiştir. De Gaulle'nin ifadesi hemen gerçekliğe kavuşmamış olsa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen gelişmeler, ulusal bağımsızlık sürecini hızlandırmıştır. Afrika kıtasındaki 16 ülkenin 1960'ta bağımsızlığını kazanması bir tesadüf değildir. Bu dönemde; sömürgeciliği hedef alan ciddi sayıda bağımsızlık hareketi baş göstermektedir (Ataöv, 2018: 71). Bu açıdan uluslararası koşullar da Cezayir'in ulusal bağımsızlığına kavuşmasından yanadır. Fransız cephesinde ise durumun pek parlak olmaması geriye Cezayir'in ulusal bağımsızlığı kabulü seçeneğini bırakmaktadır.

Sömürge yönetimi ve Cezayir halkının temsilcileri; 1960'ta Fransa'nın Melun şehrinde bir araya gelmektedir. Fransa'nın; Cezayirlilerin şartları olduğu gibi kabul etmesini istemesi üzerine herhangi bir uzlaşmaya varılmadan görüşme son bulmuştur. Fransa'nın bu yaklaşımı, Cezayir'de tepkiyle karşılanmaktadır. Bunun üzerine Fransa, Ocak 1961'de geçici bir Fransız hükümeti kurmak istese de Cezayir halkı buna gönüllü olmamıştır (Nam, 2012: 178). Fransa, son çareyi Cezayirli liderlerle aynı yıl ikinci bir görüşme talebinde bulunmaktadır. Çünkü Fransa, Cezayir'i artık elinde tutamayacağını anlamıştır (Yaşlak, 2014: 8).

1954'te başlayan silahlı mücadele nihayet Fransa'nın Evian kentinde Fransa ve Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti ile yapılan antlaşma ile son bulmuştur (Nam, 2012: 183). Mart ayında Fransız tarafından ateşkes kabul edilmiş ve ardından Cezayir 5 Temmuz 1962'de bağımsızlığını ilan etmiştir (Fanon, 2016: 14). Afrika kıtasında savaşarak bağımsızlığını kazanan tek ülke Cezayir'dir. 132 yıl gibi uzunca bir süre Fransız sömürgesi olan Cezayir, zorlu bir mücadelenin sonunda bağımsızlığına kavuşmuştur.

Cezayir savaşı, sömürgeci zulmünü kırabilmek için bir halkın verebileceği en olağanüstü mücadele idi. Fanon'a göre az gelişmiş bir halk, verdiği kavganın gücüyle millet olma istidadını ispat etmeli ve en küçük teferruatına kadar en saf ve hâkim bir halk olduğunu göstermelidir (2016: 33-34). Fanon'un işaret ettiği beklentilerin, Cezayir için nihayete erişmesi zor olduğu gibi bilançosu da ağır olmuştur. Ulusal bağımsızlık savaşıyla birlikte 1,5 milyon insan hayatını kaybetmiştir (Ataöv, 1975: 155). Ölenlerden geriye ise yüz binlerce sakat, toplama kamplarında iki milyon ve komşu ülkelere sığınmış yarım milyon insan kalmıştır.

Sürecin demografik açıdan olduğu gibi ekonomik ve siyasi açıdan da ağır bir bedeli olmuştur. Fransız sömürge yönetiminin politikaları sonucu birçok Cezayirli eğitim hakkından mahrum kalmıştır. Bu ise Fransızlardan sonra boşalan idari kadroların yerinin hemen doldurulamamasına ve daha önce üretim yapan fabrikaların işletilememesine yol açmıştır (Yaşlak, 2014: 9).

Bağımsızlık ilanıyla birlikte Cezayir yönetimi, FLN'nin Siyasi Bürosuna devredilmiştir. Eylül ayında Ulusal Kurucu Meclis yaptığı seçimlerle cumhuriyeti ilan etmiştir. Kurulan yeni hükümetin başkanı, FLN'nin kurucusu Ahmet Bin Bella olmuştur (Smith 2013, 13). Siyasi açıdan bir toparlanma çabasında olan Cezayir'de bu hamleler, toplumun savaşın yıkıntılarını bir kenara itmesi için gerekli ancak tek başına yeterli olmamaktadır. Cezayir bağımsızlığını elde etmiş fakat yıkılıp yıkılmış ve her yönüyle talana uğramış bir haldedir. Sömürge mirası Cezayir'in içler acısı durumunun siyasi, ekonomik ve sosyal yönden normalleşmesi bir hayli zaman alacaktır.

3. Cezayir Ulusal Bağımsızlık Mücadelesinde Kadın

Fransa'nın Cezayir'de 19.yüzyıldan itibaren başlayan sömürü faaliyetleri 1960'lı yıllara dek sürmüştür. Yaşamın neredeyse tüm alanlarına nüfuz eden sömürü politikaları en çok kadınları olumsuz etkilemektedir.

Cezayir'de kadın için belirlenen alan kamusal alan ziyade gelenek ve kültür kodlarının yeniden üretildiği ya da türetildiği alan olan özel alandı. Bu alanda toplumsal normların gereklerini yerine getirdiği gibi dil, din vb. kültür öğelerinin nesilden nesle aktarımı da sorumluluğuna verilmektedir. Bu açıdan bir ulusun biyolojik, kültürel olarak varlığını sürdürebilmesi ve ulus bazında diğerlerine karşı üstünlük sağlayabilmesi için kadına önemli ölçüde sorumluluk yüklenmiştir (Handan Çağlayan'dan Akt. Kasımoğlu, 2004: 263). Kadının rollerinin ve sorumluluklarının farkında olan, toplum veya ulusun varlığı için paha biçilmez anlamını kavrayan sömürge güçleri kadınları önemli bir hedef kitlesi olarak seçmiştir. Sömürgeci mantığa göre kadının kontrol altına alınması erkeğin ve dolayısıyla opyekün toplumun kontrol altına alınıp dizayn edilmesi anlamına gelmekteydi. Bu yaklaşım, Cezayir'de sömürüye karşı oluşacak direnci kıracağı yönünde bir beklentiyi içermekteydi. Sömürge yönetimi bu beklentisini gerçekleştirmek adına kadının içinde bulunduğu özel alanın koşullarını kullanmıştır. Bunun için ilk hamlesi; kadının toplumda aşağılandığı, belli ve sınırlı bir yaşam alanına itildiği, erkek karşısında aciz olduğu vurgusunun altını çizmek olmuştur. Böylelikle Cezayir toplumunda kadının konumlanışı ortaçağ kalıntısı ve barbar bir yaklaşım olarak gösterilmektedir. Kadının içinde bulunduğu koşulların sorumlusu ise Cezayirli erkek olarak görülmektedir. Sömürü güçleri sabitlemiş oldukları bakış açılarını somutlaştırmak ve erkeği suçlamak adına aile yaşamı üzerine olan yargılarını pekiştiren yığınla örnek ve hikâye sunmaktadır. Bu yargılara Cezayirli erkeğin evden dışarı adım atamaz hale getirerek köleleştiği kadının yaşantısı da eklenerek sömürge yönetimi tarafından kullanılmıştır. Bu durumda kurban olarak belirlenen kadın, suçlu olarak belirlenen ise erkektir. Fransız sömürge yönetimine kalan ise kurtarıcı rolüne bürünerek denklemdeki yerini almış olmaktadır. Bu anlayışla sömürge yönetimi kadından yana politikalar benimsediği algısı yaratarak toplumun önemli bir kesimini temsil eden kadınların desteğini almış olacaktı. Başta da ifade edildiği gibi kadınla başlayan asimilasyonun, toplumun tümünü etkileyerek sömürü politikalarının kolaylıkla uygulanacağı düşünülmektedir.

Sömürge yönetiminin söz konusu yaklaşımları doğrultusunda; Cezayirli kadınlar ile sosyal yardımlaşma ve dayanışma adı altında oluşturdukları dernek sayılarında önemli ölçüde bir artış gözlenmektedir. Bu dernekler sayesinde Arap mahallerine girebilmenin fırsatı da yakalanmış olmaktadır (Fanon, 2016: 45-46). Yapılan yardımlar karşılığında kadının uzun bir zamandan beri devam eden bağımlılıklarına karşı gelmesi telkin edilmektedir. Çünkü kadının Fransız kültürüyle uyumlu hale gelmesi için; değişmesi ve kendisine biçilen geleneksel rollerden sıyrılması gerekmektedir. Cezayir’de oluşturulmak istenen kadın profili ile hem erkek üzerinde iktidarın kurulması sağlanacaktı hem de Cezayir’in kültürel değerlerinin yok edilmesi için kalıcı ve kolay araçlara sahip olunacaktı. Sömürgeci kadroların kafasında gezinen düşünce; sömürünün gerçekleşmesinde merkezi konumda olan Cezayirli kadının çarşafını çıkarmasıyla işgalci güçlerle iş birliği içinde olacağı ve bu destek ile kültür tahribatının sağlanacağı, karşı direncin kırılacağı, asimilasyonun gerçekleşeceğiğdir.

Bütün bu anlatıların ve verilen detayların ışığında diyebiliriz ki sömürge yönetiminin hedefinde kadın odağında ise Cezayirli kadının simgesi olarak görülen başörtüsü vardır. Fransız yönetimi, Cezayirliyle özgü kültürel kodları yok etmeyi ve süreç nasıl işlese işlesin toplumda kendi lehlerine olacak bir değişimi hedeflemektedir. Bunun için ulusal değerleri tetikleyecek her şeyin çürütülmesi yönünde bir tavır sergilenmektedir. Bu amaca dönük politikaların ortaya çıkışı ve işleyişi tesadüflerden ziyade çalışmalarını Arap bürosuyla eşgüdümlü sürdüren sosyologların ve etnologların yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir.

İşgalci, sömürgeleştirdiği topluma saldırabilme olanağını halkın değerler sistemini basitleştirip küçümsemekle sağlamaktadır. Bundandır ki bir toplumun en etkili ve uzun bir sürecin ürünü olan değerleri dikkate alınarak ancak karşı değerler yaratılabilir. Böylesi bir durumun göz ardı edilmesi karşı kültür oluşumlarını olanaklı kılmaz. Sömürge hâline getirilmiş bir toplumda beliren karşı çıkış asimilasyona gösterilen tepkidir. Dolayısıyla bu tepkinin özü; toplumun kendi kültürel ve ulusal değerlerini sürdürme isteği ile ilgilidir (Fanon, 2017: 193- 199).

Cezayirli kadınlar, sömürge yönetiminin baskılarına daha fazla dayanamayarak bağımsızlaşma sürecinde etkin rol almaya başlamaktadır. Ancak Cezayir’de ataerkil düzenin hüküm sürmesi ve Müslüman değerlerin hâkim olması kadın için süreci biraz zorlaştırmaktadır. Kadın üzerinde geleneğin ve dinin ciddi anlamda baskısı vardır (Berkatay, 2000: 18). Erkek; tarım işlerinde babaya yardımcı olan, soyun devamını sağlayan, babanın yokluğunda anne ve kardeşlerine bir vasi olarak ayrıcalıklı bir konumdadır. Erkek karşısında ikincil olarak konumlandırılan kadın ise belli bir yaşa geldiğinde söz hakkı olmadan ailesinin uygun gördüğü biriyle bir an önce evlendirilmektedir. (Fanon, 2016: 100 - 101).

Cezayir’de kadın, ulusal bağımsızlık sürecine katılımı ve faaliyetlerini yürütme noktasında toplumdaki dini değerler ve geleneksel örtüntüler çerçevesindeki konumlanışının yarattığı bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklardan biri de ilk dönemlerinde açığa çıkar. Kadın, bağımsızlaşma sürecini etkin bir şekilde yürütebilmek için yer yer çarşafını çıkarmak durumunda kalır. Fakat kadının çarşafını çıkarması yakın çevresinin tepkisine yol açmıştır. Kadınların bu stratejik hamleleri, ilk başta çeşitli sıkıntılara yol açsa da sonraki süreçlerde kadının ulusal bağımsızlık mücadelesindeki kararlı duruşu sayesinde çözülmüştür. Öyle ki her Cezayirli kadın yakalandığında; ölümüne işkenceye maruz kalacağını bildiği halde ulusal mücadeleye katılma kararından vazgeçmemiştir. Kadının bu bilgisine karşın işgalcilere karşı kararlı duruş sergilemesi ve hatta işkencede veya savaşta ölmesi kadının çarşafını çıkarma eylemine karşı sempatinin ve hoşgörünün artmasına neden olmuştur. Nitekim geleneğin sıkı savunucularından ve toplumun imtiyazlı bireylerinden olan baba dâhil tüm aile ulusal bağımsızlaşma sürecine destek olmaya başlamıştır. Böylece kadının ulusal bağımsızlıkta üstlendiği rol yeni Cezayir’in doğuşunun da müjdecisidir (Fanon, 2016: 65).

Kadın; nesnel bazı zorluklarla birlikte aileden ve toplumdan kaynaklanan bazı olumsuzluklara rağmen kendisine söylenen tüm görevleri sabır ve kararlılıkla yerine getirmiştir. Çünkü kadın, ulusal

bağımsızlık sürecinde aktif rol almayı gerekli ve zorunlu görmüştür. Fransızların gelişiyle birlikte zaten kötü olan durumları daha da vasat bir hale bürünmüştür. Üstelik Cezayir'in toplumsal yapısını değiştirmek için seçilen kitlenin kadın olarak belirlenmiş olması, kadının ulusal bağımsızlık sürecine katılmasına iten bir başka unsur olmuştur.

Hâkim Fransız gücünün sömürü politikaları ve eylemleri Cezayirli kadının tepkisellesmesine neden olmuştur (Fanon, 2017: 204). Özellikle de Fransız yönetiminin Cezayir'in geleneksel kıyafetlerinden olan çarşafa dönük saldırıları tepkilerinin daha çok artmasına yol açmıştır. Fransızların her koşulda çarşafa ilgili zafer elde edeceklerine dair iddiası, 1930'ların başlarında ilk tepkileri doğurmuştur (Fanon, 2017: 193). Renginde ve şeklinde hiçbir değişikliğe gerek duymadan süregelen bu geleneksel kıyafete Fransızların açık bir şekilde saldırması, Cezayir halkının var olma iradesini harekete geçiren bir sembole dönüştürmüştür. Böylece çarşaf dokunulmaması gereken bir tabu haline gelmiştir.

Sömürge güçlerinin kadının çarşafına saldırması ve olası işbirliği için gerçekleştirdiği faaliyetler, kültürel değerlere daha da çok tutunmaya neden olmuştur. Fransız yönetiminin yerel halkın sahip olduğu değerler sistemini değiştirme çabası, bunun için yapılan telkin ve tehditler kadında büyük tepkilere neden olmuştur (Fanon, 2016: 53). 1955'ten itibaren de kadınların bağımsızlık mücadelesindeki sayıları gittikçe artmaya başlamıştır. İşgalcinin gün geçtikçe artan baskısı, şiddetti, zulmü ve sömürüsü Cezayirli her bir bireyin milli topraklarına sahip çıkmasını gerektirmiştir (Fanon, 2017: 205). Bu durumda FLN hücrelerinin sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Her bir hücre için üç ve dört hücre yedekte bulunmaktadır. Hücre sayılarının artması finansal, istihbarat ve politik eğitim açısından yeni üyelere ihtiyacı doğurmuştur. Bu nedenle kadın, milli kavgaya daha çok dâhil edilmeye başlanmıştır (Fanon, 2016: 56). Bağımsızlık mücadelesinde kadın sayısındaki artışta; düşmanın kavganın şekline ayak uydurmaya başlamasıyla ortaya çıkan zorlukların, mücadele algısında ve araçlarında değişimin gerekliliği gibi faktörlerin de etkisi olmuştur.

Sömürge sürecinin en çok zarar gören kesimi olarak kadınların; zamanla daha çok ulusal mücadelenin merkezine doğru kaymasıyla FLN kadın kollarına katılım, yoğun bir şekilde artmaktadır. Yeni katılan kadınlar öyle heyecanlı ve isteklidir ki en zor görevlere gitmeyi talep edebilmekte ve bu bazen faaliyetlerin gizliliğini tehlikeye düşürebilmektedir. Ancak kadınlar ilerleyiye süreçlerde olmuş oldukları politik eğitimin de etkisiyle sükün içinde, sabırlı ve kararlı olmalarının faaliyetlerine olumlu etki ettiğini öğrenmektedir. Kadından; mücadelede yer alan erkekler gibi tüm fedakârlıkları göstermesi ve birçok defa yakalanıp hapse atılan bir savaşçının dirayetine sahip olması beklenmektedir. Bütün bunlar kadının kişilik olarak ve psikolojik açıdan mücadeleye hazır olmasını gerektiriyordu. Kadın tüm bu beklentileri büyük bir irade göstererek karşılamıştır. Bundan ötürü kadın, yeni mücadele yöntemlerinin kullanımında yedek unsur değil görev ve sorumluluklarının farkında olarak hareket eden asli bir unsurdur (Fanon, 2016: 54)

1955'ten sonra Cezayirli kadının toplumsal rolleri ve varoluş biçimleri tamamen değişmiştir. Bu yeni kadının dağlarda ve şehirlere bağımsız Cezayir için ölen ya da hapsedilen olarak anlatılan sayısız hikâyesi vardır. Evlilik için hazırlanan genç kadınlar yerini eylem yapmaya hazırlanan genç kadınlara bırakmıştır. Kadın toplumun kendisinden beklediği bazı sorumlulukları yerine getirdiği gibi ulusun bağımsızlığı için de önemli bazı sorumlulukları almıştır (Fanon, 2016: 103).

Cezayir'de kadınlar, FLN üyelerinin üniformalarının dikilmesi, yemeklerin hazırlanması, çamaşırların temizlenmesi gibi birçok sorumluluğu üstlenmenin yanı sıra süreç içinde iğne yapmayı öğrenerek yaralıların tedavi olmalarına yardımcı oldukları da bilinmektedir. Bazı kadınlar okuma yazma bilmemelerine karşın, kendilerine verilen emirleri ezberleyerek direnişçiler arasındaki haber akışını sağlamaktadır (Yılmaz,2017:380). Gerekli görüldüğü takdirde genç kadınların FLN üyeleri arasında irtibatı sağlamaları bu konudaki sorumluluklarının sadece bir kısmını ifade etmektedir. Nitekim kadınlar üstlendikleri bu sorumluluk ile Cezayir şehrinde yeni irtibatların kurulmasına da aracı olmaktadır. Ayrıca

bildiri taşımakla yetkili bir irtibat ajanı olarak çalışırken; kadın, çarşafını çıkarmamıştır (Fanon, 2017: 209). Bu faaliyetleri süresince çarşafını çıkarmayan kadın bir süre sonra Avrupalıların yaşadığı bölgelere girebilmek adına çıkaracaktır.

Avrupalıların buldukları semtlere, sömürgecilerin ayırım gözetmeden “Fatma” olarak seslendikleri temizlikçi kadınlar dışında hiçbir Cezayirli kadın uğramazdı. Çeşitli nedenlerle Avrupalıların bulunduğu yerlerden geçilecekse; bu arabayla ve sabahın erken saatlerinde gerçekleşirdi. Bu koşullarda Cezayir’in bağımsızlığı için mücadele eden kadınlar, Avrupalıların yaşadığı bölgeye gittiklerinde çeşitli yasakların ve yapay bir şekilde oluşmuş olan birtakım heyecan ve korkularının üstesinden gelmeleri gerekmektedir. Bunun için ruhunda ve bedeninde taşıdığı Cezayirli kadın imgesini ters yüz edecek bir hamleye ihtiyaç duymaktadır. Bu hamlenin ön koşulu görsel açıdan değişim olmalıydı. Bunun yolu ise geleneksel Cezayirli kadını yansıtan kıyafet olan çarşafın çıkarılmasıydı. Sonrasında ise beden dilinin ve ruhunun bu yeni görünümü Cezayirli kadın ile uyumlu hale getirilmesi idi (Fanon, 2016: 57-58). Çünkü fedainin son dakika alıp kullanacağı tabancayı ya da el bombasını dikkatleri çekmeyecek şekilde Cezayirli kadın taşıyacaktı. Avrupalıların yaşadığı semtlerde kolaylıkla hareket edebilme kabiliyeti gösteren Cezayirli kadın, birçok kimlik kartı, tabanca, el bombası ve bomba taşımaktadır. Bu haliyle de çok rahat bir şekilde milislerin, paraşütçülerin ve polislerin arasından Avrupalıların olduğu bölgelere gidebilmektedir (Fanon, 2016: 62-63).

Gün geçtikçe Cezayirli kadınların üstlendikleri sorumluluklar ciddi anlamda artmaktadır. Hücre önderlerinin işgalci güçler tarafından artık tanınmıyor ve aranıyor olması onların hareket alanını kısıtlarken; kadınların ise faaliyet alanlarını genişletmektedir. Kadınlar, mevcut koşulları kol açan etmek adına birer gözcü olarak şehirlere inmeye başlamaktadır. Aynı zamanda kadınlar örgütün liderlerinin yapacağı toplantılar için de bir buçuk saat ya da daha öncesinden gelip mekânı güvenlik açısından incelemektedir. Toplantı boyunca da benzer yaklaşım devam etmektedir (Fanon, 2017: 210 - 212).

Kadın kentteki sorumluluklarını yerine getirirken istenmedik durumlarla da karşılaşabilmektedir. Çarşafı olmadan sokaklarda yürüten bir kadın, muhafazakâr birçok toplumda olduğu gibi erkeğin rahatsız edici yaklaşımlarına maruz kalabilmektedir. Erkeğin bu kadınlara karşı yargısı müstehcen ve aşağılayıcıdır. Ulusunun bağımsızlığı için kendi değerlerinden taviz vermek zorunda olan kadın, Cezayir erkeğinin psikolojik şiddetine maruz kalabilmektedir. Ülkesinin bağımsızlığı için üstlendiği görevlerden dolayı sömürge rejiminin de olmadık işkencesine, tecavüzüne ve şiddetine maruz kalmakta ve insanlık dışılığına tanıklık etmektedir (Mortimer, 2018: 6). Bütün bu koşullar altında Cezayirli kadınlar yine de sorumluluk bilinciyle faaliyetlerine devam etmektedir. Bundandır ki, kadının geniş sorumluluk yelpazesinin içine yirmi, otuz milyon frankla mahkûm ailelerinin ihtiyaçlarını temin etmek ya da savaşçıların ilaç, yiyecek gibi bir takım gereksinimlerini karşılamak da girebilmektedir. Sürekli hareket halinde olan kadın savaşçılar mutlaka üzerlerinde otomatik tabanca, tabanca, el bombası ya da üçünü bir arada bulundurmaktadır (Fanon, 2016: 59).

Bütün bu gelişmelerden sonra gelinen noktada Cezayirli kadın, ulusal bağımsızlık mücadelesinin olmazsa olmazı olarak sürecin öznesi rolünü üstlenmiştir. Cezayir’de kadınların savaştaki etkinliği gittikçe artmıştır. Özellikle 1956’dan itibaren eylemleri daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Değişen savaş ve saldırı koşullarına bağlı olarak kadınlar da yeni bir sürecin içine girmiştir. Yakalanıp işkenceye alınan kimi kadınların; Avrupalılaştırmış görünen Cezayirli kadınların ulusal bağımsızlık mücadelesinde aktif rol aldıklarına dair itirafları, kadınların yürüttükleri savaş stratejilerini değiştirmeye yöneltmektedir. Benimsenen yeni savaş stratejilerine bağlı olarak kadınlar, 1957’de tekrardan çarşafın içine girmeye başlamıştır (Fanon, 2017: 220).

Kadınların tekrardan çarşafı tercih etmelerinin altında yatan bir başka neden de Fransız işgal güçlerinin Batılaştırma kampanyaları adı altında girişimlerde bulunmasıdır. Bu girişimler çerçevesinde Cezayirli bir grup kadın, 13 Mayıs 1957’de şehir meydanına getirilerek “yaşasın Fransız Cezayir’i” sloganları eşliğinde çarşafını çıkarmaya zorlanmıştır. Bu olaydan sonra uzun zamandır çarşaf giymeyen Cezayirli kadınlar, söz birliği edercesine dolaplarına kaldırmış oldukları çarşaflarını çıkarıp yeniden giymeyi seçmiştir. Bu deneyimler, kadının eski mücadele yöntemlerine geri dönmesine yol açmıştır. Kadınların yeni stratejilerinin özel nedeni; Fransa’nın ve General De Gaulle’ün talebiyle özgürlüklerine kavuştukları yönünde bir algının oluşmasının engellenmek istenmesidir. Kadınların bu tavrının altında yatan genel neden ise işgalci güçlerin dayattığı değerlere karşı kendi kültürel değerlerine sahip çıkma çabasıdır (Fanon, 2016: 67). Yaşananların ardından çarşafın kullanımı, geleneksel anlamının dışına çıkarak bağımsızlığın simgesi haline gelmiştir. Daha önce çıkarılan ve sonradan yeniden giyilen bu geleneksel kıyafet kadınların en etkili savaş araçlarından biri olmuştur. Öncesinde kadınlar modern bir Avrupalı görünümüne sahip olmak için üzerindeki birer bir çıkartırken; yaşanan olaylara binaen tekrardan örtünmeye başlamıştır. Tabancalar, bombalar geleneksel görünümlü kadının himayesine verilmiştir. Nitekim şekilsel olarak meydana gelen değişimler kadınların savaş içindeki rollerinde herhangi bir eksilmeye veya değişime neden olmamıştır (Fanon, 2017: 221). Bu açıdan Cezayir’de kadınların geleneksel konularını sürdürmeleri ya da kapanmaları sömürgeciliğe karşı direnişin bir biçimi haline gelmiştir (Bora, 2008: 58).

Amilcar Cabral’e göre “sömürge iktidarı, sömürge güçlerinin egemenliği altındaki toplumun tarihsel ve zorunlu olarak kültürel sürecinin inkâr olduğu için kurtuluş mücadelesi her şeyden önce bir kültür eylemidir”(Akt: Boumama, 2016: 261). Çünkü “kültür içerisinde kolektif belleğin bulunduğu ve inkâr edilmiş, içi boşaltılmış kimliğin kendisini ifade ettiği bir sığınak olmaktadır” (Boumama, 2016: 30). Kültür ve ulusal bağımsızlık arasındaki ilişkiye referansla Cezayir toplumunun önemli bir geleneksel değeri olan çarşafın süreç içinde bir direniş aracına dönüşümünü açıklamak mümkündür. Mücadele koşullarının gereklerine göre zaman zaman çıkarılan ve giyilen çarşaf mücadelenin somut araçlarından biri olmuştur (Fanon, 2016: 65). İşgalciyi siyasi ve psikolojik olarak yenmek için daha önce çıkartılan çarşaf, sömürge yönetiminin çarşafı çıkartılmasını istemesine karşılık olarak Cezayirli kadın çarşafı giymek istemiştir. Bu yönüyle Cezayir’de kadını yeni bir görünüme, davranış refleksine ve yaklaşıma yönlendiren şey mücadelenin gereklilikleriydi. Kadının direnişi rastlantısal değil işgalcinin çarşaf üzerinden kadına uyguladığı şiddetin bir sonucudur. Dolayısıyla çarşaf, Cezayir’de kadın nezdinde ulusal bağımsızlığın kazanılması ve sömürü yönetiminin geri çekilmesi üzerinde tarihi bir öneme sahip olmuştur (Fanon, 2017: 223).

Cezayir’de yıllardır geleneğin ağır yükü altında ezilen kadın, kendi kültürel değerlerine sahip çıkarak Fransız yönetimine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesiyle toplumdaki değerli ve anlamlı yerini tekrardan vurgulamıştır. Bu süreçte kadın, kendisinden beklenilen üstünde bir sorumluluk yükü almaktadır. Bunu da başarıyla yerine getirerek uluslaşma sürecinde kayda değer bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Cezayir’in resmi kayıtları dikkate alındığında 10.949 kadın bağımsızlık mücadelesinde yer almıştır (Amrane, 1991: 43). Bu kadınların ülkelerinin özgürlüğü için göstermiş olduğu faaliyetler bir sonra ki başlıkta somut örneklerle ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4. Cezayir Bağımsızlık Mücadelesinde Üç Kadın Savaşı

“Zohra Drif, Samia Lakhadari, Djamilia Bouhired”

Cezayir ulusal bağımsızlık mücadelesi, İkinci Dünya Savaş’ından sonra 1954-1965 yılları arasında Asya ve Afrikada meydana gelen ulusal bağımsızlık mücadeleleri arasında en güçlü olanıdır. Cezayir’de ulusal bağımsızlık mücadelesi 1 Kasım 1954’te FLN’e üyelerinin Cezayir’in doğusundaki Aures Dağında Fransız güçlerine karşı koymasıyla başlamıştır (Husn,2003). 1954’te başlayan ulusal bağımsızlık

mücadelesinde, erkeklerle birlikte pek çok kadın da Fransız sömürge yönetimine karşı mücadele etmiştir. Fransız rejiminin kadın kahraman yaratılmasını istememesi ve Cezayir'in toplumsal yapısının buna pek uygun olmaması kadınların bu süreçte ön plana çıkmasını zorlayan unsurlar olsa da günümüz Cezayir'inde doğan birçok kız çocuğunun adının Djamil, bir üniversitenin, ilkokulun ve caddenin adının Hassiba olmasının önüne geçecek kadar etkili olamamıştır. Ayrıca kadınların kararlı ve güçlü duruşu; Cezayir dışında Avrupa'da da olumlu bir yankı uyandırmıştır. Ulusal bağımsızlık mücadelesinde yer alan kadınlar; Picasso'nun resimlerine, Simone De Beauvoir'ın çeşitli yazılarına konu olacak ve biyografileri yazılacak kadar da uluslararası bir temsiliyete sahip olacaktır. Bütün bunlara rağmen bu kadınlarla ilgili çok az kaynağa ve bilgiye ulaşılmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen kadınlardan biri de FLN içinde önemli kilit noktalara gelmiş olan Zohra Drif'dir. 1934'te doğmuş olan Zohra, altı yaşından itibaren Fransız eğitimi almaya başlamıştır. İlkokul ve ortaokulda Fransız eğitimi alan Zohra evde Arap dil ve kültürünün; okulda Fransız dil ve kültürünün hâkim olduğu iki farklı kültürün içinde büyümüştür (Drif, 2017: 9). Bu eğitim sürecinde sınıfındaki tek Müslüman olan Zohra'nın iki farklı kültüre tanıklığı, bazı olumsuz deneyimler yaşaması; ulus bilincinin, ulusal kimliğinin oluşması ve hatta ulusal mücadelede yer alması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Zohra'da oluşan ulusal bilinç ve kimlik Cezayir'in sadece Cezayirlilerin olduğuna dair kanaati güçlendirmiştir (Zekri, 2018: 1137). Zohra'nın Fransız okullarında aldığı eğitimle geldiği nokta ise: "Ben asla siz değilim ve siz olmayacağım. Siz de ben değilsiniz ve asla ben olmazsınız" ifadesiyle özetlenebilir (Drif, 2017: 36).

Zohra'nın sahip olduğu sosyal, kültürel ortam ve aldığı eğitim ulusal bağımsızlık için mücadeleci kimliğini güçlü bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Zohra'nın çocuk yaşta deneyimledikleri ulusal bilincinin oluşmasını tetiklerken; üniversite yıllarında ise FLN üyesi Boualem Oussedik ile tanışmasının ardından kendisi gibi hukuk eğitimi alan Samia Lakhadari ile birlikte FLN'ye katılarak ulusal bağımsızlık için mücadele etmiştir. Cezayir'in ulusal bağımsızlığı için ölümü göze alan bu iki kadın sonrasında FLN'nin önde gelen kadın savaşçılarından olmaktadır.

Resim 1

Zohra Drif

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers: memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s. 35

Zohra ve Samia'nın ulusal mücadeleye fiili katılımlarıyla gerçekleştirdikleri ilk faaliyetleri hapiste ya da ölmüş olan FLN üyelerinin eşlerine ve çocuklarına ekonomik destek sağlamak adına zaman zaman yardım paketleri taşımaktır. Birçok Cezayirli aileye barınma ve yiyecek yardımının sağlanması gibi çeşitli faaliyetler yürütmektedirler (Zekri, 2018: 1138). Zohra ve Samia'nın sorumluluklarını titizlikle yerine getirmeleri ve örgüt içinde hızla güven kazanmaları onların yeni görevler almalarını ve örgütün önde gelen liderleriyle tanışmalarını sağlamıştır. İkisinin de örgüt içindeki sorumlulukları artmakla birlikte zamanla değişmeye de başlamaktadır. Dolayısıyla sivillere dönük faaliyetleri yerini silahlı ve bombalı eylemlere bırakmaktadır. Böyle bir sürece girilmesinde sömürge rejiminin şiddet, baskı ve işkence dozunu arttırmasıyla sivil ölümlerin çokça görülmesinin etkisi vardır (Drif, 2017: 107). Özellikle de Ağustos 1956'da, Casbah'taki Rue de Thèbes sakinlerine yönelik ultrasların bombalı saldırısı sonucu 70 sivilin ölmesi bombalı eylemler gerçekleştirme kararı almalarında etkili olmaktadır. Sivillere yönelik bu eylemin ardından Zohra ve Samia ölüm gönüllüsü olarak Yacef Saâdi'nin silahlı grubuna katılmaktadır. Bu silahlı grup FLN'ye bağlı olarak one Autonome d'Alger (ZAA) adı altında kentteki faaliyetleri yürütmektedir (Mortimer, 2018:159).

Resim 2

Samia Lakhadari

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers : memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s.19

Zohra ve Samia dışında Djamilâ da Yacef Saâdi'nin silahlı grubunda yer kadınlardandır. Bu kadınların ortak özelliği eğitilmiş, Avrupai görünümlü, Fransızca'yı iyi konuşuyor ve daha önce güvenlik güçlerinin dikkatini çekmemiş olmalarıdır (Mortimer, 2022: 9). Kadınlar bu özellikleriyle güvenlik noktalarından sorunsuzca geçebilmektedir. Bu sayede örgüt Avrupalıların yoğun olduğu yerlere, sömürge yönetiminin saldırılarına missilleme saldırılar yapabilmektedir. Bu saldırıların en çok yankı uyandıranı; 30

94 | Saadet ÇELİK

Eylül 1956'da FLN gerçekleştirilmektedir (Zekri,2020: 34). Eylemler; Avrupalıların önemli uğrak yerleri olan Milk Bar, Caf  t  ria, Mauretania'daki Air France'de kısa zaman aralıklarıyla art arda bombaların patlatılmasıyla meydana gelmektedir. Eylemler; Cezayir'deki savaşın seyrini değiştirdiği gibi Cezayirliilerin haklı mücadelesinin dünyaya kamuoyuna duyurulmasına da katkısı olmaktadır (Rholetter, 2011: 426). Artık savaşın yakıp yıktığı can aldığı yerler, yerel halkın yaşadığı yerlerle sınırlı kalmamakta Avrupalıların bulunduğu bölgeler de savaş alanı olmaktadır. Avrupalıların yaşam alanlarındaki huzur, dinginlik, günlük rutinler yerini; kaosa, şiddette, huzursuzluğa bırakılmaktadır. Kadınlara bu eyleminden sonra savaş ülkenin her noktasında kendisini hissettirmektedir. Cezayir'deki tüm halkların acıya bulaşması barışın aciliyetini de gündeme getirmekte ve bu süreci hızlandırmaktadır. Cezayir'de savaşın seyrini değiştirecek kadar etkili olan bu eylemlerden ilki Avrupalıların yoğun olduğu Milk Bar'da Zohra Drif tarafından diğeri ise Caf  t  ria'da Samia Lakhadari tarafından üstlenilmektedir.

Resim 3

Milk Bar patlaması

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers : memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s.127.

Zohra, Samia ile birlikte örgüt içinde yürüttüğü sivil ve askeri faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli yazışmaların yerine getirilmesiyle ilgili de sorumluluk almaktadır. FLN'nin tüm faaliyetlerini yazıp rapor haline getirmektedir. Ayrıca eğer karşı tarafla bir antlaşma yapılacaksa; bu antlaşma için gerekli olan metni hazırlayan kadronun içinde Zohra'a da bulunmaktadır. Bu açıdan kendisi örgütün diploması ayağının yürütülmesinde etkili olan isimlerdendir. Zohra'a antlaşma metinlerinin yazılması dışında da ulusal bilincin yayılması adına örgütün gizli yayını olan *El Moudjahid* dergisinde yazılar yayınlamaktadır. Zohra gerçekleştirdiği bu faaliyetlerle örgütte yer alan sayılı kişilerden biridir (Amrane Minne, 2007: 347- 348). Sömürü yönetiminin işkence, gözaltı, tutuklama ve benzeri tutumlarının artarak devam etmesi sonucunda Zohra, Yacef Saadi ile birlikte 25 Eylül 1957'de tutuklanmaktadır. Bu tarihe kadar da Zohra   rg  tteki birçok faaliyetini lideri Yacef Saadi (El Kho²) ile birlikte yürütmektedir (Reid, 207: 466).

² FLN komutanlarından Yacef Saadi,   rg  t içinde El Kho ismiyle anılmaktadır.

Djamila Bouhired de Zohra ve Samia gibi ulusal bağımsızlık mücadelesine önemli katkıları olan ve ulusal mücadele boyunca en çok ön plana çıkan kadınlardandır. Djamila 20. yüzyılın en güçlü kadın özgürlük savaşçısı olarak görülmektedir. Ancak ulusal sınırları aşır uluslararası bir kahraman haline gelen Djamila'nın ulusal bağımsızlık mücadelesindeki başarısı, sömürgecilğe karşı silahlı mücadeleyi benimseyerek oynadığı hayati rolü göz ardı edildiği gibi kendisiyle ilgili çok az bilgiye ulaşılmaktadır. Özellikle Fransız sömürge yönetiminin Cezayir savaşı boyunca, ulusal mücadeleye olan katkılarından dolayı kahramanlaşmasını engellemek adına çokça çaba harcadığı kadın liderlerdendir.

Resim 4

Djamila Bouhired

Husn, M. A. (2003). *Woman of Distinction Djamila Buohired the Symbol of National Liberation*, Alshindagah

Atılgan, zeki ve güzel bir kadın olan Djamila bir Fransız okulunda öğrenciyken devrimci ruhunu keşfetmiştir. Nitekim aktivist bir öğrenci iken FLN'ye katılmıştır. Bağımsızlık mücadelesi sırasında irtibat subayı ve FLN komutanlarından Yacef Saadi'nin asistanı olarak çalıştı. Kesin bilgi olmamakla birlikte başkent Cezayir'deki bazı askeri operasyonlardan da sorumlu olduğu iddia edilmektedir (Husn, 2003). Ayrıca Cezayir'deki savaş süreci için dönüm noktası niteliğinde olan 30 Eylül 1956'daki eylemlerden birini gerçekleştiren üçüncü kişi de Djamila'dır. Her ne kadar Zohra ve Samia'nın eylemlerinde olduğu gibi hedeflendiği gibi bomba patlamasına da ülkede ve uluslararası kamuoyunda yarattığı etki itibarıyla oldukça önemlidir (Drif, 2017: 129- 130).

Djamila; Zohra ve birlikte saklandıkları diğer örgüt üyeleriyle daha güvenli bir yere geçmek için hareket halindeyken; devriyelerin açtığı ateş sonucu yaralanarak tutuklanmaktadır (Drif,2017: 239-240). Djamila sorgu sırasında cinsel istismara ve günlerce aralıksız süren işkencelere maruz kalmaktadır. Bu koşullar altında bile kendisinden istenen hiçbir bilgiyi paylaşmamaktadır (Crone,2019: 61). Bombalama eylemlerine katılmakla suçlanan Djamila, yargılandığı askeri mahkemede idam cezası almaktadır. Mahkemede kendisine idam cezası tebliğ edildiğinde, orada bulunan akrabaları ağlarken; o ise bu karara salondakileri şaşırtacak bir tepkiyle kahkaha atarak karşılık vermektedir. Çünkü kendi özgürlüğünü ülkesinin bağımsızlığıyla eşdeğer görmektedir. Dolayısıyla Cezayir ulusal bağımsızlığına kavuşursa özgür olabileceği kanaatinde dir (Lee, Coogan, 1987: 46).

Avukatı Jacques Vergès; yakalandıktan sonra 17 gün boyunca işkenceye maruz kalarak sorgulanan Djamilia için verilen idam kararını haksız bulmaktadır. Alınan kararın adil olmadığını, düzenlediği medya kampanyalarıyla kamuoyuyla paylaşmaktadır. İdam kararı kamuoyunda ciddi bir rahatsızlığa ve tepkiye yol açmaktadır. Avukatının çabaları karşılık bulacak ki, oluşan kamuoyu baskısıyla mahkeme kararı tekrardan gözden geçirerek ömür boyu hapis cezası olarak değiştirilmektedir (Husn, 2003). Sömürge yönetimi, kamuoyunun gözünde bir kadın kahraman yaratmama çabası içindeyken; farkında olmadan yaptıklarıyla bir kahraman yaratmıştır.

Djamila, 1962'de Cezayir bağımsızlığından kısa süre önce kademeli olarak serbest bırakılan tutuklular arasındadır. Bağımsızlıktan sonra, Djamilia Cezayir Kadınlar Derneği'nin başkanı oldu, ancak o zaman ki başkan Bin Bella'nın politikalarını beğenmediği için siyasi arenayı terk etme kararı almıştır (Husn, 2003).

FLN'nin kadın savaşçılarından olan Zohra, Samia, Djamilia ilk etapta örgüt için sivil faaliyetler yürütürken; artan kaos, şiddet ve çatışma ortamıyla birlikte öncesinde herhangi bir askeri eğitimi olmamalarına rağmen askeri faaliyetler yürütmeye başlamaktadır. Yacef Saadi'nin liderlik ettiği silahlı gruba bağlı faaliyette bulunan bu kadınlarla birlikte Hassiba Ben Boualibe, Baya Hacine, Danielle Minne gibi pek çok kadın da grupta yer alarak Cezayir'in bağımsızlığı için önemli görevler üstlenmektedir. Bu kadınlar, bombaların taşınması, FLN liderlerince belirlenen kamuya açık yerlere bombanın bırakılması veya bir yerden başka yere nakli gibi riskli görevleri yerine getirmektedir. Kadınlar, Casbah'ta FLN tarafından belirlenen evlerde saklanmaktadır. Yerel halk, kadınlar Casbah'ta faaliyetlerini yürütürken misafirperverlikleriyle desteklerini sunarken; hayatlarını riske atma pahasına faaliyetlerini yürütmüş olmalarından ötürü de Arapçada kadın savaşçıları anlamına gelen *El Mujahidat* olarak anmaktadır (Zekri, 2018: 1137).

Resim 5

Soldan sırayla Samia Lakhdari, Zohra Drif, Djamilia Bouhired, Hassiba Ben Bouali

Drif, Z. (2017). *Inside the Battle of Algiers : memoir of a woman freedom fighter*. Just World Publishing, s.146.

Zohra Drif, Samia Lakhadari ve Djamilia Bouhired, Casbah'ta kaldıkları süre boyunca yürüttükleri askeri faaliyetler dışında FLN üyesi kadınlar için çeşitli toplantılar da organize etmektedir. FLN'nin yerel halkın desteğini ortaya koyan 28 Ocak 1957'li sekiz günlük grevin hazırlık aşamasında ve sonrasında kadınlarla yapılan toplantılar bunların bazılarıdır (Reid, 207: 466).

Ataerkil bir toplumda olmalarına rağmen ailelerinin destekleriyle eğitim almış bu kadınlar ekonomik, politik, askeri ve ulusal nedenlerle mücadeleye katılmıştır. Fransız okullarında aldıkları eğitimlerle hâkim oldukları Fransız dilini ve kültürünü bir mücadele aracına dönüştürebilmişlerdir. Bu sayede Fransız sömürüsüne karşı hangi stratejilerin bağımsızlık mücadeleleri için etkin sonuçlar doğurabileceğinin farkındadırlar. Fransızlar, eğitim yoluyla yerel halka kültürlerini aşılayıp asimile etmek isterken; bu kadınlar aldıkları eğitimlerle sömürüyle nasıl baş edebilecekleriyle ilgili bir perspektif edinmektedir (Zekri, 2018: 1140). Kadınlar eğitimle birlikte yukarıda belirtildiği üzere sahip oldukları niteliklerinin yanı sıra dış görünüşlerinin Avrupalı bir havasının olmasının da avantajını kullanarak eylemlerini dikkat çekmeden gerçekleştirebilmektedir (Drif, 2017: 9). Çünkü bu nitelikleri ve özellikleri kontrol noktalarından kolaylıkla geçmelerini mümkün kılmakta ve eylemlerinde başarılı olmalarını sağlamaktadır (Zekri, 2018: 1140).

Metinde bahsi geçen, ismi anılmayan veya bilinmeyen pek çok kadın; ülkesi Cezayir'in bağımsızlaşması için önemli fedakârlıklarda bulunmaktadır. Ancak günümüzden geriye doğru bakıldığında bu kadınlar neredeyse hiç yokmuş gibi davranılmaktadır. Derin bir sessizlik vardır. Onlara dair çok az yazılı kaynağın bulunması da bu durumu açıklar niteliktedir. Dolayısıyla çalışma; erkeklere nazaran daha az görünür kılınan kadın savaşçıların, Cezayir ulusal bağımsızlık mücadelesinde en az erkek kadar ve hatta bazen daha fazla yer aldığı iddiası ile ortaya çıkmıştır. Burada; FLN'nin kadın savaşçılarından bazılarının hikâyelerine, kaynaklar el verdiğince, mercek tutularak söz konusu iddia somut örneklerle desteklenerek görünür hale getirilmek istenmektedir.

Son Söz

Bir toplumun uluslaşma sürecinin en iyi tanıklarından biri de kadınlardır. Dolayısıyla uluslaşma sürecinin tarihinin ve toplumsal bağlamının gerçekçi bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi için kadının tasvirine, tanıklığına ihtiyaç vardır. Kadının farklı koşul ve zamana göre üretilmiş kadınlık rolleri, ulus devlet kimliğinin oluşumunda, korunmasında, tanımlanmasında ve sürdürülmesinde belirleyici olmuştur. Kadın bir toplumun hem biyolojik hem de kültür taşıyıcısı olarak ulus kimliğini inşa ettiği gibi bu kimliğin nesilden nesile aktarımını sağlayan ve koruyandır. Ancak buna rağmen öteki olan erkek karşısında ikincil olarak konumlandırılmıştır.

Kadının erkek karşısındaki ikincil konumuna dair tasvire Cezayir'de de rastlamak mümkündür. Nitekim bağımsızlık süreci boyunca yürüttüğü faaliyetlere rağmen kendisine yüklenen anlam ve biçilen cinsiyetçi roller kadını görünmez kılma ve ötekileştirme potansiyelini içinde barındırmaktadır. Ancak tüm bu görünmezliğine ve geleneğin yarattığı zorluklara rağmen kadın ulusal bağımsızlık mücadelesinin öznesi konumuna gelmiştir.

Fransa'nın Cezayir işgalinde kadını hedef alması bağımsızlık mücadelesinde kadının aktif rol almasına yol açmıştır. Bu süreç Fransa'nın Cezayir'in dini ve milli değerlerinin önemli bir ifadesi olan Cezayirli kadının giydiği çarşafa müdahalesiyle somut bir noktaya taşınmaktadır. Bu müdahalesiyle sömürge yönetimi; toplumun önemli bir çoğunluğunun temsili olan kadının dış görünümündeki değişimi yani maddi değerlerdeki değişimi manevi bazı değerlerin değişiminin başlangıcı olarak görmektedir. Nitekim kadındaki değişimin nesilden nesile bir kültür aktarımı şeklinde olacağı ve bu durumun tüm toplumu etkileyeceği kabul edilmektedir. Böylelikle ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olarak yeniden inşa edileceği öngörülen Cezayir'de sömürüye karşı herhangi bir direncin oluşması engellenmiş olunacaktır. Bu da sömürünün kolaylıkla gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Ancak asimilasyon politikalarını

98 | Saadet ÇELİK

gözlemleyebilmiş Zohra, Samia, Djamila gibi birçok Cezayirli kadın, sömürge gücüne karşı güçlü tepkiler vererek ve kültürel değerlerine sahip çıkarak ulusal bağımsızlık mücadelesindeki yerini almıştır. Kadının hayatını hiçe sayarak ulusal bağımsızlık mücadelesine katılımıyla gösterdiği güçlü direniş, Fransa'nın Cezayir'deki etkisini sarsmış ve sömürgesi altındaki yerler zamanla bağımsızlaşmıştır. 1830'dan başlayıp 1962'ye kadar süren 132 yıllık Cezayir esareti bağımsızlık mücadelesinin asli unsuru olan kadının kararlı mücadelesinin de önemli katkılarıyla son bulmuştur.

Kaynakça

- Akifoğlu, V. (2019), *Fransa'nın Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika Politikası (18. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Doktora Tezi: Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, K. (2004), *Cezayir'de Fransız Vahşeti ve Ötesi: Avrupa'nın Öbür Yüzü* (İstanbul: Derin Yayınları) .
- Amrane, D. (1991), *Les Femmes Algériennes Dans La Guerre* (Paris: PLON).
- Armaoğlu, F. (1983), 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1980* (Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları).
- Ataöv, T. (2018), *Emperyalizmin Afrika Sömürsü* (İstanbul: İleri Yayınları).
- Ataöv, Türkkaya, (1975), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).
- Ataöv, Türkkaya, (1977), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).
- Berktaş, Fatmagül, (2000), *Tektanlı Dinler Karşısında Kadın Hıristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (İstanbul: Metis Yayınları).
- Birsel, Haktan, (2013), "Emperyal Fransa'nın Osmanlı- Fransa Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyon Örneği, (Aziz Charles de Faucauld'un Mektubu)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 43-56.
- Bora, Aksu, (2008), "Ortadoğu'da Kadın Hareketleri: Farklı Yollar, Farklı Stratejiler", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 39.
- Boumama, Said, (2016), *Afrika Devriminin Figürleri Kenyatta'dan Sankara'ya* (Ankara: Notabene Yayınları).
- Chatterjee, P. (2002), *Ulus ve Parçaları* (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Crone, C. (Winter/Spring 2019), "The Changing Identity of a Living Secular Icon: Al Mayadeen's Iconization of Jamila Bouhired", *Arab Media & Society* .
- Daban, C. (2017), *Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika* (İstanbul: Açılım Kitap).
- Drif, Zohra, (2007), *Inside the Battle of Algiers* (Create Space Independent Publishing Platform).
- Çeviker, Avni, (1958), *Hür Cezayir* (Ankara: Kültür Matbaası).
- Eyriçe, Elem, (2008), *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*, Yüksek Lisans Tezi: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Fanon, F. (Temmuz 2016), *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi* (İstanbul: Pınar Yayınları).
- Fanon, F. (2017), *Fanon Kitabı* (Ankara: Dipnot).
- Fedai, Aysel, (2008), *Fransa Hâkimiyetinde Cezayir (1914-1954)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ferro, M. (2011), *Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl* (Ankara: İmge Kitabevi).
- Husn, M. A. (2003), "Woman of Distinction Djamilia Buohired the Symbol of National Liberation", *Alshindagah* , s. Issue: 55.
- <https://www.alshindagah.com/novdec03/womanofdistinction.htm>
- Kasimoğlu, Alper, (2015), "Milliyetçiliğe Dair Çözümlemelerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:10, yıl:5.
- Lee, A., & Coogan, K. (1987), "Killers On The Right", *Mother Jones Magazine* , s.40-48.
- Luraghi, R. (2000), *Sömürgecilik Tarihi* (İstanbul:E Yayınları).
- Mazrui, A. A. (1993), *General History Of Africa VIII: Africa Since 1935* (Paris:UNESCO Publishing).

- Mortimer, M. (2018). *Women Write: Texts on the Algerian War*. (Charlottesville: University of Virginia Press).
- Mortimer, M. (2022), "Looking back on a nation's struggle: women's reflections on the Algerian War of liberation" *Modern&Contemporary France* , 440-470 .
- Nam, M. (2013), "İşgalden İstiklale Cezayir", *Tarih Dergisi* , s. 155-187.
- Reid, D. (207). "The Worlds of Frantz Fanon's Ll' Alge'Rie Se De' Voile2", *Franch Studies* , 460-475.
- Rholetter, W. (2011), "Encyclopedia of Women in Today's World" (SAGE).
- Said, E. (2013), *Şarkiyatçılık* (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev.: B. Ülner).
- Sander, Oral, (1989), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e* (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları).
- Smith, B. (2013), "Algeria 2013", *House of Commons Library*, s. 1-14.
- Temelat, Neslihan, (2012), Cezayir: "İkinci Baharını Yaşamayan Ülke", *Yasama Dergisi*, s.63-98.
- Tomlinson, J. (1991), *Cultural Imperialism : A Critical Introduction* (New York: Continuum Press)
- Yaşlak, Sevda, (2014), *Abdulhamid B. Haddüka ve Çaden Yevm Cedit Adlı Romanı*, Yüksek Lisans Tezi: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Yılmaz, Ayşe Tomat, (2017), "Savaş ve Kadın: Assia Djebar'ın Gözüyle Cezayir Bağımsızlık Savaşı", *Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumu*, s. 375-381.
- Zekri, W. (2018), "A Book Review of Inside the Battle of Algiers, by Zohra Drif: A Thematic Analysis on Women's Agency", *International Journal of Humanities and Social Sciences*, s. Vol :12, No:8, s.1137-1141.
- Zekri, W. (2020), *Developing a Learning Identity: A Narrative Study of Algerian Women EFL Students*, Doktora Tezi: University of Northampton/

BOOK REVIEW/ KİTAP İNCELEMESİ

AFRİKA ÜLKELERİNDE SÖMÜRGEÇİLİK VE EĞİTİM KİTABI İNCELEMESİ¹
COLONIALISM AND EDUCATIONAL IN AFRICAN COUNTRIES: BOOK REVIEW

Yıl 3, Sayı 2, ss.101-105.

Year 3, Issue 2, pp.101-105.

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Article Type: Book Review

Geliş Tarihi: 01.06.2023

Submitted: 01.06.2023

Kabul Tarihi: 09.07.2023

Accepted: 09.07.2023

<https://doi.org/10.58851/africania.1308634>

Atf Bilgisi / Reference Information

Akbal, H. (2023). Afrika Ülkelerinde Sömürgeçilik Ve Eğitim Kitabı İncelemesi, *Africania-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (2) , 101-105.

Hediye AKBAL

Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hediyeakbal404@gmail.com

ORCID: 0009-0007-7353-0124

Öz:

Bu çalışmada İsmail Aydoğan ve Mutlu Sadık Fidan tarafından kaleme alınan *Afrika'da Sömürgeçilik ve Eğitim* başlıklı eser incelenmektedir. Üç ciltten meydana gelen bu hacimli çalışma 1584 sayfadan müteşekkildir. I. ciltte, kültür ve eğitimin sömürgeçilikle ilişkisi, sömürgeçilik öncesi Afrika'da kültür ve eğitim, Portekiz, İspanyol, Hollanda, İngiliz, Fransız, Belçika, Alman, İtalyan sömürgeçiliğinin Afrika'ya nasıl kök saldığı ve sömürgeçiliğin arkasındaki teorik alt yapı işlenmektedir. Ayrıca Batı Afrika'daki ülkelerin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır. II. Ciltte Doğu Afrika, Güney Afrika; III. Ciltte ise Kuzey Afrika ve Orta Afrika ülkelerinin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afrika, sömürgeçilik, eğitim.

Abstract:

In this study, the work titled "Colonialism and Education in Africa" written by İsmail Aydoğan and Mutlu Sadık Fidan is examined. This extensive study, which consists of three volumes, consists of 1584 pages. In the first volume, the relationship of culture and education with colonialism, culture and education in pre-colonial Africa, how Portuguese, Spanish, Dutch, English, French, Belgian, German and Italian colonialism took root in Africa and the theoretical background behind colonialism are discussed. In addition, the education systems of the countries in West Africa are explained comparatively in the pre-colonial period, colonial period, post-colonial period and existing education systems. In the Second Volume, East Africa, South Africa, In the Third volume, the education systems of the North African and Central African countries are explained comparatively in the pre-colonial period, the colonial period, the post-colonial period and the current education systems.

Keywords: Africa, colonialism, education.

¹ Aydoğan, İ. ve Fidan, M. S. (2022). Afrika'da Sömürgeçilik ve Eğitim. Cilt I.II. III. Hece Yayınları, Ankara. 1584 s., ISBN: 9786258162448 (I. Cilt), 9786258162455 (II. Cilt), 9786258162462 (III. Cilt).

İnsanlığın kadim yurdu olan Afrika, nüfus yoğunluğu ve yüzölçümü olarak dünyanın ikinci büyük kıtası ve tarihî bağlarımız açısından da oldukça önemli olmasına rağmen uzun yıllar ülkemizde unutulup terk edilmiş ve çoğu zaman yok farz edilmiştir. Türkiye bilhassa Batılılaşma serüveniyle birlikte siyasi, sosyal, kültürel ve fikri olarak yönünü Avrupa'ya çevirmesiyle bölgeye tamamen sırtını dönmüş ve tüm bağlarını koparmıştır. Kita ile ilgili düşünce ve kanaatlerini yüzyıllarca bölgeyi sömüren emperyalist güçlerin kaynaklarından öğrenen Türkiye, bu süreç içerisinde yanlış birtakım kararlara da imza atmıştır. Fakat son yıllarda bu yanlış gidişatı düzeltmek adına önemli adımlar atılmaktadır. Afrika, sahip olduğu potansiyel ve stratejik öneminden dolayı giderek bütün dünyanın ilgi odağı olurken Türkiye de buna kayıtsız kalmamaktadır. Türkiye kıta ile ilgili tarihsel münasebetlerini canlandırmak adına bir taraftan önemli diplomatik faaliyetler yürütürken diğer taraftan iktisadi ve ticari, siyasi ve içtimai, eğitim ve kültürel sahalarda faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. Şüphesiz tüm bu alanlardaki faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bölgeye dair sağlıklı bir bilgi akışı ile mümkündür. Bu çerçevede Türkiye'de son yıllarda Afrika ile ilgili sağlıklı bir bilgi akışını sağlamak adına hem akademi dışında hem de akademi dışında önemli eserler telif edilmekte, çeviriler yapılmakta ve dergiler yayımlanmaktadır.

Afrika üzerine yapılan çalışmaları ve araştırmacıları tek tek tanıtmak bu yazının imkânları dâhilinde olmamakla birlikte yazı kapsamında ele alınacak eserin yayınevi olması hasebiyle Hece Yayınları hakkında birkaç cümle sarf etmek gerekir. Hece Yayınları Afrika kıtasıyla ilgili son yıllarda hem saha araştırmacılarının yararlanabileceği hem de genel okuyucunun okuyabileceği önemli eserler neşretti. Hece Dergisi'nin 2017 yılında Ahmet Sait Akçay editörlüğünde neşrettiği iki ciltlik "Afrika 500 Yıllık Serencamin Hikâyesi" başlıklı özel sayısı, Ahmet Sait Akçay'ın *Modern Afrika Edebiyatı*, Achille Mbembe'nin *Postkoloni Üzerine*, Tomas Pakenham'ın *Afrika'nın Paylaşım*, Wole Soyinka'nın *Afrika'ya Dair* gibi telif ve tercüme eserler dikkat çeken önemli yayınlardır. Bunların haricinde de Afrika üzerine çeşitli roman ve hikâyeler de yayınlayan Hece Yayınları son olarak Afrika araştırmaları sahasına önemli katkılar sunacak bir eser daha kazandırdı. Bu eser İsmail Aydoğan ve Mutlu Sadık Fidan tarafından kaleme alınan *Afrika'da Sömürgecilik ve Eğitim* başlıklı üç ciltlik hacimli bir çalışmadır. Büyük bir emeğin ürünü olan bu hacimli çalışmanın Afrika'ya dair önemli boşlukları dolduracağını şimdiden öngörmek mümkündür.

Kitabın ön sözünde Afrika'nın "sömürülecek ve kaderine terk edilecek" bir coğrafya olmadığını ve "zulümden azâd edilerek adalet mührünün vurulması gereken topraklar" olduğuna işaret eden Aydoğan ve Fidan bu eseri Türkiye'de Afrika ve eğitim konusunda kapsamlı bir çalışmanın eksikliğini doldurmak amacıyla yazdıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu eserin *yok sayılan, sömürülen ve unutilan* Afrika coğrafyasına karşı bir minnet borcu olduğunu dile getirmişlerdir.

Eserde, Aydoğan ve Fidan son yedi asır boyunca Afrika'nın maarif meselelerini çok boyutlu bir bakış açısıyla değerlendirmektedirler. Bu çalışma; sömürgeciler olarak Avrupa güçlerinin yerli Afrika toplumlarına Batılı, Hristiyan, ataerkil bir sosyal örgütlenmeyi nasıl empoze ettiklerini, Batılı Hristiyan misyoner topluluklarıyla nasıl ittifaklar kurduklarını, Afrika'da bağımsızlığa kadar eğitim uygulamalarını *geçmişte/günümüzde* şekillendiren sömürge resmi okullarının nasıl kurulduğunu, sömürgeci eğitim ve dil politikalarına dayalı sömürge eğitim planlarını formüle etme ve uygulamada kullandıkları sömürgeci politika ve uygulamalarını analiz etmektedir. Çalışmada Afrika'daki *Portekiz, İspanyol, Hollanda, İngiliz, Fransız, Belçika, Almanya, İtalya*nın yönetimi altında benzer ve farklı şekilde yapılandırılışları kullandıkları farklı kültürleşme stratejileri, bütün Afrika ülkeleri bazında karşılaştırılmalı olarak tarihsel perspektiften geçmişten günümüze ele alınmaktadır. Afrika'daki emperyalist eğitimin birçok çıkar grubunu içeren uluslararası bir proje olduğu, birçok çıkar grubunun dini, kolonyal ve ulusal sınırlarla örtüşen uluslararası ağlar içinde çalıştığı, misyonerlerin gayri resmi ulusötesi misyoner ağları aracılığıyla işlev gördüğü, uluslararası olanı yerele bağlayarak kolonyal eğitimin çıkar grupları arasındaki müzakerenin bir ürünü olduğu, sömürgeci ulusun kendi değerlerini sömürgeleştirilenlere empoze ettiği, sömürgecilerin

emperyal ideallerini somutlaştıran yararlı ve ekonomik açıdan üretken sömürge tebaası istekleri ortaya konulmaktadır.

Afrika Ülkelerinde Sömürgecilik ve Eğitim Değerlendirilmesi

Kitabın amacı, belirlenmiş bir tarihsel sürecin öznelinin ya da nesnelinin denenmesi değil, böyle bir sürecin günümüzün bir parçası olarak yeniden inşasının sonuçlarını ne ürettikleri veya ne üretmeye çalıştıklarıyla ortaya koymaktadır. Kitap, Afrika'daki kolonyal eğitim tarihindeki bu süreci geçmişten günümüze ortaya koymayı amaçlamıştır. Afrika'daki sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem eğitim sistemindeki “modernleşme teorisi” olarak görülen emperyal etki ortaya konularak yerli halkların Avrupa yönetimleri ve misyonerlerce üretilen eğitimle yeniden yaratılmasının nedenleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca yerel seçkinlerin eğitiminin nasıl ve neden emperyal, ulusal ve uluslararası gündemlerde, farklı biçimlerde, farklı zamanlamalarla temel bir özellik hâline geldiği, sözde “uygarlaştırma misyonu” retorisiyle eğitimin bir “sosyal kontrol” projesinin parçası haline getirildiği ve bunun önemi olduğu ortaya konulmaktadır. Bu araştırma ayrıca sömürge dönemi okullarda eğitim almış sömürge sonrası elitlerin bağımsızlıktan sonra sosyal kontrolü ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için bu dinamikleri sürdürdüğünü savunuyor. Kolonyal eğitim, artan özerklik ve medeni haklar sağlayan “bir Afrika seçkin yardımcı sömürge ajanları sınıfı” yaratmıştı. Günümüzde Afrika'da yaşanan bölgesel siyasi ve ekonomik eşitsizliğin genel olarak sömürge dönemi kalkınmasından değil, özel olarak sömürge döneminden miras alınan eğitimden kaynaklandığı, bölgesel siyasi eşitsizliğin, sömürge eğitimi mirasının bugün Afrika'da dağıtıcı siyaseti ve eşitsiz kalkınmayı etkilediği ve Afrika'daki eğitimin ideoloji ve hegemonya olarak “bilim biçimini” alan dirençli bir sömürgeci epistemolojinin kurbanı olduğu öne sürülmektedir.

Afrika'da *Sömürgecilik ve Eğitim* adlı kitap 3 ciltten oluşmaktadır. I. ciltte, kültür ve eğitimin sömürgecilikle ilişkisi, sömürgecilik öncesi Afrika'da kültür ve eğitim, Portekiz, İspanyol, Hollanda, İngiliz, Fransız, Belçika, Alman, İtalyan sömürgeciliğinin Afrika'ya nasıl kök saldı ve sömürgeciliğin arkasındaki teorik alt yapı işlenmektedir. Ayrıca Batı Afrika'daki ülkelerin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır. II. ciltte Doğu Afrika, Güney Afrika, III. Ciltte ise Kuzey Afrika ve Orta Afrika ülkelerinin eğitim sistemleri sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi, sömürge sonrası dönem ve mevcut eğitim sistemleri karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır.

“Portekiz ve İspanyol ‘kâşiflerin’ XV. yüzyılda başlatmış oldukları ‘sözde keşif’ ve teknik ilerlemeler sonucunda başlayan sömürgecilik hareketleri, İngiltere’de XVIII. yüzyılda gelişme gösteren sanayi devrimini takiben hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği açıklanmıştır. Buna Afrika’dan getirilen kölelerin Amerika’da zorunlu olarak çalıştırılarak emeğin sömürsü, Amerika’nın yağmalanması sonucu oluşan servet akışı eklenmiştir. Aydoğan ve Fidan’a göre; Sömürgecilik yarışı başlamadan önce Afrika’da, Avrupa devletlerinden daha güçlü ve onların yayılmasını engelleyecek bir örgütlülüğe ve askeri güce sahip olan Afrikalı devletler vardı. Bu yüzden ‘modern’ veya ‘medeni’ Avrupalıların ‘barbar’ veya ‘ilkel’ Afrikalılarla karşılaşmaları hakkındaki popüler söylemlerin aksine, Avrupalılar ile Afrika halklarının ilk temasları genel anlamda diplomatik ve barışçıl olmuştur. Fakat 1444 yılında Portekizli denizci Lancarote de Lagos ve adamlarının Senegal Nehri’nde bir grup Afrikalıyı esir alıp köle olarak satmaları Afrika için yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Köle ticareti başladığı andan itibaren barışçıl hava yerini elde edilen kazançları korumak için askeri müdahalelere bırakmıştır. Ancak plantasyonlarda köleleri kullanmak yerine ücretli işçi kullanmanın az maliyetli ve daha verimli olduğunun anlaşılmasıyla, 1807’de, yüzyıllarca devam eden köleliğin kaldırılması için yasal zemin hazırlanmaya başlanmıştır. Bu dönemden başlamak üzere dünyadaki Avrupa dışı toplumlar ve ülkeler, onlarla karşılaşma mücadelelerinde acı mağlubiyetler yaşadıklarında, onlara karşılık verebilmek için onlar gibi olmaya başlamışlardır. Ancak ilerleme, sanayileşme, gelişme ve kalkınma gibi kavramlar sömürgeci devletlerin Batı dışı toplumlar olarak tanımlanan ülkeler üzerindeki hedeflerine erişmeleri için kullanılan kavramlardı. Hedef ülkelerce ideoloji olarak benimsenen kalkınmacılık olgusu Batı’ya benzemeye çalışmak ve onu aynen taklit etmek anlamını taşıyordu” (Aydoğan ve Fidan, 2022:130).

Aydoğan ve Fidan'a (2022) göre; sömürgeciler bu ideolojik araçlar ile Afrikaların kendilerine bakmaktan aciz olduklarını ve bu yüzden herhangi bir durumda hayatlarını sürdürmek için beyazların rehberliğine ihtiyaç duyduklarını iddia etmişlerdir. "*Beyaz adamın yükü*" anlamındaki sömürge nosyonu sömürge güçlerinin kendilerini dünyanın "*geri kalmış*" ırklarına Batı kültürünün ve teknolojisinin faydalarını getirmek için özverili bir şekilde alışan Hristiyan yardımsever kurumlar olarak göstermenin ideolojik bir aracı olmuştur. Sömürge egemenliğinin arkasındaki itici glerden biri, Afrika toplumlarının ekonomik smrsyd. Bu amaçla sosyal ve ekonomik dönüşüm araçlarından biri olan modernleşme projesi, sömürge yönetimlerinin temel önceliği hâline geldi. Modernleşirme projesi, Afrikalıları beyaz adama dönüştürmeye çalışan bir dizi idari, eğitim, ekonomik ve altyapı sisteminin kurulmasından ibaretti. Afrika'da modernite, modernleşme sürecinin kavramsal paradigması hâline geldi. Oysa bu kavram Batılı olmayan halkların sürekli olarak ulaşamadan yöneldiği bir kavramdı. Bu adeta zirveye bir türlü ulaştırılmayan Sisifos'un taşıydı. Böylece, sömürge modernliği, modern veya medeni Avrupalı ile geleneksel veya vahş Afrikalı olarak adlandırılanlar arasındaki karşıtlıktan doğdu. Dolayısıyla gelenek, Afrika kültürüyle eşanlımlı hle gelirken, modernite Avrupa uygarlığıyla eşanlımlı hle geldi. Bu iki sektör bizim sömürge toplumu olarak bildiğimiz şeyi oluşturdu.

Aydoğan ve Fidan'a (2022) göre; bugün dünyanın hemen her yerindeki insanın Afrika'ya dair algısı, sömürge döneminde miras alınan eğitim sistemi ve sömürgeci diliyle oluşmaya devam etmektedir. Bu algıda geleneğin, kötünün, yokluğun, barbarlığın, gelişmemişliğin, eğitimsizliğin, cehaletin, tuhaflığın, ilkelliğin ve kabalığın merkezinde Afrika yer almaktadır. Afrika'yı dünyanın en yetersiz, en irkin ve en kaba insanların yaşadığı kıta yapan da; insanlık serüveninde yaşanan başarısızlıkların kotası yapan da bu sömürgeci dildir. Temel yanılığı Batı'nın Afrika'daki smrgecililiğini sadece ekonomik saiklerle açıklamakta yatmaktadır. Yani Afrika'yı sadece ekonomik olarak sömürmüş bir Avrupa algısı yaratılmak istenmektedir. Ekonomik olarak gerçekleşen smrme suundan kurtulmak kolaydır.

Aydoğan ve Fidan'a (2022) göre; Afrika'daki sömürgeci eğitimin kopyası olan sömürge sonrası eğitim, eleştirel düşünceyi bastıran ve öğrencilerin yaşamlarının kültürel ve ekonomik bağlamından kopuk bir müfredatı destekleyen, yeniden sömürgeci bir ulus inşası vizyonu doğrultusunda şekillendirildiği görülmektedir. Çünkü ulus inşasının bu smrgeleştirici vizyonundan etkilenmenin merkezinde, bir yerli eğitim stratejisini tartışmak ve ana hatlarını çizmek için smrgencilikten arındırıcı ve kültür merkezli bir kavramsal çerçevenin ortaya çıkmasını engelleyen bir sömürgeci eğitim planlama süreci ve buna karşılık gelen sosyal kurumlar bulunmaktadır. Bu eğitim planlaması bağlamında, Batı'nın Afrika'yı işgalinin/smrgeleştirmesinin sancılı ve ırqı tarihi, Avrupa'nın ekonomik çıkarları için Afrika lkelerinin keyfi olarak yaratılması ve sömürgeleştirmenin sosyal yönetim genelinde kalıcı mirası eğitimle srdrldği görülmektedir. Afrika lkelerinin mevcut eğitim kurumları, günümüzde, çok uluslu ticari şirketlerin ve emperyalizmin sosyal, politik ve ekonomik sonuçları olan bir kültür şirketi hâline gelmiştir. Böylece şu anda eğitim kurumları Afrika'daki çokuluslu şirketlerin işleyişi için ihtiyaç duyulan yüksek düzeyde insan gücünü yaratmaya hizmet ederken, Batılı yaşam tarzını benimseyen yüksek eğitimli yerliler de çokuluslu şirketlerin müşterileri hâline gelerek Afrika kıtasında yer alan okullar ile ulusötesi kapitalizm arasında var olan bir yapısal bağ kurmuştur. Merkezdeki muadillerine göre şekillenen, aslında uzantılarından daha fazlası olmayan bu okullar, anlaşılabilir bir şekilde sömürgecilerin gerçek çıkarından başka hiçbir şey başaramazlar. Bu okullar, ulusötesi kapitalist hegemonyanın genişlemesini sürdürür ve hatta besler. Nitekim yle de olmaya devam etmektedir.

Aydoğan ve Fidan (2022)'a göre; gerçek manada eğitim, kolonyal paradigmanın modern ve uygarlaştırıcı misyonunda değil, Afrika'nın bütünleştirici kültürel normlarında gömülüdür. Dolayısıyla, Afrika kıtasında yer alan her bir ülke için çözüm olan 'kültür temelli eğitim' kavramı, kurumları küresel batının epistemolojisini ve ontolojisini marjinalleştiren hegemonik Batı ideolojilerinden, felsefelerinden ve düşüncesinden kurtarma sürecini gerektirir. Zihni smrgeden arındırmak için sadece kurumların değil aynı zamanda düşünme altyapısının ve bilginin inşasında 'kültürel' ve 'küresel' etkileşim nosyonlarının da smrgesizleştirilmesi gerekir. Bu nedenle Batının emperyalizmine karşı toplumların kültürünün bir

panzehir olduğu unutulmamalıdır. Beyaz adam (emperyalizm), ancak, bulunduğu toprağın sahih kùltürùyle karşılaştığında kendi yükünü kendisinin taşması gerektiğini anlayacaktır. Bu kitap, Afrika eğitim tarihinin, sòmürgeci devletlerin ve küresel sermayenin çıkarlarına hizmet eden eğitimin (ve gelişimin) aktif olarak reddedilmesinin nedenlerinin dikkate alınmasının ve analiz edilmesinin gerekliliğinin açık bir hatırlatıcısıdır. Bu kitap ayrıca, Afrika halklarının eğitiminin kendi geleneklerine ve kùltürel bilme yollarına ayrıcalık tanıyacak şekilde yeniden yapılandırılması ve özellikle yaşamları, kaynakları ve kaderleri üzerinde kalıcı bir kontrol elde etmelerini sağlamak için yeteneklerini geliştirmeye odaklanmasına dönük bir çağrıdır.

Eserin müellifleri tarafından da esefle dikkat çekilen bir husus olan çalışmanın kaynaklarının önemli bir kısmının kıtayı sòmüren Batılı güçler tarafından kaleme alınmış olması ve Batılı kaynaklara dayanmasına burada da işaret etmek gerekir. Bunun değişmesi için emperyalist epistemolojiden uzak bölge ile ilgili doğru bilgiler aktaracak olan daha fazla çalışmanın yapılması umut edilir.

Aydoğan ve Fidan'ın tanıtmaya çalıştığımız bu eseri; özellikle politika yapıcılarının, öğretmen adaylarının ve bizzat öğretmenlik mesleğini icra edenlerin, ayrıca idareci sıfatıyla maarif alanında hizmet verenlerin okuması ve istifade etmesi gereken önemli bir eserdir. Afrika toplumunun geçmişte, günümüzde ve gelecekte yaşadıkları, bugün Batı dışı toplumlardaki benzer durumları çağlar üstü ilkeler ve temel gerçeğler olarak karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla, eğitim tarihi okumak ve inşa etmek adına bu tür eserler, çok önemli katkılar sunmaktadır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- Aydoğan, İ. & Fidan, M. S. (2022). Sòmürgecilik Bağlamında Afrika'da Eğitim, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 128-149.
- Aydoğan, İ. Ve Fidan, M. S. (2022). Afrika'da Sòmürgecilik ve Eğitim. Cilt I.II. III. Hece Yayınları, Ankara.